

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց
Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Մտեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

25.848

Ա. ՉԱՅԱՆՈՎ

ԿՈՈՊԵՐԱՑԻԱԻ
ՀԱՄԱՌՈՏ
ԴԱՍԸՆԹԱՑՔ

334
2-20

Ջ. Ա. Կ. Կ. Ե. Գ. Ս.

1926.

ՃԵՂՈՒՄ

16 JUL 2013

334

9-20

ար

Ա. ՉԱՅԱՆՈՎ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
ԳՐԱԴԱՐԱՆ
ԵՎ ԳՐԱԳՐԱԿԱՆ
ԿԵՆՏՐՈՆ

ԿՈՈՊԵՐԱՑԻԱԻ
ՀԱՄԱՌՈՏ ԴԱՍԸՆԹԱՅԻ

«Գ. Ա. Կ. Կ. Ն. Ի. Գ. Ա.»
Տիֆլիս 1926.

16003-57

Գլավխոս № 1715—Տիրաժ № 3.000—Պատվեր № 169.

Քիֆլիս, տպարան «Զարիա Վոստոկ»-ի Ս. Յուլուկիձեյի փ. № 4:

Գ Լ Ո Ի Խ 1

Ի Ն Չ Ե Կ Ո Ո Պ Ե Ր Ա Ց Ի Ա Ն .

Մեր որերում գյուղի ապագայի մասին խոսելիս՝ ամենից շատ հույս են դնում կոոպերացիայի վրա: «Կոոպերացիա» բառն իսկ հիմա ամենագործածական բառերից մեկն է դարձել մեզանում... Ամեն մի լրագրում, գրքերի եջերում այդ բառը կը տեսնեք տասնյակ անգամներ, կը լսեք ժողովներում, կոնֆերանսներում ու համագումարներում: Իսկ Վ. Լենինի՝ յուր մահիցն առաջ գրած յերկու հոդվածներիցն հետո, վոր նվիրված են կոոպերացիային, վերջինը դառնում է մեր տնտեսական քաղաքականության հիմքերից մեկը:

Վ. Լենինը բացատրում է այն միանգամայն բացառիկ նշանակությունը, վոր ունի կոոպերացիան Սորհրդային Ռուսաստանի քաղաքական և տնտեսական պայմաններում և շեշտելով շեշտում է. «հիմա մենք պետք է զիտակցենք ու իրագործենք, վոր այն հանրակարգը, վոր ներկայումս մենք սովորականից ավելի պիտի պաշտպանենք, կոոպերատիվ հանրակարգն է»:

Մակայն՝ հակառակ այս ամենին, հակառակ այն հանգամանքին, վոր մեր ամեն մի գավառակում վոչ թե մեկ, այլ մի քանի կոոպերատիվ է գործում, կոոպերատիվ աշխատանքին գործնականապես ծանոթ մարդկանցից շատ շատերը պարզ չեն ըմբռնում նրա եռթյունը և կարգին չեն իմանում նրա հիմնական դադափարներն ու կազմակերպչական սկզբունքները:

Այս հանգամանքն ստիպում է մեզ առանձին ուշադրությամբ կանգ առնել կոոպերացիայի ինչ լինելը պարզաբանելու վրա, ի նկատի ունենալով նրա գործադրությունը Սորհրդային Հանրապետությունների գյուղատնտեսության վերաբերմամբ. մենք հանգամանորեն կը քննենք, թե ինչ դեր կարող է կատարել կոոպերացիան մեր գյուղում և թե ինչ կարող ենք սպասել նրանից մեր հողագործության ապագայի համար:

Մենք գիտենք, վոր մեր ժամանակի տնտեսական կյանքի ամենաբնորոշ հատկանիշը, այն, վորով նա տարբերվում է հին պապական ժամանակների կյանքից, արտադրութեան կատարելագործված մեքենական տեխնիկան և արդյունաբերական ու առևտրական ձեռնարկութունների՝ գիտական հիմունքների վրա կառուցված նոր կազմակերպութունն է:

Հազարավոր ձիւռ ույժ ունեցող անազին շոգեշարժներ ու յերեքորաշարժներ, քիմիական գործարանների հսկայական ստորաններ, ապշեցուցիչ արագութեամբ մետաղի շինվածքներ պատրաստող բազմնատոնն*) շոգեշարժ մուրճեր, ինքնաշարժ կշեռքներ, վոր տեղագործական ճշտութեամբ հարյուրավոր քաշ են կշռում մի ժամվա ընթացքում և հազարավոր այլ գործիքներ, վոր մարդկային հանձարի հզորութունն են վկայում,—անա թե ինչն է մեր ժամանակի հատկանիշը:

Իսկ ձեռնարկութունների ճարտար կազմակերպութիւնը լրացնում է այս տեխնիքական սպառազինութիւնը: Ժամանակակից գործարանը յուր պատերի մեջ ժողովում է հարյուրավոր, իսկ յերեքեմ և հազարավոր բանվորներ և այնպես է ներդաշնակում ու միացնում նրանց ջանքերը, վոր հինգ բանվորի հարավորութուն է տալիս այնպիսի գործ անելու, վոր տասնըհինգ հոգի կ'ուզեր, յեթե կազմակերպութիւնը վատ լիներ: Զանազան համբարութիւններ, գործարաններ, ձեռնարկութիւններ միանում դառնում են արտադրող խմբեր, տրեստներ ու սինդիկատներ. այդպիսով պակասեցնում են վերագիր ծախքերն ու ներդաշնակում են արհեստները, վորի հետևանքով նվազեցնում են արտագրածի ինքնարժեքը վոչ պակաս, քան այդ անում են ժամանակակից արտադրական տեխնիկայի նվաճումները:

Արևմտյան Յիվրոպայի և Հյուսիսային Ամերիկայի արդյունաբերական կապիտալիստական յերկրների ամբողջ ույժն ու նրանց տնտեսական ամբողջ իշխանութիւնը մնացյալ աշխարհի վրա, հենց մեր ժամանակի այդ յերկու մեծ սկզբունքները հատութեամբ ոգտագործելու արդյունքն են, այն է՝ կատարելագործված տեխնիկան ու ձեռնարկութիւնների կանոնավոր կազմակերպութիւնը:

Սակայն, մինչև որս այդ յերկու սկզբունքները գործադր-

*) Մի տոննր 60 փութ է Մ. Թ.

վել են առավելապես քաղաքային արդյունագործութեան, հանքագործութեան և փոխադրութեան գործի մեջ: Գյուղատնտեսութիւնը մի տեսակ հեռու է մնացել մարդկային կուլտուրայի այդ նվաճումներից. նրանով գրեթե ամենուրեք պարապել են ըստ նույն հազարավոր ու միլիոնավոր մանր տնտեսութիւններ, բաժան-բաժան, միմիանց հետ վոչ մի կապ չունեցող, վորոնք մեծ մասամբ շատ անկատար տեխնիկա յեն ունեցել:

Գյուղատնտեսութեան այս մի փոքր «հետամնացութիւնը» բացատրվում է, ի՛ հարկե, վոչ թե պատահական պատճառներով, այլ նրանով, վոր աշխատանքը հողագործութեան մեջ, վորտեղ գլխավոր մեքենաներն են հողը, բույսն ու կենդանիները, շատ բանով են տարբերվում զուտ մեքենական արդյունագործական աշխատանքից: Այս պատճառով տնտեսութեան խոշորութեան և կատարելագործված տեխնիկայի տված առավելութիւնները հողագործութեան մեջ այնպես մեծ չեն, ինչպես արդունագործութեան մեջ նրանց տված առավելութիւնները: Գյուղատնտեսութեան մեջ մանր, տեխնիկայես սկար տնտեսութիւնները կարող են ուժեղ ախոյան հանգիստանալ իրենց խոշոր մրցուկիցներին, վոր միանգամայն անկարելի բան է արդունաբերութեան մեջ: Ամերիկական և ուսասական հողագործութեան վերջին գիտական նետագոտութիւնները (Վ. Լենինի, Պ. Լյաշչենկոյի և այլ տնտեսագետների) մինչև անգամ ցույց են տալիս մեզ, վոր գյուղատնտեսութեան մեջ կապիտալիզմը զարգանում է գլխավորապես այն հանգամանքի շնորհիվ, վոր այլևայլ առևտրական տներ ու ձեռնարկութիւններ խիստ բարձր տոկոսներով վարկ տալով շահագործում են գյուղատնտեսական մթերքների մանր արտադրողներին: Տնտեսապես ըստ երևույթին ինքնուրույն ու անկախ գյուղացին իրոք միանգամայն Փինանսական և առևտրական կապիտալի գերին է, վորի պարտականն է մնում նա և առանց վորի վոչ կարող է յուր աշխատանքի պտուղները վաճառահանել և վոչ ձեռք բերել արտադրութեան հարկավոր միջոցները:

Այս բոլորը վերին աստիճանի զժվար ու բարձր գործ է դարձնում հողագործութեան կազմակերպութիւնը նոր հիմունքներով:

Գյուղատնտեսական արտադրութիւնը կազմակերպել ցանկացողը, վոր գործ ունի գյուղացիները միլիոնավոր ամենամանր տնտեսութիւնների հետ, անկազմակերպ, բաժան-բաժան, մեծ

ղետի սահանքի նման ինքնահոս կերպով զարգացող անտեսութեանները, — կարող ե յերբեմն հուսահատվել և հարց տալ իրեն, թե կարելի՞ է արդէ՞ անասարակ գյուղատնտեսութեանը կազմակերպել արդունարեութեան նման՝ ժամանակակից տեխնիկայի և գիտական կազմակերպութեան նոր հիմունքներով: Այդ բանն անելու համար վորեւ յեղանակու հնարներ կան արդէ՞:

Մենք գիտենք, վոր մեր արամադրութեան տակ գյուղատնտեսական տեխնիկայի բազմաթիւ կատարելագործված ձևեր կան — ազնվացեղ անասուններ, կատարելագործված մեքենաներ, հողի պարարտացման ու մշակութեան, անասուններ կերակրելու և գյուղատնտեսական մթերքների սկզբնական վերամշակութեան ձևեր:

Ամբողջ խնդիրն այն է, թե ինչպես կարելի է այդ ձևերն արմատացնել գյուղի բնակչութեան մեջ, կազմակերպել գյուղացիներին այնպէս, վոր նրանց համար մատչելի լինեն գիտութեան ու գործնական փորձառութեան այս նվաճումները, վորոնք հաճախ հնարավոր են միմիայն գործի շատ խոշոր չափերով կազմակերպված լինելու դեպքում:

Այս խնդիրը գյուղատնտեսութեան կարևորագոյն խնդիրն է:

Յեւ սրա պատասխանը մեզ տալիս է կոոպերատիվ սկզբունքների կիրառութեանը գյուղի կազմակերպութեան գործում:

Դյուղատնտեսական կոոպերացիայի հիմնական գաղափարը չափազանց պարզ է: Յեթե մենք ուշադրութեամբ դիտենք գյուղացու անտեսութեան կազմութեանը, վոր բավականին բարդ է յուր կառուցվածքով, հեշտութեամբ կարող ենք համոզվել, վոր նրա մի շարք ճյուղերի համար խոշոր ձևը միանգամից անմիջական մեծ ոգուտ կը տա:

Այս էլ կա, վոր, գրեթե, միշտ շատ հեշտ է լինում վորոշ աշխատանքներ առանձնացնել ու հարեանների հետ միասին միացնելով՝ մի ընդհանուր մեծ գործ դարձնել, խոսանց խանգարելու անտեսութեան մնացյալ մասերն և առանց քայքայելու աշխատավորական բնատանկան անտեսութեանը:

Մի քանի որինակով կարելի է պարզաբանել ասածիս ետեւութեանը: Որինակի համար, ամենքին հայտնի է, թե ինչ առավելութեան ունին յուր պատրաստելու գործում սերգատն ու մեքենական խնոցիները՝ տնային յեղանակի համեմատութեամբ: Բայց

գյուղացու մանր անտեսութեանը, վոր ընդամենը մեկ կամ յերկու կով ունի չի կարող այդ գործիքներն ունենալ, վորովհետեւ սերգատի (սեպարատորի) գինը հանելու համար քսան կամ յերեսուն կովի կաթ պետք է ունենա անտեսութեանը:

Պարզ է, վոր վոչ մի գյուղացի այդպիսի հոտ չունի և հետևապես չի կարող սերգատ ձեռք բերել: Սակայն նույնքան պարզ է, վոր վոչ մի արգելք չկա, վոր քսան կամ քառասուն անտեսութեան մի միութեան կազմին, մի փոքրիկ յուրագործարան շինեն և փոխանակ տնային յեղանակով յուր պատրաստելով՝ իրենց կաթը տանեն իրենց կոոպերատիվ գործարանը և նրանց հանձնեն վոչ միայն յուր պատրաստելն, այլ և վաճառելը:

Այս պարզ գաղափարը վաղուց են ըմբռնել գյուղացիական մասսաները, և ԽՍՀՄ գանազան շրջաններում ու Արևմտյան Յեւրոպայի յերկրներում, շատ տասնամյակներ առաջ սկսել են յուրագործական ընկերութեաններ հիմնել: Ներկայումս չորս հարից ավելի այդպիսի ընկերութեաններ կան Արևմտյան Միւրիւրում, Վլատկայի, Վոլոգդայի և Հյուսիսային այլ նահանգներում ու Կուբանի շրջանում. դրանք տեղական միութեաններ են կազմում, իսկ այդ միութեանները 1924 թ. ամառը կազմեցին Համառուսական յուրմիութեան և նրան հանձնեցին իրենց պատրաստած յուրի վաճառահանութեանը ԽՍՀՄ ներքին շուկաներում, նմանապես և Անդլիայում ու արտասահմանի այլ շուկաներում: Այս միութեանը, վոր միացնում է 2,000.000 կովի կաթից յուր պատրաստելու գործը, աշխարհի գրեթե ամենախոշոր ֆերման է յուրի շուկայում, և բնական է, վոր կարող է ոգտագործել այն բոլոր տեխնիքական կատարելագործված յեղանակներն ու կազմակերպչական բարելավումները, վոր կարելի է ձեռք բերել մեր որերում:

Յուրի կոոպերատիվ պատրաստութեանից ու վաճառականութեանից, գրեթե միշտ առաջ է գալիս կոոպերատիվ աշխատանք՝ անասուններն ազնվացնելու և նրանց պահելու պայմանները բարելավելու համար, կազմվում են ընկերութեաններ՝ միատեղ ազնվացեղ ցուլեր ունենալու և անասունները սատակելուց սպասովագրելու համար: Ուրիշ խոսքով՝ յուրագործական կոոպերացիայի մի ժամանակ գործելուց հետո՝ գյուղացիական յուրագ-

գործութեան բոլոր գլխավոր հիմքերը կառուցված կը լինեն ամենախոշոր արտադրութեան և ամենակատարյալ կազմակերպութեան սկզբունքներով:

Նույն այս կոոպերատիվ սկզբունքները գյուղացին կարող է գործադրել նաև յուր տնտեսութեան ուրիշ ճյուղերը՝ կազմակերպելով համար:

Այսպես, որինակ, կարտոֆիլի մշակութեան շրջաններում գյուղացիները, չկարողանալով իրենց կարտոֆիլը հում-հում վաճառահանել, կոոպերատիվ հիմունքներով գործարաններ են շինում, վորտեղ կարտոֆիլից ուլա յեն պատրաստում և ապա մաթի գործարան են հիմնում ու զբանով հնարավորութեան են ստանում ոգտագործելու այս արդյունավետ մշակույթի և նրա վերամշակութեան գործարանային տեխնիկայի բոլոր առավելութեանները: Միաժամանակ նրանք սկսում են ցանել բարելավված տեսակները, կարտոֆիլի կոոպերատիվների միջոցով արտադրութեան բարձրոված յեղանակներ են գործ դնում և տեխնիկական ամենաբարձր աստիճանին են հասցնում կարտոֆիլի գործի կազմակերպութեանը, առանց քայքայելու նրա հիմքը կազմող գյուղացիական տնտեսութեանները:

Այսպես միացած կարտոֆիլի կոոպերացիան ստեղծել է կարտոֆիլի Համառուսական միութեանը, վոր միացնում է շատ հազար գյուղացիական տնտեսութեաններ:

Ավելի գորեղ կազմակերպութեան են ստեղծել վուշ (կտավահատ) ցանող գյուղացիները: Նրանք իրենց ստեղծած «Վուշ-կենտրոնի» շուրջը համախմբել են տասնըհինգ նահանգի գյուղացիական կոոպերատիվներ և համաշխարհային շուկայում ճանաչված են արդեն վորպես մի ֆիրմա, վոր ըստ վորակի և տեսակավորութեան անսուղյուտ վուշ է վաճառում:

Մանավանդ կարևոր հանգամանք է այն, վոր մեր խորհրդային յերկրի ժողովրդատնտեսական կյանքի ծանր պայմաններին, բերքի պակասութեան, միջոցների ու վարկի բացակայութեան հակառակ՝ վոր կողմը վոր նայենք, ԽՍՀՄ ամենախուլ անկյուններումն անգամ, նույն կազմակերպչական աշխատանքն է կատարվում գյուղատնտեսական շատ ուրիշ բերքերի արտադրութեան ասպարիզում—հացի, շաքարի ճակնդեղի (շաքարաբազկի), թռչնապանութեան, բամբակի, այգեղործութեան

ու պտղաբուծութեան, այլև գյուղատնտեսական մեքենաների, պարարտացումների, սերմացուի և առհասարակ գյուղացու նիստուկացի և գործածութեան առարկաների համբարման գործում:

Ճիշտ է, գրեթե ամենուրեք միայն առաջին, հաճախ դեռ վեհերոտ ու անվստահ քայլերն են արվում, բայց այդ քայլերը տեսնելով՝ մարդ համոզվում է, վոր կոոպերատիվի ճանապարհը մեր գյուղացիութեան համար միակ և իսկապես ուղիղ ճանապարհն է և վոր հիրավի գյուղատնտեսական կոոպերացիան հնարավորութեան է տալիս կազմակերպելու ցրված գյուղացիական մասսաները, միացնելու նրանց անմիջականորեն խորհրդային պետութեան ժողովրդատնտեսական և կուլտուրական կյանքի կենտրոնների հետ և ոգտագործել տալու նրանց խոշոր տնտեսութեան և կատարելագործված տեխնիկայի առավելութեանները: Առանձնապես կարևոր է այն հանգամանքը, վոր այս խոշոր և կազմակերպութեան կողմից կատարյալ ձեռնարկութեանները կառուցվում են հասարակական տնտեսութեան ձևերով, այսինքն՝ սոցիալական տեսակետից էլ կազմակերպութեան գերագույն ձևն են հանդիսանում:

Տեսնենք սակայն, թե ինչ է հարկավոր, վորպես զի գյուղացիական տնտեսութեանները կոոպերատիվ կազմեն, վորպես զի նրանց ստեղծած միասնական ձեռնարկութեաններն իրապես կոոպերատիվ ձեռնարկութեաններ լինին. տեսնենք նաև, թե ինչն է տարբերում կոոպերատիվը մասնավոր առևտրական և արդունաբերական ձեռնարկութեաններից, վորոնց հետ դժբաղդաբար շփոթում են կոոպերատիվը:

Արդեն ասացինք, վոր կոոպերատիվը նախ և առաջ տնտեսութեանների միութեան է և վոր այդպիսի միութեան մեջ մտնող տնտեսութեանները զբանով չեն վոչնչանում, այլ առաջվա պես մանր աշխատավորական տնտեսութեան են մնում¹⁾:

Կոոպերատիվներն են նույնպես, վոր արտադրութեան մի մասը միայն, այն մասը, վորտեղ խոշոր տնտեսութեանը գերա-

1) Գյուղատնտեսական կոոպերատիվ են համարվում սովորաբար լիակատար գյուղատնտեսական կոոպերատիվ կոչվածները, այսինքն՝ գյուղատնտեսական կոմունաները, վորոնցում անհատական տնտեսութեանները միանգամայն յուծվում են հասարակական տնտեսութեան մեջ: Իրանց կարևորութեան պատճառով տեսնվին իրը ենք նվիրում դրանց և բոլորովին չենք շոշափում այս տեսութեան մեջ:

դասելի է, միացնում, կազմակերպված միություն են դարձնում: Գյուղատնտեսական կոոպերատիվը լրացնում է գյուղացու ինքնուրույն տնտեսությունը, սպասարկում է նրան և առանց այդպիսի տնտեսության նա խնաստ չունի:

Կոոպերացիան, հետզհետե զարգանալով՝ ավելի ու ավելի հասարակական կոոպերատիվ տնտեսության հունի մեջ կը քաշե գյուղացու տնտեսության այլևայլ ճյուղերը: Հասարակական տնտեսության այս տարրերն են, վոր գյուղացու տնտեսության մեջ հողագործության ապագա սոցիալիստական կազմակերպության հիմքն են դնում:

Կոոպերացիայի եռությունն ըստ կարելիության պատկերացնելու համար՝ համեմատենք յերկու յուզագործարան—մեկը՝ կոոպերատիվ, անասնապահ գյուղացիների իրենց կարիքների համար ստեղծած, մյուսը՝ մասնավոր, վոր պահում է մի գրամատեր ձեռնարկու: Հարց տանք, թե ում շահերն են դեկավարում ու կառավարում այդ յերկու գործարաններից թե մեկի և թե մյուսի գործունեությունը:

Մի փոքր դիտողությունը բավական է՝ համոզվելու համար, վոր մասնավոր գործարանը յուր շրջանառության մեջ դրած գրամազլխի շահերին պիտի հետամուտ լինի: Նրա գլխավոր նպատակը պիտի լինի գործն այնպես կազմակերպել, վոր այդ գրամազլուխը վորքան կարելի է շատ շահ, զուտ ոգուտ բերե:

Այլ բան ենք տեսնում կոոպերատիվ գործարանի գործունեության համար՝ գյուղացիները նույնպիսի գրամազլուխ են գրել, նրանից վորքան կարելի է շատ զուտ ոգուտ ստանալու խնդիրն՝ այդտեղ յերկրորդական տեղ է բռնում: Ամբողջ ձեռնարկության արմատը, նրա հոգին այն գյուղացիների շահն է, վորոնք կաթ են տալիս գործարանին և վորոնք միացյալ ջանքերով այդ գործարանն ստեղծել են իրենց տնտեսությունների կարիքների համար: Կոոպերատիվ գործարանը կարող է վոչ մի կոպեկ վաստակ չտալ նրա վրա ծախսած գրամազլխին, բայց նա շահավետ կը լինի գյուղացիների համար, յեթե նրա շնորհիվ գյուղացիներն իրենց տված կաթի համար շատ ավելի ստանան, քան այն, ինչ վոր կարող էին ստանալ՝ կաթն ոտար մարդկանց վաճառելու դեպքում:

Վերցնենք այնուհետև սպառողական կոոպերացիան, վոր կազմակերպում են գյուղացիները՝ միասին իրենց առանին նիստուկացի համար անհրաժեշտ մթերքներ գնելու համար: Այստեղ ևս մենք կտեսնենք նույն տարբերությունները:

Յեթե ձեռնարկող խանութպանը յուր գրամազլխի շահերն և առաջին տեղը դնում, յեթե նա ամեն միջոցներով, ի զնաս յուր գնորդների և նրանց հաշիվն, ձգտում է վորքան կարելի է շատ ոգուտ քաղել յուր անտրից, ապա սպառողական կոոպերատիվ խանութում ընդհակառակն՝ ապրանք գնելու համար գրված գրամազլխից զուտ վաստակ ստանալու շահերը յերկրորդական տեղ են բռնում: Դրամազլուխն, ի հարկե, սպառողական ընկերության համար ել անհրաժեշտ է. առանց գրամազլխի տնտեսական շրջանառություն չէ կարելի անել: Բայց նրա շահերը չեն, վոր կառավարում են գործը, այլ սպառողների շահերը, այն գյուղացիական տնտեսությունների, վորոնք միացյալ ջանքերով սպառողական խանութ են ստեղծում՝ իրենց կարիքները հոգալու համար:

Սովորական խանութպանի համար ուղղակի ձեռնառու է թանգ գնով վատ ապրանք ծախելը և գրանով ավելի զուտ վաստակ ունենալը:

Իսկ կոոպերատիվ խանութում վաստակը կարող է շատ չնչին լինել, բայց մթերքները պետք է լավը լինին և արժան:

Կոոպերատիվի վոչ մի անդամ չի կամենա յուր խանութի ոգուտն ավելացնել՝ յուր հացի հետ ավազ և յուր յերեխաների գործածած կաթի հետ ջուր խառնելով:

Կոոպերացիայի մեջ ամենակարևորը հենց այն է, վոր ուշադրության են առնվում վոչ թե գրամազլխի շահերը, այլ այն տնտեսությունների, վորոնք միություն են կազմում և իրենց համար կոոպերատիվ ձեռնարկություն ստեղծում: Կոոպերացիան միշտ գրամազլուխ ու շատ մեծ գրամազլուխ կը բանեցնե, վորովհետև տնտեսական կյանքը չի կարող առանց գրամազլխի կառավարվել, բայց այնտեղ գրամազլխի շահերը չեն, վոր առաջին տեղն են բռնում, այլ այն տնտեսությունների շահերը, վորոնց կարիքները նա հոգում է: Կոոպերացիայի մեջ գրամազլուխը ծառա յե և վոչ թե տեր: Ուստի և կոոպերատիվի գործերի կառավարությունն այնպես է կազմակերպվում, վոր այնտեղ դեկավարողը վոչ թե

կապիտալի ներկայացուցիչներն են, վոչ թե կոոպերատիվ առե-
տրի կամ արդյունաբերութեան համար շատ փոքր ավոյները, այլ
այն աշխատավոր տնտեսութեանները, վորոնց կարիքները հոգա-
լու համար առաջ և յեկել և գոյութեան ունի կոոպերատիվը:
Այսպէս ուրեմն մեզ համար պարզ է, վոր գյուղական կոոպերա-
ցիայի գործունեութեանն ուղղութեան են տալիս գյուղացիների
շահերը, և այդ շահերովն է վորոշվում նրա ամբողջ գործունեու-
թեանը:

Կապիտալիստական հասարակութեան պայմաններում, ինչ-
պէս այդ բացատրել է վ. Լենինը յուր նամակներումը կոոպե-
րացիայի մասին, գյուղացիների կոոպերատիվ շարժումն անգոր-
էր այդ խնդիրները լուծելու համար, և իշխանութեանն աշխա-
տավորների ձեռքն անցնելուց հետո միայն, կոոպերացիան՝ պե-
տական իշխանութեան սփանդակութեամբ, միանգամայն այլ
նշանակութեան է ստանում և գառնում է գյուղի նոր հասարա-
կակարգի հիմքը:

Այս իսկ պատճառով կոոպերացիայի գործունեութեանը չի
կարող սահմանափակվել միայն առևտրական կամ արդյունաբե-
րական գործով: Գյուղացիութեան շահերն ավելի լայն են: Գյու-
ղացիները վոչ միայն արժան գնելով ու թանկ ծախելով են հետա-
քրքրվում, այլ և հոգևոր կյանքի, մտքի ու նրտի կյանքի, շատ
պահանջներով:

Ուստի կոոպերացիան վոչ միայն պիտի ոգնէ գյուղացուն,
վոր ավելի ոգուտ ստանա յուր տնտեսութեանից, այլ պիտի
ոգնէ նրան նաև լուսավորութեան գործում, նրա հոգևոր կյանքը
կարգավորելու գործում: Այս կողմից կոոպերացիան շատ բան կա-
րող է տալ, թերևս մինչև անգամ շատ ավելի, քան գյուղական
կյանքի այլ ճյուղերում:

Մենք գիտենք, վոր յերկրագործական լավ մեքենա ձեռք
բերելու հնարավորութեանից առաջ անհրաժեշտ է իմանալ, վոր
այդպիսի մեքենաներ կան, և իմանալ նրանց գործ ածելու յեղա-
նակը: Այս գիտելիքները գյուղացիներին տալու համար՝ կոոպե-
րացիան, բացի առևտրական գործունեութեանից, գյուղերուս
կուլտուր-կրթական աշխատանք է կատարում:

Սրանք են կոոպերատիվ արդյունաբերութեան ու առևտրի
տարբերութեանները մասնավոր ձեռնարկողից ու առևտրականից:

Այս տարբերութեանները մատնացույց անելուց հետո՝ մենք
պետք է կանգ առնենք նաև այն հարցի վրա, թե ինչով են տար-
բերվում մեր կոոպերատիվ ձեռնարկութեանները պետական ձեռ-
նարկութեաններից, և պարզենք, թե ինչու վերջին ժամանակը
պետական մարմինները պետական գյուղատնտեսական ձեռնար-
կութեանների նշանավոր մասը հաճախ տալիս էին ու շարունա-
կում են տալ կոոպերացիային:

Գյուղատնտեսական կոոպերացիային է հանձնված գյուղի
համար սերմացու և գյուղատնտեսական մեքենաներ հայթայթե-
լու գործը, վարձակաշանները, ագնվացեղ ցուլերը, տեղական
կարտոֆելի գործարանները, նմանապէս վերջին տարին՝ «Պետ-
կաթի» բոլոր կաթնեղենի ձեռնարկութեանները: Պետք է կարծել,
վոր կոմունիստական կուսակցութեան XIII համագումարից հետո,
վոր վորոշեց պետական քաղաքականութեանը գյուղատնտեսական
կոոպերացիայի վերաբերմամբ, տնտեսական աշխատանքի այս
փոխանցումը պետութեանից կոոպերացիային՝ տեղի կ'ունենա
ավելի մեծ ծավալով:

Ինչո՞ւ է այսպէս: Ինչո՞ւ կոոպերատիվ ապարատը գյուղի
սպառարկութեան գործում ավելի կատարյալ է համարվում, քան
պետական ձեռնարկութեանները:

Աշխատավորների հանրապետութեան մեջ պետութեանն էլ,
կոոպերացիան էլ նույն աշխատավոր մասնաների մարմիններն են
և հոգում են աշխատավոր բնակչութեան նույն կարիքները:

Ուստի այն խնդիրը, թե ո՞ւմ պետք է հանձնվի այս կամ
այն տնտեսական աշխատանքը, ամեն անգամ վճովում է նայելով,
թե այդ ապարատներից վո՞րն է ավելի հարմար տեխնիկայաւ:

Կոոպերացիան, վորի ամենափոքր մարմիններն իսկ կառա-
վարում են աշխատավորների ընտրած անձինք, նրանց ընտրող
կոոպերատիվի անդամների ամենորյա արթուն վերահսկողութեան
տակ, վոր կաշկանդված չէ կենտրոնի վարչական կարգադրու-
թեաններով, ճկուն է տնտեսական գործունեութեան մեջ և կա-
րող է արագ ու ազատ տեղական արդունավոր նախաձեռնութեան
ունենալ, կոոպերացիան՝ ամենալավ ապարատն է այնտեղ, ուր
կազմակերպված տեղական ինքնագործունեութեան է պահանջ-
վում, ուր ամեն մի առանձին դեպքում պետք է ճկունութեամբ
հարմարվել տեղական պայմաններին և հաշվի առնել յուրաքան-

չյուր բնակավայրի և աշխատանքի յուրաքանչյուր ամսվա առանձնահատկութիւնները:

Այս բոլորն, ինչ վոր պահանջվում է աշխատանքի համար— և մասսաների անհրաժեշտ ինքնգործունեութիւնը, և կազմակերպութեան ու աշխատանքի ճկունութիւնը, և արագ հարմարվելու ընդունակութիւնն ու բացառիկ ուշադիր վերաբերմունքը աշխատավորութեան կարիքներին— հենց այս բոլորն անհրաժեշտ է գյուղում գործելու համար: Ահա թե ինչն է մեր խորհրդային պետութեան մեջ այն բոլոր դեպքերում, յերբ կոոպերացիան բավականաչափ ամրանում ու ուժ է ստանում, նրան են հանձնվում մեկը մյուսի յետևից տնտեսական գործունեութեան այլ և այլ ճյուղերը գյուղում, վոր առաջ կատարում էին կենտրոնից նշանակված մասնագետներից ու ծառայողներից կազմված պետական ապագարատները:

Մեր ընթերցողները կարող են յերկյուղ հայտնել, վոր տնտեսական աշխատանքը կոոպերացիային հանձնվելով՝ դուրս կը գայ խորհրդային պետութեան ղեկավար մարմինների ազդեցութիւնից և դրանով կը խորտակվեն այն բոլոր ծրագրային նկատառումները, վոր միանգամայն անհրաժեշտ են մեր ժողովրդական տնտեսութեան արդի ծանր պայմաններում:

Սակայն այդ յերկյուղը բրբրովին անհիմն է, վորովհետև գյուղատնտեսական կոոպերացիան ՚ի դեմս յուր Ֆինանսական ու առևտրական կենտրոնները, նմանապես և ի դիմաց տեղական միութիւնների, այնքան է խորացած ԽՍՀՄ պետական մարմինները ընդհանուր սիստեմի մեջ, այնքան միացել է ու ներդաշնակութեամբ է գործում նրանց հետ, վոր խոսք չի կարող լինել նրանց տարաշխատութեան մասին: Ընդհակառակը, հենց շնորհիվ գյուղի բոլոր տնտեսական աշխատանքը կոոպերացիային հանձնելուն՝ գյուղն ամբողջապես ծրագրային տնտեսութեան հունի մեջ է գրավում և կարող է գրավել միայն կոոպերացիայի շնորհիվ:

Կոոպերացիան վերակազմում է անշատ անհատական գյուղացիական տնտեսութիւնները, հասարակական տնտեսութեան գերազույն ձևերի է վերածում, և հենց այդ է նոր գյուղի շինարարութեան հիմնական անելիքը:

Այսչափը վոր ասացինք, միանգամայն բավական է հասկանալու համար, թե ինչ նշանակութիւն կարող է ունենալ գյուղի

համար կոոպերացիայի զարգացումը և թե ինչ մեծ ապագա ունի կոոպերացիան:

Այս բոլորը գյուղի համար աշխատողներին ստիպում է առանձին ուշադրութեամբ ուսումնասիրել գյուղական կյանքի այս նոր յերևույթը:

Հաջորդ գլուխներում մենք կանգ կ'առնենք կոոպերատիվ գաղափարների պատմութեան վրա և ապա մանրամասն կ'ուսումնասիրենք, թե ինչպիսի կազմակերպչական ձևերի մեջ է մարմնացել կոոպերացիայի գաղափարը կոոպերատիվ աշխատանքի յուրաքանչյուր ճյուղի մեջ:

ԿՈՌՈՒԹԵՐԱՅԻՎ ԸՆԴՈՒՄԱՆ ՊԼԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ.

Կոռուպցիայի պատմութիւնը կարելի է սկսել անցյալ դարու կեսից:

XIX դարու սկզբուն Անգլիայում մի մարդ հանդես յեկավ՝ Ռոբերտ Ուեեն, վոր արդյունաբերութեան գործիչ էր և շարունակ աշխատավորները կյանքը դիտելով՝ հաճախ խորհում էր, թե ինչ ձևով կարելի էր նրանց ծանր վիճակը թեթեացնել:

Ռոբերտ Ուեենը կարծում էր, վոր մարդկային աշխարհն այնպես չէ կառուցված, ինչպես պետքն է, և մարդկանց կյանքի շատ կողմերը բանական հիմք չունեն: Նա ասում էր, թե մարդիկ միահամուռ, ընդհանուր ջանքերով պետք է միմյանց ոգնեն սպրեկ և հասուկ ընկերութիւններ հիմնելով՝ միասին իրենց տնտեսական կյանքը պետք է կարգավորեն:

Նրա վսեմ ուսմունքը՝ կյանքի նոր սկզբունքների մասին, շատ շուտով բազմաթիւ կողմնակիցներ գտավ Անգլիայում, բայց քարոզած հիմունքը կյանքում իրագործելու փորձը հաջողութեամբ չպսակվեց: Ռոբերտ Ուեենը յուր ուսմունքը մարդկանց հողեր միութեան վրա հիմնելով՝ քիչ ուշադրութիւն էր դարձնում յուր գաղափարների իրականացման ձևերի մշակութեան վրա և քիչ էր հարմարեցնում յուր ժամանակի տնտեսական կյանքի ձևերի զարգացմանը:

Սակայն Ռոբերտ Ուեենի գաղափարները, հակառակ գործնականի մեջ ունեցած սակավ հաջողութեանը, լայն ծավալ ստացան Անգլիայում: Մի քանի տասնամյակից հետո, նույն դարու քառասնական թվականներին, Ռոչդել փոքրիկ անգլիական արդյունաբերական քաղաքում մի խումբ վոստայնանկ (Չուլհակ) բանվորներ, վորոնք իրենց Ուեենի հետևողները էին համարում, հիմնեցին առաջին կոռուպցիայի: Այդ առաջինն որինակ դարձավ մյուսների համար և մեծ ուսուցչի ավանդների իրագործման հիմքը դրեց:

1. Սպառողական կոռուպցիայի՝ Ռոչդելի վոստայնանկների սահմանած հիմունքները.

Ռոչդելի վոստայնանկները՝ այդ հետ ընկած քաղաքի փոքրիկ Իոդոշի փողոցում հիմնած կոռուպցիայի առաջին սպառողական ընկերութիւնը չէր:

Պատմութեան մեջ շատ փորձեր են յեղել առաջին անհրաժեշտութեան առարկաների հասարակական վաճառք կազմակերպելու՝ հողուտ մարդկանց: Բայց այդ բոլոր ձեռնարկութիւնները շատ շուտով ձախողել ու մեռել են՝ գործն անհաջող կազմակերպելու շնորհիւ: Յեւ միայն Ռոչդելի հասարակ վոստայնանկներն էին, վոր աշխատավորների կյանքը բարվոքելու յեղանակների մասին յերկար մտածելուց հետո, հաջողութիւն ունեցան գործի զարգացման հիմունքը գտնելու: Այս պատճառով Ռոչդելի վոստայնանկներին ամենայն իրավամբ սպառողական կոռուպցիայի և կոռուպցիայի մեծ շարժման հիմնադիրն են անվանում:

Վորոնք են Ռոչդելի վոստայնանկների սահմանած գլխավոր հիմունքները:

Ամեն մարդու համար հասկանալի է, վոր ինչ ապրանք էլ վոր գնելու լինենք վոչ քիչ-քիչ՝ մանրածախսի խանութում, այլ մի անգամից, մեծ քանակութեամբ՝ թոմարի (մեծաքանակ) առուտուր անողից, ապրաքն ավելի արժան կընստի ու հատկութեամբ ավելի լավ կը լինի:

Ուստի ամեն մի գնորդ, վոր ցանկանում է արժան գնով լավ ապրանք ձեռք բերել, ապրանքը պիտի գնէ վոչ թե արշիտով ու ֆուտով, այլ թոփով, փթով ու վագոնով և վոչ թե մանրածախսի խանութից, այլ ուղղակի գործարանից կամ խոշոր մեծաքանակ վաճառանոցից:

Սակայն՝ վորքան էլ վոր ձեռնտու է այս խորհուրդը, ակամա հարց է ծագում, թե կարող է արդյոք մեր գյուղացին, բանվորն ու քաղաքացին ձեռք բերել կարագը տակառներով, ալյուրը վագոններով, ճոթեղենը հակերով:

Ինքն ըստ ինքյան հասկանալի է, վոր ամեն մի սպառող առանձին այդ անել չի կարող: Նախ և առաջ նա յերբեք ձեռքին այնքան փող չի ունենում, վոր կարողանա այդպիսի մեծաքանակ ապրանքի արժեքը վճարել. բացի դրանից՝ նրա տնային գործա-

16003-58

ծուծյան համար հացը պետք է վոչ թե վագոններով, այլ ֆնտե-
րով, ձուկը՝ մի քանի հատ և վոչ թե տակառներով, չիթը՝ ար-
շիններով և վոչ թե թուփերով:

Իսկ յեթե մի քանի տասնյակ, հարյուր ու հազար գնորդ
միանան ու միասին իրենց հարկավոր ապրանքները գնելու լի-
նեն, մի անգամից հնարավորութիւն կ'ունենան այդ ապրանք-
ները գնելու ամենախոշոր քանակութեամբ և ամենքը միասին կը
դառնան մի շատ խոշոր մեծաքանակ գնորդ: Գնած ապրանքներն
արժան կը նստեն ու լավը կը լինեն:

Սպառողական կոոպերացիայի հիմքը կազմող այս պարզ
միտքը հասկանալի է ամեն մարդու, վոր յերբ և իցե մտածել է
յուր անտեսութեան մասին:

Այս միտքը հայտնի է յեղել, իհարկե, Ռոչդելի Դոգոշի փո-
ղոցի սպառողական խանութի բացվելուց շատ առաջ: Բայց, հա-
կառակ բազմաթիվ փորձերին, առաջ չեք հաջողվում իրագործել:
Ակններն է, վոր միշտ հեշտ չի լինում մի պարզ ու հասարակ
մտքի իրականացումը: Աշխատենք բացատրել թե ի՞նչ է պատ-
ճառը: Ինչո՞ւ միայն Ռոչդելցիք կարողացան առաջին անգամ կար-
գի դնել սպառողական կոոպերացիայի գործը:

Միասին ապրանք գնելու ամենապարզ յեղանակն այն կը-
լինի, յերբ մի քանի միմյանց ծանոթ ընտանիք ուզում են, դի-
ցուք, ամառվա համար ձոթեղեն գնել. փող են վեր գալիս ու հա-
վաքած գումարովն, ասենք՝ Բոգորոզկի տրեստի գործարանից
մի հակ չիթ կամ սարպինկա յեն գնում և ապրանքն ստանալուց
հետո բաժանում են իրար մեջ:

Այսպես միասին ապրանք գնելը սակայն՝ սպառողական
կոոպերացիա չի լինի:

Ինքն ըստ ինքյան հասկանալի է, վոր յեթե այս յեղանա-
կով անային գործածութեան բոլոր մթերքները գնելու լինեն,
պետք է ամեն որ ժողովվեն, փող վեր գան, ընկերներից ամեն
մեկը հերթով գնա ապրանք գնելու: Ել ուրիշ վոչ մի բանի ժա-
մանակ չի մնա և այդ հոգսերը ամենքի համար ծանր բեռ կը
դառնան:

Այս պատճառով մարդիկ վաղուց, կամենալով բոլոր անհրա-
ժեշտ ապրանքները միասին գնելու գործը լավ կարգի գնել, փող
եին վեր գալիս, շրջանառութեան մի փոքր դրամագլուխ եին

վազմում, իրենց միջից մի լիազոր եին ընտրում ու հանձնարա-
րում եին նրան մի փոքր խանութ բանալ, վորտեղից կարող եին
իրենց միասին գնած ապրանքները ստանալ:

Այսպիսի ընկերութիւնը, վոր ընդհանուր միջոցներով խա-
նութ է պահում իրեն հարկավոր ապրանքների համար, սպառո-
ղական կոոպերատիվ կոչվեց: Այսպիսի խանութներ բաց են
արել Ռոչդելի վոստայնակների ձեռնարկութիւնից շատ առաջ,
բայց միայն սրանց հաջողվեց այս գործի կանոնավոր հիմունքը
գտնել:

Վորո՞նք եին այդ հիմունքները:

Միասնական գնումների առաջին անհաջող փորձերի ժամա-
նակ հասարակական խանութն ապրանքը գնում եր մեծաքանակ
վաճառքի գներով, նրա արժեքի վրա եր գալիս փոխադրութեան,
խանութը, պահեստը պահելու վերադիր ծախսերը և վորոշելով,
թե ի՞նչ է նստել իրեն կշռված ապրանքը, այդ արժեքովն ապ-
րանքը դուրս եր տալիս յուր անգամներին:

Ընկերութիւնը կարծես յուր նպատակին հասնում եր: Լավ
ապրանք եր ստացվում և շատ ավելի արժան, քան մասնավոր
վաճառանոցներումն եր ծախվում: Սակայն այսպիսի ընկերու-
թիւնները շատ շուտ տկարանում ու մեռնում եին:

Հասարակական արժան վաճառքը զայրացնում եր հարեան
խանութպաններին, վորոնք իրենց գներն ինքնարժեքից շատ
պակասեցնում եին ու դրանով դեռ թույլ ու չամբացած ընկե-
րութիւնը քաշում կատաղի մրցման մեջ: Այս բանում նրանք մի
փոքր վնաս եին կրում, բայց հասնում եին իրենց նպատակին և
ոգտվելով գնորդի անգիտակից լինելուց՝ հեռացնում եին նրան
հասարակական խանութից ու հիմնովին կործանում եին կո-
ոպերատիվը:

Մինչև անգամ դեպքեր եին լինում, յերբ առևտրականները
կոոպերատիվի անբարեխիղճ անգամների ձեռքով նրա արժան
գներովն առնում եին ապրանքներն ու հետո վաստակով ծախում
իրենց խանութում:

Բայց ինքնարժեքով վաճառելու ամենամեծ անհարմարու-
թիւնն այն եր, վոր կոոպերատիվը վոչ մի կերպ չեք կարողա-
նում յուր դրամագլուխն ավելացնել: Աղքատիկ փայլածարներից
կազմված շրջանառութեան միջոցները միշտ աննշան եին լինում,

կողմերատիրվի տնտեսական ուժեր չնչին: Վաճառքից վաստակ չունենալով՝ կողմերատիրվը չեւ կարող ավելացնել յուր շրջանառութեան միջոցները, հաճախ փող չեւ ունենում այն ժամանակ, յերբ պատեհութեամբ եւ լինում արժան ու լավ ապրանք գնելու:

Ամենափոքր վնաս ունենալուց դրամագլուխը վոչնչանում եւ կողմերատիրվը մեռնում:

Այս բոլոր ձախորդ հետեանքներից խուսափելու համար՝ Ռոչդելի վոստայնանկները վորոշեցին ապրանքներն իրենց հասարակական խանութում վաճառել վոչ թե ինքնարժեքով, այլ հենց շուկայի այն գներով, վորով վաճառում եին շրջակա առտրականները:

Շուկայի գներով առետուր անելով, դեռ եւ տկար կողմերատիրվը յուր ուժերից վեր պայքարի չեւ բռնվում հարուստ առետրականների հետ, իսկ այդ գներիցն ստացվող վաստակը բավականին ավելացնում եւ նրա տնտեսական կարողութեանը, մեծացնում շրջանառութեան աղքատիկ միջոցները եւ ամբարցնում կողմերատիրվ միութեան կենսունակութեանը:

Ահա թե ինչու ապրանքներն ընկերութեան անդամներին շուկայի գներով վաճառելու սկզբունքը, վոր սահմանեցին Ռոչդելի վոստայնանկները, սպառողական կողմերացիայի գլխավոր հիմունքներից մեկն եւ համարվում:

Սակայն մեզ կարող են հարց տալ, թե ել ի՞նչ շահ ունի սպառողը, վոր նեղութեան քաշե ու կողմերատիրվ խանութ բաց անե, յեթե այդ խանութը ապրանքը պիտի վաճառե մասնավոր խանութպանների գներով:

Այս հարցի պատասխանը մեզ կը տա Ռոչդելի վոստայնանկների սահմանած յերկրորդ կանոնը, վորի համաձայն այն վաստակը, վոր ստացվում եւ սպառողից շուկայի գներով վաճառելու շնորհիվ եւ մասնավոր առետրի մեջ խանութպանի գրպանն եւ մտնում, այդ վաստակը տարվա վերջում վերագարձվում եւ սպառողին:

Դիցուք թե մեր սպառողական խանութը տարվա ընթացքում 10.000 ուրբուր ապրանք եւ ծախել եւ 800 ուրբուր ոգուտ եւ ունեցել: Այդ ոգուտն ստացվել եւ սպառող անդամներից եւ պետք եւ հետ դարձվի նրանց: Խանութիցը գնած ապրանքի ամեն մի ուրբուրն ութ կողմիկ վաստակ եւ ընկնում, իսկ իննսուն յերկու

կողմիկը ապրանքի ինքնարժեքն եւ բոլոր վերագիր ծախսերի հետ միասին: Այսպես ուրեմն, յեթե յես մեր խանութիցն հարյուր ուրբուր ապրանք եւ գնել, խանութն ինձանից ութ ուրբուր վաստակ եւ ունեցել, վոր տարվա վերջում վերագարձնում եւ ինձ:

Յեթե դուք տարվա ընթացքումն ապրանք եւ գնել դիցուք 800 ուրբուր, խանութը ձեզանից վաստակ եւ ստացել 64 ուրբուր եւ վերագարձնում եւ ձեզ:

Յեթե ձեր դրացին գնել եւ 125 ուրբուր, տարվա վերջում նրան հետ են տալիս 10 ուրբուր:

Այսպիսով յեթե մեր խանութումն առետուր ենք անում վոչ թե ինքնարժեքի, այլ շուկայի գներով, մենք, սպառողներս, վոչ մի կորուստ չունենք,—խանութի տարվա վերջումն ստացած բոլոր վաստակը մերն եւ:

Դեռ ավելին ասենք. խանութի վաստակը մեզ ուրիշ ոգուտ ել եւ տալիս: Յեթե մեր խանութն ինքնարժեքով առետուր աներ, մենք, ամեն որ քիչ-քիչ ապրանք գնելով, որական 15 կամ 20 կողմիկ միայն շահած կը լինեինք, գուցե դրանից ել պակաս:

Այդ շահը քիչ շոշափելի կը լիներ ու կը կորչեր մեր ամենորոյս ծախսերի մեջ:

Այլ բան եւ յեթե մեր այդ կողմիկները խանութը պահե վորպես վաստակ: Յուր ուժին ավելացնելով հանդերձ՝ խանութը միաժամանակ մեր կողմիկները կ'ավելացնե ուրիշի կողմիկների վրա: Նա մեզ համար խնամատար պահարան ու խնայողական դրամարկը կը լինի, վոր մեզ համար աննկատելի կերպով կը հավաքե ու տարվա վերջում մեզ կ'ընծայե մի քանի տասնյակ ուրբուր: Իսկ այդ գումարը գյուղացու, բանվորի ու ծառայողի համեստ յեկամտի համար արդեն մեծ նշանակութեան ունի: Համեստ ղեպս այդպիսի մի գումար, յերբ մի անգամից եւ ստացվում, շատ ավելի ոգուտ կը բերե տնտեսութեան մեջ, քան յեթե կողմիկ-կողմիկ խնայվի ամբողջ տարվա ընթացքում:

Ահա թե ինչու ստացած վաստակի վերագարձնելը սպառողներին, յուրաքանչյուրին յուր գնած ապրանքի քանակութեան համեմատ, սպառողական կողմերացիայի յերկրորդ մեծ հիմն եւ համարվում:

Սակայն յեթե ծանոթանանք Ռուսաստանի սպառողական

կոռպերացիայի կյանքին, կը տեսնենք, վոր այնտեղ սպառող-
ները ամենալավ ընկերութիւններում բոլոր վաստակը չեն բա-
ժանում զնորդներին:

Ամենից պռաջ խոշոր գումար ավելացնում են հիմնական
կամ պահեստի գրամագլխին՝ գործն ընդարձակելու և ամրացնե-
լու համար:

Մենք արդեն գիտենք, վոր հասարակական խանութը
առանց մեծ գրամագլխի կարող ե տկարանալ ու գործը կը վա-
տանա, ապրանք քիչ կը լինի, տեսակները քիչ կը լինին, իրենք
սպառող անդամները չեն կարող բավականանալ իրենց խանութի
ապրանքներովն ու կը դիմեն մասնավոր առևտրականներին:

Այս պատճառով հենց սպառողի շահն ե պահանջում, վոր
գործը վորքան կարելի ե շատ զարգանա և այնքան գրամ գու-
մարվի, վոր խանութը յերբեք չըջանառութիւն համար փողի
պակասութիւն չունենա: Փայովձարներով այդքան գրամ հավա-
քելը շատ դժվար կը լինի անդամների իրենց համար և ավելի
հեշտ ե փողն ստանալ գործիցը, այսինքն՝ վաստակիցը մասնա-
տրելով:

Քիչ փող չեն հատկացնում կոռպերատիվները նույնպէս
կուլտուր-կրթական կոչված նպատակների համար:

Կոռպերացիան՝ վորքան շատ անդամ ունենա, վորքան
ամուր կպած լինեն այդ անդամներն իրենց կոռպերատիվին,—
այնքան ուժեղ կը լինի: Ուստի վորքան շատ ուղիղ գիտելիքներ
տարածվին կոռպերացիայի մասին, այնքան ամուր ու ուժեղ կը
լինի ինքը կոռպերացիան:

Հետո՝ կոռպերացիան չի կարող մոռանալ և այն, վոր
«մարդ վոչ միայն հացով կեցցե»:

Կոռպերատորները արժան հաց, շաքար, մեխ ու ճոթեղեն
են ծախում, բայց չեն կարող մոռանալ նաև մարդու հոգևոր
կյանքը: Այդ ասպարիզում նրանք գործում են ժողովրդական
լուսավորութեան տեղական բաժինների հետ և նրանց ղեկավա-
րութեամբ և աշխատում են իրենց անդամներին լավ, զբաղեցու-
ցիչ ու ոգտակար գիրք հասցնել, կազմակերպել նրանց համար
ընթերցումներ՝ յերկրագործական տնտեսութեան այնպիսի յեղա-
նակներ սովորեցնելու համար, վոր յերկու հասկ բուսցնեն այն-
տեղ, ուր աշխատավոր հողագործը միայն մի հասկ ե ստանում. հիմ-

նել ժողովրդական թատրոն, գրադարաններ, ժողովրդական տներ
ու թեյարաններ: Այս բոլորի համար խոշոր ծախքեր են պետք,
ե կոռպերատոր սպառողները սիրով տալիս են այդ ծախքերն
իրենց վաստակից:

Այսպէս ուրեմն՝ կոռպերատիվ առևարի բերած շահի մի
մասը վերագործվում ե սպառողին, իսկ մնացածը գործադրվում
ե գործն ընդհարձակելու և կուլտուր-կրթական ծախքերը հոգա-
լու համար, այսինքն՝ հասարակական, հանրագում գրամագլուխ-
ներ են կազմվում: Այդպիսի հասարակական գրամագլուխներ
կազմելը, շահի մի մասն այդ բանի համար հատկացնելով՝ վոչ
միայն սպառողական, այլ և ամեն մի այլ կոռպերացիայի կա-
րևորագույն հիմքերից մեկն ե համարվում:

Մինչև հիմա առաջ բերված կանոններով, սակայն, չեն
վերջանում Ռոչդելի վոստայնանկների մեջ թողած ավանդները:

Հետևյալ կանոնը, վոր այնպէս հաճախ մոռանում են Ռու-
սաստանի կոռպերատորները, այդ այն ե, վոր կոռպերատիվ խա-
նութում ապրանքները պետք ե վաճառել բացառապէս կանխիկ
գրամով: Պարտքով ապրանք գնելը կոռպերատիվում թույլատրե-
լի չե, ասում եին սպառողական կոռպերացիայի հիմնողները:
Այս պահանջը տարակուսանքի տեղիք ե տալիս և մանավանդ
դժվար իրագործելի ե թվում կոռպերատիվ հիմնող աշխատավոր-
ների համար: Կարծես թե հենց հասարակական խանութն ե, վոր
ոգնութեան պիտի հասնի աշխատավոր մարդուն, յերբ վոր նրա
ձեռին որական հացի փող չի լինում: Բայց Ռոչդելի վոստայնա-
կները համառութեամբ պահանջում եին, վոր այս կանոնը պահ-
պանվի:

Բայց ինչո՞ւ: Ինչո՞ւ մասնավոր խանութպանը կարող ե
սպառիկ ապրանք տալ, իսկ սպառողական ընկերութեանը չի
կարող:

Կաշխատենք ըստ կարելիւոյն հանգամանորեն ու ուշադ-
րութեամբ պարզաբանել այս հարցը:

Յեթե խանութպանը սպառիկ ապրանք ե տալիս, այդ,
ի հարկե, յուր բարեսրտութեանիցը չե, վոր անում ե, այլ յուր
շահն ունի այդտեղ: Բայց ի՞նչ շահ կարող ե լինել այդ բանում:

Վաղուց ե ասված, թե փեշքաշ ձիու ատամներին մտիկ չեն
տա: Ճիշտ այսպէս ել պահանջկոտ չի կարելի լինել պարտքով

գնած ապրանքի վերաբերմամբ: Այս պատճառով ել խանութ-
պանը, յերբ վոր առանց փողի ապրանք ե տալիս, ամեն տեսակ
փաստաբանական ապրանք ու վատ վորակ ունեցող մթերքներ ե սա-
ղացնում, բացի դրանից՝ գինն ել կանխիկ վաճառածի համեմա-
տութեամբ ավելի ե հաշվում: Այս հանգամանքի շնորհիվ խա-
նութպանը փողը ժամանակին չտալու ե պարտքերը չվճարելու
հետևանքով կրած վնասները դեռ ավելով ծածկում ե բարձր
գներինց ու վատ ապրանքը թանգ ծախելուց ստացած վաստակով:

Իսկ հասարակական առևտուրն այդպիսի բան անել չի կա-
րող, չի կարող լավի տեղ վատ ապրանք տալ, քաշումը խաբել,
գները բարձրացնել, յերբ վոր աղքատ գնորդին ապրանք ե տա-
լիս: Այս պատճառով չի ել կարող ծածկել պարտքերը չվճարելուց
ուսնեցած կորուստները, վոր միշտ կարող են պատահել: Իսկ
այդ կորուստները կարող են մեծ վնաս հասցնել և ամբողջ գործը
քայքայել:

Բացի սրանից՝ պետք ե նկատել նաև այն, վոր հասարակա-
կան խանութը, յեթե պարտքով ապրանք տալու լինի, միշտ
պատրաստի դրասի նեղութիւնն կըքաշե, ինքը սպիպված կըլինի
պարտքով ապրանք գնել, ուրեմն՝ ստանալ վոչ ճիշտ ժամանա-
կին և ավելի վատ վորակի ապրանք, և փող չունենալով՝ շատ
անգամ բաց կըթողնե արժան ու լավ ապրանք ձեռք բերելու հար-
մար դեպքեր: Ուստի, վորքան ել վոր ծանր լինի աշխատավոր
կոոպերատորի համար, նա պարտավոր ե իսպառ հրաժարվել
պարտքով ապրանք գնելուց, յեթե, ի հարկե, գնահատում ե յուր
սպառողական ընկերութիւնը և չի ցանկանում սնանկացնել
նրան: Յեթե արդեն շատ մեծ կարիք լինի, կարելի ե վաստակից
մասն հանելով՝ մի հատուկ դրամագլուխ կազմել և նրանից դրամ
փոխ տալ կարոտյալ սպառողներին, բայց ընկերութեան հիմնա-
կան առևտրական դրամագլուխներն իրենց շրջանառութիւնը պի-
տի կատարեն կանխիկ դրամով:

Այսպես ահա սպառողական կոոպերացիայի հիմնաքարերը
գարձան հետևյալ յերեք գլխավոր կանոնները.

1. Վոր սպառողական ընկերութեան վաճառքի
գները սովորական մանրածախսի գներ լինեն և վոչ
մեծ աքանակ վաճառքի, վորովհետև միայն այդ դեպքում
բավական մեծ վաստակ կըստացվի, վոր հնարավորութիւնն կը

տա կոոպերատիվին մի փոքր մասը հատկացնել շրջանառու-
թեան միջոցներն ուժեղացնելու և ունենալ ազատ պատրաստի
դրամ՝ յուր տնտեսական ուշժն ամրացնելու համար:

2. Սպառողական խանութի ամբողջ վաստակը
պիտի բաշխվի գնորդներին վոչ թե խանութը բաց
անելիս նրանց տված փայտվճարներին համեմատ,
այլ նայելով, թե քանի ուրբու ապրանք են գնել նրանք տարվա
ընթացքում:

3. Հասարակական գործը չվտանգելու, նրա կազ-
մակերպութիւնն ամուր պահելու համար պետք ե հրաժար-
վել ապառիկ վաճառքից, վորովհետև առանց վաշխառուա-
կան տոկոսների բնավ ձեռնտու չե պարտքով ապրանք վաճա-
ռելը:

Պահանջվում ե նույնպես, վոր ամեն մի սպառող անձնական
աշխատանքով մասնակցի խանութի կազմակերպութեան գործին,
վոր անդամներն իրենք գանձապահութիւնն և մինչև անգամ գոր-
ծակատարութիւնն անեն, մի խոսքով՝ իրենց անձնական աշխա-
տանքով մասնակցութիւնն ունենան գործի մեջ:

Ահա այս են սպառողական կոոպերացիայի մեծ գործի 1844
թ. սահմանված հիմունքը:

Այն ժամանակվանից պատմութեան առվովը շատ ջուր ե
գնացել: Շատ բաներում փոխվել ե տնտեսական կյանքի կառուց-
վածքը, կապիտալիզմը գարգացման նոր ձևեր ե ստացել, Ռու-
սաստանի սոցիալական հեղափոխութիւնը տնտեսական կազմա-
կերպութեան մի շարք նոր գաղափարներ ե հանդես բերել, և ակ-
ներե ե, վոր Ռոչդելի վոստայանիկներին սկզբունքները, ըստ եու-
թեան ուղիղ մնալով հանդերձ, մասամբ պետք ե ձևափոխվեն, մա-
սամբ ել լրացվեն տնտեսական կյանքի ութսուն տարվա ընթաց-
քում փոփոխված պայմաններին և մանավանդ նրա այն նոր ձևե-
րի համեմատ, վոր կազմակերպվում են մեր Խորհրդային պետու-
թեան մեջ:

Ռոչդելի սկզբունքների վերաքննութեան ու լրացման ան-
հրաժեշտութիւնը վաղուց ե հրապարակ հանված, վերջին ժամա-
նակն այդ խնդիրը հերթական ե դարձրել կոմունիստ կոոպերա-
տորների կոնֆերանսը և պետք ե կարծել, վոր առաջիկա տարի-
ների ընթացքում տեսական կոոպերատիվ միտքը կըկարողանա

սահմանել սպառողական կոոպերացիայի մեր տնտեսական կյանքի նոր ձևերին համապատասխան հիմնական սկզբունքները:

Ասում են՝ Մոսկվան այրվեց մի կոպեկանոց մոմից*)։ Ճիշտ այդպես Դոդոշի փողոցի մի փոքրիկ տան նկուղում բաց արած փոքրիկ խանութիցն սկսվեց ու արագ զարգացավ մի ահագին հասարակական շարժում, վոր մի քանի տասնամյակից հետո տարածվեց բոլոր քաղաքակիրթ յերկրներում:

Այդ շարժման զարգացումը միշտ ել առանց խոչ ու խուժերի չի ընթացել:

Շատ կոոպերատիվներ կործանվել են, բայց մեծ մասամբ վոչ թե այն պատճառով, վոր Ռոչդելի կանոնները վատ են յեղել, այլ այն պատճառով, վոր իրենք այդ կանոններին չեն հետևել:

Այժմ, վոստայնակների համեստ փորձից մի քանի տառնամյակ հետո, սպառողական կոոպերացիան, հեռացնելով յուր ճանապարհից խանութպանին, առևտրականին և այլ միջնորդներին, միացրել է յուր շարքերում տասնյակ միլիոնավոր մարդկանց, ստեղծել է ապրանքների հսկայական պահեստներ, շինել է յուր սեպհական գործարանները, ձեռք է բերել ովկիանոսի շոգենավներ, անց է կացրել յերկաթուղիներ, կառուցել է հյուրանոցներ, հիվանդանոցներ, գրողարաններ ու դպրոցներ... Ռոբերտ Ուոլենի ցանած վսեմ սերմերն սկսել են պտուղ տալ:

2. Ռայֆայզենի կանոնները.

Անգլիայում առաջին սպառողական կոոպերատիվը հիմնվելուց հետո անցել եր մի քառորդ դար, յերբ մի փոքրիկ գերմանական գյուղում ստեղծվեց առաջին վարկային ընկերությունը, վոր գյուղական կոոպերացիայի կարևորագույն ճյուղն է:

Այդ միտքը հղացողը տեղական շինական հասարակության տանուտերն եր:

Վարկային կոոպերացիայի հիմնադիրը, նրա «հայրը», — ինչպես սիրում են ասել գերմանացի կոոպերատորները, — Ռայֆայզենը ծնվեց 1810 թ. և մեռավ 1888 թ.:

Նա յուր ամբողջ յերկար կյանքի ընթացքում անձնվիրա-

*) Խոքը 1812 թ. հրդեհի մասին է:

բար ծառայել է գյուղացու թյանը: Վորպես շինական հասարակության տանուտեր, նա քաջ ծանոթ եր գյուղի կարիքին և հաճախ միտք եր անում, թե ինչպես կարելի է գերմանական գյուղն սզատել վաշխառուների ձեռքից: Այն ժամանակները վաշխառությունը շատ սաստիկ տարածված եր գերմանական գյուղերում: Վաշխառուներն ազահ տղրուկների նման ծծում էին աշխատավոր գյուղացու թյան բոլոր ույժերը: Ռայֆայզենն սկզբումը փորձեց այդ չարիքի առաջն առնել առանձին միություններ ստեղծելով, վորոնք իրենց չքավոր անդամակիցների համար անասուններ էին դնում: Սակայն այդ միությունները, վոր բարեգործության սկզբունքների վրա էին հիմնված, մի քանի ժամանակ գոյություն ունենալուց հետո, հետզհետե թուլացան, նվիրատուությունները դադարեցին և միությունները լուծվեցին: Ռայֆայզենը յուր կյանքի վերջերումը հասկացավ, վոր բարեգործությամբ գյուղացու կարիքին ոգնել չի լինի և սկսեց մտածել գործը հիմնել վոչ թե բարեգործության, այլ գյուղացու թյան փոխադարձ ոգնության սկզբունքի վրա: Գյուղի չքավորության գլխավոր պատճառները քաջ հայտնի էին Ռայֆայզենին, և նա յերկար տարիներ խորհրդածությունից հետո գտավ նրանց դեմ մաքառելու յեղանակը: Այդ մասին նա գրեց 1866 թ. յուր «Վարկային ընկերությունները, վորպես չքավորությունը վոչնչացնելու միջոց» գրքում, իսկ 1869 թ. ապրիլի 25-ին կարողացավ հիմնել առաջին վարկային ընկերությունը Հեդդեսդորֆ փոքրիկ գյուղում, Նեյվիդ փոքրիկ քաղաքի մոտ:

Ի՞նչ հիմնունքներով ստեղծեց այդ գործը վարկային կոոպերացիայի «հայրը»:

Ռայֆայզենը լավ գիտեր, վոր ամեն մի գյուղացի յուր տնտեսական շրջանառության համար հաճախ փողի կարոտ է լինում, մանավանդ յեթե ընդարձակում կամ կատարելագործում է յուր տնտեսությունը: Բայց սովորաբար նա չի կարողանում փող ձարել. այստեղ է դիպչում, այնտեղ է դիպչում ու վերջ ի վերջո ստիպված է լինում դիմել յուր գյուղի վաշխառուին, վոր հոժարությամբ պարտք է տալիս, բայց հրեշավոր տոկոսներ է պահում:

Տալիս է քսան ուրբի, իսկ մի ամսից հետո յերեսուն է պահանջում:

Իսկ այս յեղանակով արած փոխառութեամբ վոչ մի բարե-
լավումն անել չի լինի տնտեսութեան մեջ, վորովհետև այն ոգուտը,
վոր կարող եր տալ մի նոր կով, մի կալտող կամ շարքացան մե-
քենա, կուլ կըգնա վաշխառուին վճարելիք հրեշալոր տոկոսներին:

Միևնույն ժամանակ քաղաքներում շատ ազատ դրամ ե հա-
վաքվում, վոր բանկն են քցում ու սիրով փոխ են տալիս քիչ
տոկոսով վորեն վստահելի գործի համար ու լավ ապահովութեամբ:

Շատ լավ կըլիներ, վոր ամեն մի գյուղացի կարողանար
գնալ քաղաք ու բանկից փող պարտք աներ, ինչքան վոր իրեն
պետք է: Բայց այդ դժվար թե հնարավոր լինի: Մի տասը, քսան
կամ մինչև անգամ հիսուն ուրբու համար հեռավոր քաղաք չի
գնա մարդ, վորովհետև գնալ-գալն այնքան կընստի, վորքան
ստացած փողի ոգուտը չի լինի:

Բացի սրանից՝ բանկն անձանոթ մարդու, մեկ է, փող չի
տա: Յեւ յեթե մինչև անգամ գյուղացին իբրև ապահովութեան
փոխառութեան համար առաջարկելու լինի յուր անասունները,
շինութեաններն ու ամբողջ բերքը, բանկը չի կարող ստուգել
նրա ունեցած-չունեցածը, վորովհետև նրա պարտք ուզած գու-
մարն այնքան չնչին է, վոր նրա բերած տոկոսներն հերիք չեն
լինի մեր գյուղացու ստացվածքի մասին տեղեկութեաններ հա-
վաքելու համար, իսկ յեթե պարտքը վճարելու չլինի՝ առավել ևս
հերիք չի լինի այդ պարտքը գանձելու նպատակով հատուկ մարդ
ուղարկելու համար:

Մի խոսքով՝ բանկերի համար բնավ հաշիվ չե մանր գու-
մարներով փող տալ գյուղացիներին, մի հիսուն կամ հարյուր հի-
սուն ուրբու փոխառութեան մասին նրանք խոսել ել չեն ու-
զենա:

Ռայֆայգենը յերկար խորհրդածում եր այս բոլորի մասին,
և վերջապես առաջարկեց յուր հասարակութեան գյուղացիներին
մի միութեան կազմել, վոր յուր անդամների փոխադարձ պատա-
սխանատուութեամբ և նրանց ամբողջ ստացվածքի գրավականով
խոշոր գումարներով փող կարողանար պարտք անել:

Միութեան կազմող հինգ կամ վեց հարուստ ընտանիքն
իրենց տնտեսական շրջանառութեան համար սովորաբար մի քա-
նի տասնյակ հազար ուրբու կարիք են ունենում:

Այդ գումարն այնքան խոշոր է, վոր նրա ամենափոքր տո-

կոսն ել քաղաք գնալ-գալու և բանկի հետ գրագրութեան անելու
ծախսը կըհանն: Բանկի համար ել այդ փոխառութեան չափը
բավական է նրա տոկոսներով տեղեկութեաններ հավաքելու և
պարտքը չվճարելու դեպքում գանձելու ծախքերը հոգալու հա-
մար, իսկ հինգ հարյուր գյուղական ծխի ստացվածքը կարող է
ավելի քան բավական համարվել փոխառութեան ապահովու-
թեան համար:

Այս պատճառով Ռայֆայգենի առաջին կանոնը—բազմաթիվ
միացյալ գյուղացիների փոխադարձ յերաշխավորութեամբ և միու-
թեան անդամների ամբողջ գույքի ապահովութեամբ միասին փող
պարտք անելը—ապահովեց դրամի հոսանքը դեպի Ռայֆայգենի
ընկերութեանները և վարկային կոոպերացիայի կազմակերպու-
թեան հիմք դարձավ:

Սակայն այս կանոնը չի կարելի ամենագլխավորը համա-
րել վարկային կոոպերացիայի գործում:

Այդ կանոնը Ռայֆայգենը մտցրեց վոչ այնքան վորպես
կոոպերատիվ վարկի հիմք, վորքան վորպես վորոշ ապահովու-
թեան բանկերի և կոոպերատիվին փող տվող ուրիշ հիմնարկու-
թեանների ու անձանց համար: Անդամների փոխադարձ պատա-
սխանատուութեանն իրենց ստացվածքովն՝ հասկանալի եր և
հարգանք եր ներշնչում նրա ժամանակի բոլոր Ֆինանսական
գործիչներին:

Իսկ կոոպերատիվ վարկի իսկական հիմքը Ռայֆայգենն այն
չեր համարում, թե ինչով է ապահովված փոխառութեանը, այլ
այն, թե կոոպերատիվի փոխ առած դրամն ո՞ւմ պիտի տրվի և
ի՞նչի վրա պիտի ծախսվի:

Ուստի Ռայֆայգենի կանոններից կարևորագույնը այն
ցուցմունքն է, թե ընդհանուր պատասխանատուութեամբ փող
ստացող ընկերութեանը փողը յուր անդամներին պետք է տա մի-
այն արտադրական կարիքների համար:

Փող կարելի է ստանալ կոոպերատիվից վոչ թե հագուստի
համար, վոչ թե սննդի համար, այլ այնպիսի ծախսերի, վոր
տնտեսական շրջանառութեան մեջ են մտնում և վոր այդ շրջա-
նառութեանը վերջանալուց հետոյ յետ են ստացվում մեծ վաս-
տակով,—ուրիշ խոսքով՝ այնպիսի ծախսերի համար, վոր իրենք
իրենց արդարացում են և հնարավորութեան են տալիս գյուղա-

ցուն վոչ միայն վերագարձնելու ստացած փոխատվութիւնը, այլ մինչև անգամ կարգին ոգուտ ստանալու:

Ռայֆազենի այս կարեորագույն կանոնից հետևում են բոլոր մնացյալները:

Քանի վոր կողպերատիվ վարկի հիմքն է արտադրական նպատակով փոխատվութիւն անելը, պարզ է, վոր վարկային ընկերութիւնը պետք է արթուն հսկողութիւն ունենա, վոր յուր տված փողը գուր տեղը չծախսվի, այլ գնա հենց այն արտադրական կարիքների վրա, վորոնց համար վերցրած է:

Վորպես զի այսպիսի հսկողութիւնը հնարավոր լինի, անհրաժեշտ է լավ ճանաչել փոխառուին և աչքաթող չանել նրա տնտեսութեան վիճակը:

Այստեղից ամենից առաջ այն կանոնն է բղխում, վոր փողը պարտք տրվի միայն ընկերութեան անդամներին, այսինքն՝ ամենքին լավ ծանոթ և ամենքի հետ հավասար պատասխանատվութիւն ունեցող մարդկանց:

Վորպես զի ընկերութեան վարչութիւնը կարող լինի հսկողութիւն ունենալ յուր փոխառուների վրա, անհրաժեշտ է նույնպես, վոր նրանց տնտեսութիւնը վարչութեան անդամների աչքի առաջ լինի: Այս կարելի է այն ժամանակը միայն, յերբ ընկերութեան անդամների բոլոր տնտեսութիւնները միմիանցից հեռու չեն, ուրիշ խոսքով՝ յերբ ընկերութեան գործունեութեան շրջանը մեծ չէ, անդամները թվով շատ չեն ու շրջանառութիւնը խոշոր չէ:

Յեւ հիրավի, յեթե մի ընկերութեան մեջ մի ամբողջ նահանգ կամ գավառ միացնենք, վոչ մի հնարավորութիւն չի լինի հսկելու անդամների տնտեսութեան, նրանց տնտեսական շրջանառութեան վրա և հետևելու թե ինչի վրա են նրանք ծախսում իրենց պարտք արած փողը: Շատերը (վոլոստն*) ել են խիստ մեծ համարում ընկերութեան գործունեութեան համար և կարծում են, թե ավելի լավ է, վոր յուրաքանչյուր հինգ, վեց գյուղն իրենց վարկային ընկերութիւնն ունենան:

Սակայն յեթե ընկերութիւնն այսպիսի փոքր չափեր ունենա, նրա շրջանառութիւնն էլ չի կարող մեծ լինել, ուստի

* Վոլոստն ավելի մեծ վարչական միավոր է, քան մեր նախկին շինական հասարակութիւնները, վոր մի քանի գյուղից էին բաղկացած լինում: Ծ. Թ.

ամեն տեսակ ծախսերը՝ ճանապարհի, հաշվապահութեան ու գործարարութեան և այլն խիստ ծանր վերադիր ծախս կը դառնան ընկերութեան փոխ տված ամեն մի ուրբու վրա:

Իրիցուք՝ վարչութեան ծախքը տարեկան հազար ուրբի է: Յեթե ընկերութիւնը տարվա մեջ 100.000 ուրբու փոխատվութիւն է արել, ամեն մի փոխ տված ուրբուին նա յուր փոխառուներից պետք է առնե մի-մի կոպեկ, չհաշվելով այն տոկոսը, վոր ընկերութիւնն ինքն է վճարում: Իսկ յեթե նա տարեկան միայն 10.000 ուրբու փոխատվութիւն է անում, վերադիր ծախքերը շիջուցանելու համար պետք կը լինի առնել մի ուրբուին 10 կոպեկ:

Հնարավոր չհամարելով ընկերութեան շրջանառութիւնն ընդարձակելու նպատակով ընդլայնել նրա գործողութիւնները շրջանը և ավելացնել անդամների թիվը և գիտակցելով վերադիր ծախսերը և փոխատվութեան տոկոսները պակասեցնելու անհրաժեշտութիւնը, Ռայֆազենն աշխատում էր վորև է կերպով պակասեցնել ընկերութեան վարչական ծախսերը: Այս կողմից նրա անմենակարեոր առաջարկութիւնն այն էր, վոր վարչութեան անդամները, գանձապահի և քարտուղար-հաշվապահի աշխատանքը հասարակական պարտականութիւն, պատվավոր պաշտոն համարվի, ուստի և առանց վարձատրութեան լինի:

Վարչութեան աշխատանքը պատվավոր ու ձրի ճանաչելը խիստ պակասեցրեց վերադիր ծախսերը և փոխատվութեան տոկոսը նվազեցնելով՝ վարկն ավելի մատչելի դարձրեց:

Այս են այն գլխավոր կանոնները, վորոնց վրա հիմնեց վարկային կողպերացիան նրա «հայր» Ռայֆազենը:

Հինգն են այդ կանոնները:

1. Ընկերութեան բոլոր անդամների փոխարձակ պատասխանատվութիւնն իրենց ամբողջ ստացված քովն ընկերութեան պարտքերի համար:

2. Փոխատվութիւնները արտադրական նպատակը:

3. Փոխատվութիւնն միայն ընկերութեան անդամներին:

4. Ընկերութեան գործունեութեան փոքր շրջան:

5: Ընկերութեան վարչութեան աշխատանքը պատվավոր, ուստի և ձրի ճանաչելը:

Ռայֆայզենը յեռանդով քարոզում էր այս սկզբունքները և Հեդդեսդորֆի ընկերութեան հիմնելու հետ միաժամանակ շրջագայում էր յուր շրջանի գյուղերը, վորտեղ նրան հաջողվեց հիմնել ևս 12 վարկային ընկերութիւն:

Այս ընկերութիւնների բացառիկ հաջողութիւնը և վարկային կոոպերացիայի «հոր» անդուլ քարոզները լայն արծարծեցին նոր գաղափարները, և Ռայֆայզենը 1888 թ. մեռնելիս՝ կարող էր խորին գոհունակութեան զգացմունքով հաշվել մինչև 400 գերմանական ընկերութիւն, վոր հիմնվել էին յուր կանոնների համաձայն:

Այսպես ծագեցին և կազմակերպվեցին այն յերկու գլխավոր կոոպերատիվ գաղափարները, վոր վերածնութեան ուղիներ ցույց տվին աշխատավոր գյուղացութեանը:

Հետագայում, յերբ կոոպերատիվ շարժումն աճեց, գյուղական կոոպերացիայի գործունեութեան սահմանները շատ ընդլայնվեցին յուր սկզբնական նպատակների բաղադատութեամբ: Բացի վարկից ու միասնական գնումներից, կոոպերացիան ձեռնարկեց կազմակերպելու յուր աշխատանքի պտուղների միասնական վաճառահանութիւնը, հաճախ միացնելով այն վաճառահանվող գյուղատնտեսական մթերքների վերամշակութեան հետ, և մի շարք այլ հատուկ կոոպերատիվ ձեռնարկութիւններ անասնապահութեան, մեքենաների ոգտագործման, հողի բարելավման ասպարեզներում և այլն:

Կոոպերացիայի այս նոր տեսակներից յուրաքանչյուրի հիմնական գաղափարն այսպես թե այնպես բոլորում է մեր այս գլխում քննութեան առած սկզբունքներից:

Սակայն կոոպերատիվ գործունեութեան նոր ձևերը, նրա չտեսնված լայն թափը և մանավանդ նրա նոր անելիքները, վոր հերթական են դարձել հիմա, յերբ կոոպերացիային է հանձնվում պետական ծրագրված տնտեսութեան մի շարք խնդիրների իրագործումը, հառաջ են բերել կոոպերատիվ աշխատանքի մի շարք նոր գաղափարներ, վորոնց կ'աշխատենք ծանոթացնել ընթերցողներին մեր գրքի վերջին գլուխներում:

Գ Լ Ո Ի Խ 111

ԳՅՈՒՂԱԿԱՆ ՍՊԱՌՈՂԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹՅՈՒՆ.

Կոոպերատիվ կազմակերպութիւնների առանձին տեսակների նկարագրութիւնը մենք կ'սկսենք գյուղական սպառողական ընկերութիւնից:

Կոոպերացիայի բոլոր տեսակներից սպառողականը ամենից ավելի հայտնի է, մասամբ այն պատճառով, վոր կոոպերացիայի այդ տեսակը գործնականապես ծանոթ է նույնպես բոլոր քաղաքաբնակներին, իսկ ավելի այն պատճառով, վոր Սորհրդային Ռուսաստանի տնտեսական կյանքում մինչև 1921 թ. ամբողջ կոոպերատիվ աշխատանքը կենտրոնանում էր սպառողական կոոպերացիայի մեջ, իսկ Միասնական Սպառողական Ընկերութիւնը գրեթե միակ կոոպերատիվ բջիջն էր, վորտեղ յերեան էր գալիս տեղական կոոպերատիվ աշխատանքը: Միայն նոր տնտեսական քաղաքականութեան և մեր տնտեսական կյանքի նոր ձևերի զարգացման հետ սկսեցին զարգանալ կոոպերատիվ շարժման ուրիշ տեսակները: Այժմ գյուղական կյանքը կազմակերպողների գլխավոր ուշադրութիւնն ուղղվում է կոոպերատիվ գործունեութեան այդ արտադրական ձևերի վրա—յուղագործութեան, վուշի մշակութեան, վարկային և գյուղատնտեսական կոոպերացիայի այլ տեսակների: Այդ ուշադրութիւնը միանգամայն հասկանալի է, վորովհետև գործունեութեան այդ ճուղերն են, վոր ավելացնելու յեն գյուղացու տնտեսութեան յեկամութեանը, բարձրացնելու յեն գյուղի բարեկցութիւնը, վերակազմելու յեն նոր հիմունքներով հողագործութիւնն ու անասնապահութիւնը:

Բայց, այնու ամենայնիվ՝ գյուղական կյանքը կազմակերպողը չի կարող մոռանալ և սպառողական կոոպերատիվ աշխատանքը, վորովհետև յեթե գործը լավ դրված լինի՝ գյուղացին սպասելի ապրանքների կոոպերատիվ գնումներից մեծ խնայողութիւն կ'ունենա յուր տնտեսութիւնը բարելավելու համար:

Այս հանգամանքը հարկ կ'ա ի նկատի ունենալու մանա-
վանդ հիմա, յերբ Մոսկվայի մերձակա շատ նահանգներում ու
գավառներում՝ շնորհիվ մեր կազմակերպված չլինելուն ու ան-
շնորքութեանը կոպերատիվ գործում, մասնավոր խանութպանը
նորից սկսում է գերակշռութիւն ստանալ և այն գումարները,
վոր կոպերատիվի լավ կազմակերպված լինելու դեպքում կարող
եին արտադրութեանն ուժեղացնել և գյուղացու տնտեսութեանը
ամրացնել, նորից մասնավոր կապիտալի շահն են ավելացնում:

Թե վորքան մեծ կարող է լինել այդ շահը սպառողական
կոպերացիայի տկարանալու դեպքում, ցույց են տալիս գների
ընկնելու թվերը մեր խուլ գյուղերում այն թվականներին, յերբ
դեռ պատերազմից առաջ առաջին անգամ սպառողական կոպե-
րատիվներ բացվեցին:

Որինակի համար, Կուրսկի նահանգում, Ստարոուկուլսկի գա-
վառում, այն տարիներում, յերբ առաջին անգամ սպառողական
խանութներ բացվեցին, թեյի և հասարակ շաքարեղենի գները
պակասեցին 10⁰/₀-ով, շաքարինը—13%, լուցկուներ, հնդկացորենի
ձավարինը—20%, մանր խմորեղենինը, բրնձինը—15⁰/₀, քացա-
խինն ու հարինգ ձկան գները—25%, թթխմորենու սողայինը—
50%, այսինքն՝ յերկու անգամ: Այս նկատված է այնպիսի բազ-
մամարդ տեղում, ինչպես Կուրսկի նահանգն է, վորտեղ դժվար
չէ քաղաք ընկնելը: Այլ բան ենք տեսնում ծայրագավառներում:
Կոպերացիայի արածը վոր է Զերդինի գավառում (Պերմի նա-
հանգում) ուղղակի առասպելական կարելի է համարել: Բորելյովը,
վոր հետագոտել է Պերմի նահանգի կոպերացիան, վկայում է,
վոր կոպերացիայի զարգացումն այսպես է փոփոխել գները. շա-
քարն աժանացել է 60%, նավթը՝ յերկու անգամ, 60—50 կոպեկ
արժեցող մկրատը ծախվելիս է յեղել 1 ուրբ. 20 կոպ., մինչև
3 ա. արժեցող թավիշը ծախվել է 7 ուրբով: Բայց ամենից ավե-
լի այդ տարբերութիւնը նկատվում է զանազան մանր-մուկը
բաների վրա, մասնավանդ մեխերի: Հենց վոր գավառումը սպա-
ռողական խանութներ են բացվում, ամեն բան սկսում են կը-
կնապատիկ արժան գնել: Զերդինի գավառի համար Բորելյովը
հաշվում է, վոր գյուղացիները 800 հազարի ապրանք գնելով՝ 400
հազար ուրբու խնայողութիւն են արել կոպերացիայի ազդե-
ցութեան շնորհիվ, այսինքն՝ մի գումար, վոր լիովին ծածկում է

բոլոր տեղական ու պետական հարկերը և ահագին փող է ազա-
տում գյուղացիների տնտեսութեան բարեկաման համար: Շատ
պայծառ որինակներ ենք տեսնում մենք և վերջին տարիները,
յերբ սպառողական կոպերացիան պետութեան ոժանդակութեամբ
յուր հաստատուն, չափավոր գներով հաճախ մասնավոր առևտրա-
կանների կատարի չարաշահութեան առաջն է առել:

Այսպիսի արդյունք է տվել կոպերատիվ աշխատանքը այն
տեղերում, ուր սպառողական կոպերացիան ամուր վոտքի է
կանգնել:

Ինչպես տեսնում ենք առաջ բերված որինակից, սպառողա-
կան կոպերացիան՝ խոշոր խնայողութիւն անելու հնարավորու-
թիւն տալով բնակչութեանը, դրանով իսկ մեծ արտադրական
նշանակութիւն է ստանում, վորովհետև այդ խնայողութեամբ
կարելի է դառնում ձեռք բերել գյուղատնտեսական մեքենաներ,
անասուն և ընտիր սերմացու:

Այս է հենց սպառողական կոպերացիայի «արտադրական»
մեծ «նշանակութիւնը»:

Անհրաժեշտ է սակայն իսկույն նկատել, վոր չկան ուրիշ կոպե-
րատիվներ վորոնք նույնքան յենթակա լինելին մեռնելու վտան-
գին, վորքան սպառողկոպերատիվ խանութները: Սպառողական խա-
նութներն ամենաթույլ կոպերատիվներն են: Յեւ թույլ են վոչ
թե նրանց հիմունքը, վոր սահմանել են ֆոշդելի վոտայնանկ-
ները. նրանց թուլութիւնն առաջ է գալիս նրանից, վոր սպա-
ռողական խանութի անգամները հաճախ մոռանում են իրենց սեպ-
հական կոպերատիվ շահերը և հավատարիմ չեն մնում կոպերա-
տիվի կանոններին:

Բացի սրանից՝ սպառողական խանութներն ավելի, քան ով
և իցե, ստիպված են լինում ծանր պայքար մղելու խանութպան-
ների, մանր առևտրականների դեմ: Վոր է վորոտում վարկային
կամ յուղագործական ընկերութիւն բաց անելով մենք տեղական
տնտեսութեան մեջ յեկամտի նոր աղբյուրներ ենք բաց անում,
վոր առաջ չկար և վորից զանազան չափերով կարող են ոգավել
վորոտի բոլոր բնակիչները: Շատերին յեկամուտ տալով մենք
միևնույն ժամանակ մեզ համար թշնամիներ չենք ստեղծում:

Այլ բան է սպառողական կոպերացիան: Սպառողական խա-
նութը մի անգամից թշնամական հարաբերութիւններ է սկսում
տեղական խանութպանների հետ:

Սպառողական խանութի և խանութպանների մեջ կյանքի և մահու կռիվ է բորբոքվում, և կոոպերացիան հաղթանակում է միայն այն ժամանակ, յերբ նրան հաջողվում է ասպարեզից միանգամայն դուրս հանել խանութպաններին:

Ուստի զարմանալի չէ, վոր խանութպանները իրենց բոլոր ազդեցութիւնն ու իրենց բոլոր միջոցները գործ են դնում կոոպերատիվի գործին վնասելու և գյուղացիներին նրանից հեռացնելու համար, և հաճախ կոոպերացիայի գործը վնասվում է միայն այն պատճառով, վոր անդամներն իրենք վոչ թէ իրենց խանութիցն են առուտուր անում, այլ մասնավոր խանութից:

Սակայն քանի սպառողական խանութի սնանկութիւնն էլ վոր տեսնելու լինի մարդ, յեթե պատճառները քննե, կը տեսնե, վոր կոոպերացիայի կանոնները, կոոպերատիվ հիմնարկութիւնների հիմունքները չեն մեղավոր, այլ ինքը կոոպերատորը, վոր բավականաչափ գիտակցութեամբ չէ վերաբերվում հասարակական գործին և չի կատարում կոոպերացիայի կանոնները:

Ռուսաստանում դեռ 60-ական թվականներին, գյուղացիների ազատութիւնից անմիջապէս հետո, առաջին փորձերն արվեցին սպառողական կոոպերատիվներ հիմնելու, բայց նրանք հիմնվում էին քաղաքներում, բանվորների ու մանր պաշտոնեութեան շրջաններում: Այսպէս, որինակ, 1878 թ. Խարկովում մի մեծ սպառողական խանութ կար, վոր մինչև անգամ Արևմտյան Յեվրոպայի կոոպերատիվների հետ հարաբերութիւնն ունեւր, և այն խանութում անգլիական կոոպերատիվների մահուդ եր ծախվում: Բայց ժամանակի ընթացքում, յերբ հասարակական վոգեվորութեան թափը նստեց, սպառողական կոոպերացիայի մասին սկսեցին մոռանալ, և միայն 1897 թվից, յերբ սպառողական կոոպերացիայի առաջին ուղեցույց կանոնադրութիւնը հրատարակվեց, սկսվում է նրա զարգացման նոր շրջանը: Բայց մինչև պատերազմը սպառողական կոոպերացիան դանդաղ եր աճում, և միայն հեղափոխութեան ժամանակ արագ զարգացավ ու մի բացառիկ գորութիւնն ստացավ:

Արդ ի՞նչ կանոններ կան մեզանում կոոպերատիվների համար և ի՞նչպէս պետք է կոոպերատիվ խանութ հիմնել:

Պետք է հավաքվեն մի քանի գյուղացի, վորոնք պարզ ըմբռնել են սպառողական կոոպերացիայի սգուտը և ցանկանում են

սպառողական ընկերութիւնն հիմնել իրենց ու իրենց համագյուղացիների համար: Հիմնադիրները պետք է կազմեն ու ընդունեն ընկերութեան կանոնադրութիւնը: Ուղեցույց կանոնադրութիւններ կարելի է ստանալ ամեն մի կոոպերատիվ միութիւնից: Ստորագրած կանոնադրութիւնը սահմանված կարգով ուղարկում են տոմարագրելու, և ընկերութիւնն արդեն կարող է յուր գործողութիւններն սկսել:

Նախորդ գլուխներում մենք բացառեցինք սպառողական խանութի և առևտրական ձեռնարկութեան հիմնական տարբերութիւնները:

Տեսնենք, ի՞նչպէս են արտահայտվում այդ տարբերութիւնները կանոնադրութեան մեջ:

Ավելի հասկանալի դարձնելու համար համեմատենք սպառողների կոոպերատիվ ընկերութեան կազմակերպութիւնը փայտափրական մասնավոր ընկերութեան կազմակերպութեան հետ, վոր միևնույն ապրանքների առևտուր է անում: Դիցուք թէ, առևտուրով փող վաստակելու ցանկութիւնն ունեցող մի շարք մարդիկ փող են վեր գալիս, իրենց բաժինները (փայերը) մտցնում են գործի մեջ և դրամագլուխ կազմելով՝ սկսում են առևտուր անել:

Փայերի թիվը վորոշված ու սահմանափակ է լինում և ընկերներն սկսում են առևտուր անել ու վաստակ ունենալ և ել վոչ վոքի իրենց ընկերութեան մեջ չեն ընդունում, վորովհետև փայտափրակների թիվն ավելանալով՝ նրանցից յուրաքանչուրի վաստակը կը պակասի:

Իսկ սպառողական խանութի անդամների և փայերի թիվը սահմանափակված չէ. ամեն մի աշխատավոր իրավունք ունի պահանջելու, վոր իրեն ընդունեն սպառողների միութեան մեջ, և վորքան անդամները շատ լինեն, այնքան սպառողական ընկերութիւնը գորեղ կը լինի: Այս է առաջին տարբերութիւնը:

Հետո՛ բոլոր մասնավոր ձեռնարկութիւններում ձայնի իրավունքը, ընկերութեան գործի ընթացքի վրա ազդելու իրավունքը միշտ համապատասխանում է փայավճարին. յեթե մեկն ավելի փայունի գործի մեջ, մյուսն ավելի քիչ, ապա ուրեմն մեկն ավելի ազդեցութիւնն ունի առևտրական ընկերութեան գործերի վրա, քան մյուսը, նայելով թէ ով ինչ դրամագլուխ ունի գործի մեջ: Այլ բան ենք տեսնում կոոպերացիայի մեջ, վորտեղ ամեն մի անդամ, 10 ուրբի տված լինի թէ 100, միայն մի ձայն ունի:

Սպառողների ընկերության փայերն ել մեծ չեն, սովորաբար 10 ուրբուլց վոչ ավելի: Ուստի ամեն վոք կարող ե ընկերության անդամ դառնալ, մանավանդ վոր փայերն ել կարելի ե մաս-մաս վճարել: Մակայն շատ ցանկալի ե, վոր ով որ ունևոր ե ու կարող ե, վոչ թե մի փայ վճարե, այլ յերկու ե ավելի, վորով ավելի կը գորանա ընկերությունը: Վաստակը բաշխվում ե, ինչպես արգեն գլտենք, վոչ թե փայերի այլ գնած ապրանքի քանակության համեմատ:

Մի խոսքով՝ առևտրական ընկերության մեջ տերը զբաժանում ե, վոր շահվում ե սպառողից, իսկ կոոպերացիայի մեջ տերն ինքը սպառողն ե, վոր միություն շնորհիվ՝ ծառայեցնում ե գրամագուլիսը հոգալու յուր, այսինքն՝ սպառողի կարիքները: Անցնենք ընկերության կազմակերպությանը:

Սպառողական կոոպերացիայի վերաբերյալ վերջին գեկրետների համաձայն կոոպերացիային անդամագրվելը կամավոր ե և մատչելի բոլոր աշխատավորների համար:

Սպառողական ընկերության գործերը կառավարում ե բոլոր անդամների ընդհանուր ժողովը, իսկ վորտեղ անդամների թիվը շատ մեծ ե՝ լիագործների ժողովը: Ժողովը վճռում ե բոլոր հիմնական խնդիրները և կատարելու համար ընտրում ե վարչություն, վոր կառավարում ե խանութի բոլոր գործերը: Վարչության գործունեությունը հետևելու և վերահսկողության համար ընդհանուր ժողովը ընտրում ե հատուկ վերաստուգիչ հանձնաժողով, վոր հսկում ե աշխատանքների կանոնավորության վրա: Վարչության պարտականությունը ե նախահաշիվ կազմել, շրջանառության միջոցներ գտնել, գնել բոլոր ապրանքները, ապրանքի վաճառքի գները նշանակել և, վերջապես, հաշվետվությունն ու հաշվեմատյանները խնամքով վարել:

Ապրանքը վարչության նշանակած գներով վաճառելու համար ամեն սպառողական ընկերություն պատասխանատու գործակատար ե վարձում, վորի հետ մանրամասն պայմանագիր ե կնքում այն մասին, թե ինչպես պետք ե ապրանքը պահվի, ինչպես պետք ե առևտուրը կատարվի:

Փորձը ցույց ե տվել վոր գործի հաջողության համար անհրաժեշտ ե, վոր սպառողների ընկերությունն ունենա վոչ պակաս քան 100 անդամ: Յեթե անդամների թիվը դրանից պակաս

լինի, խանութը յուր ծախսը չի հանի. սովորաբար 200 անդամ յեղած գեպքում խանութը մոտավորապես 8—10 հազար ուրբուլ շրջանառություն ե ունենում և դրամագուլիսը տարվա մեջ շրջանադարձություն ե ունենում մոտավորապես 10 անգամ:

Ուրեմն՝ 10 հազար ուրբուլ շրջանառություն ունեցող մի այդպիսի խանութ պետք ե ունենա վոչ պակաս քան 1000 ուրբուլի գրամագուլիս: Ուրիշ խոսքով, յեթե սպառողների ընկերություն կազմակերպող գյուղացիները չեն կամենում, վոր նա շարունակ փողի կարոտ լինի ու պարտք մնա յուր մատակարարներին, նրանք պետք ե այդ հազար ուրբուլին հավաքեն վորպես ընկերաբաժին գրամագուլիս, և ամեն մի սպառող այնքան փայ պիտի տա, վոր ընկերությունը նրան ապրանք հասցնելու համար անհրաժեշտ գրամագուլիսն ունենա: Յեթե յես ընկերությունից 200 ուրբուլ մթերքներ եմ գնում, վորոնց կեսն ընկերությունը ձեռք ե բերում կանխիկ դրամով, յես ընկերությանը տասը ուրբուլի փայավճար պիտի տամ, յեթե գրամագուլիսը տարվա մեջ տասն անգամ շրջանադարձություն ե անում:

Անհրաժեշտ գրամագուլիսը հավաքելուց և պատասխանատու գործակատար գտնելուց հետո, վարչությունը պիտի հոգ տանե ապրանք ձեռք բերելու մասին:

Ապրանք գնելու համար սպառողական ընկերությունը վարչության անդամներից մեկին ե հանձնում «գնողի» պարտականությունները: Գնողն ապրանքների մեծ մասն ստանում ե կոոպերատիվ Միությունից քաղաքից (ձոթեղեն, ալյուր, թեյ, շաքար և այլն), բայց շատ բան, վոր տեղական արտադրություն ե, ավելի շահավետ ե համարում գնել հենց տեղումը (թիու կաղամբ, չորացրած սուռնիկ, միս, տնայնագործության արդյունքներ և այլն):

Բայց ի՞նչ ապրանք պետք ե ձեռք բերել և ի՞նչ քանակությունով:

Այս հարցի պատասխանը տալիս են գնորդները: Պարզ ե, վոր սպառողական խարութն այն ապրանքները պետք ե ունենա, վոր խանութը հիմնող սպառողին են հարկավոր և նրա առտնին գործածության առարկաներն են: Այս պատճառով՝ քաղաքի սպառողական խանութի ապրանքն այն չի լինի, ինչ վոր գյուղի խանութինը, վորովհետև քաղաքացու պահանջներն այն չեն, ինչ վոր գյուղացունն ե: Քաղաքի բանվորական թաղերի խանութը

մի կարգի ապրանքների սոուտուր կ'անե, իսկ քաղաքի ունեւոր բնակիչներին հիմնած սպառողական խանութը՝ ուրիշ կարգի: Պոլտավայի նահանգի գյուղական խանութը ալյուրի, ձափարի առուտուր գրեթե չի անի, վորովհետև անգամ գյուղացիներն իրենք այդ ունեն վորքան ասես, իսկ Մոսկվայի ու Վլադիմիրի նահանգների գյուղերում հացն ու ալյուրը շատ կարևոր ապրանք է, վորովհետև այնտեղ գյուղացիները ձմեռը հացի պակասություն են ունենում:

Համենայն դեպս, վարչությունը խանութում պետք է ունենա այն հիմնական մթերքները, վորոնց պահանջն ունենում են միշտ խանութի անդամները: Ի հարկե, գործի դրության համար ցանկալի է, վոր ապրանքի տեսակները քիչ լինեն, բայց միևնույն ժամանակը պետք չէ մոռանալ, վոր մեր գյուղացու կոոպերատիվ գիտակցությունը, դժբաղդաբար, դեռ թույլ է, և մասնավոր խանութպանը կարող է նրան կոոպերատիվիցն հեռացնել՝ նրա ճաշակին ավելի հարմար ապրանքներով դեպի յուր խանութը գրավելով: Ուստի և կոոպերատիվ խանութը քիչ թե շատ բազմատեսակ ապրանքներ պիտի պահե և այնպիսի ապրանքներ, վոր թեպետ վորոշ չափով շոայլության առարկաներ են, բայց այնու ամենայնիվ գյուղացիները յերբեմն գործ են ածում—նախշուն գավաթներ, հոտավետ սապոններ, թանկագին անուշեղեն և այլն:

Ի՞նչ քանակությամբ պետք է գնել ապրանքները: Ապրանք պետք է ունենալ պահանջի համեմատ այնպես, վոր միշտ պատրաստի ապրանք լինի խանութում, բայց չի կարելի շատ մեծ պաշար պատրաստել, վորովհետև այդ դեպքում մեծ դրամագլուխ է մնում առանց շրջանադարձության և փխս է լինում ընկերությանը, վորի միջոցներն առանց այն ել նվազ են:

Յեթե ապրանքը արժան գնով հեշտ ձեռք բերելու է, պետք է պահել շատ փոքր քանակությամբ, իսկ յեթե դժվար ձարվող ապրանք է և բերելու համար պետք է հեռու տեղ գնալ, այդպիսի ապրանքը կամա-ակամա պետք է գնել մեծ քանակությամբ:

Մեծ պաշար պետք է պատրաստել և այնպիսի ապրանքների, վորոնց գները տարվա ընթացքում շատ են փոփոխվում (խոտ, վարսակ և այլն): Այդպիսի բաները պետք է գնել նրանց ամենաարժան ժամանակը:

Սնանութը բերած մթերքները պետք է տեղավորել խանութում ու պահեստում:

Սնանութը պետք է լավ սարքավորված լինի: Պետք է ունենալ մաքուր ողով մառան, նկուղ՝ շուտ փչացող մթերքների համար և ամեն տեսակ այլ պահեստատեղեր. բուն խանութուս պետք է լինի կշեռք, դալիսը, դրամարկղ և դարակներով պահարաններ՝ ապրանքների համար: Ապրանքը դարակների վրա պետք է տեղավորել վոչ թե ինչպես պատահի, այլ վորոշ հաշվով—պետք է հետևել, վոր ավելի բանուկ մթերքները, վոր փոքր քանակությամբ ու շուտ-շուտ են պահանջվում, միշտ գործակատարի ձեռի տակ լինեն, վորպեսզի նա ստիպված չլինի խանութի այս անկյունը, այն անկյունը վազելու՝ բանուկ ապրանքները վերցնելու համար: Ապրանքը պետք է դասավորված լինի կարգին ու սերուն՝ գնորդի վրա հաճելի տպավորություն անելու համար: Սնանութը պետք է մաքուր պահվի, պատերը զարդարված լինին կոոպերատիվ պլակատներով:

Ապրանքը խանութում տեղավորելուց հետո պետք է գնահատել և ապա սկսել ծախել:

Դինը նշանակվում է այսպես. վորոշում են ապրանքի կշիռը կամ թիվը, ուշադրություն են անում ապագայում չորանալուց պակասելը, կշեռքի ավելի տվածն ու կորուստները և վորոշում են վաճառելի ֆնտի, արշինի կամ հատի առքի գինը: Հետո ավելացնում են ամեն տեսակ վերադիր ծախսերը՝ խանութը և ծառայողներ պահելու, դրամագլխի տոկոսները, յեթե ապրանքը պարտքով է գնած, և այն վաստակը, վոր կամենում են ստանալ ապրանքից:

Յեթե բանուկ ապրանք է, դրամագլուխն արագ է շրջանադարձություն անում. այսոր գնածը վաղը կամ մյուս օրը ծախվում է, ուստի և վերադիրը քիչ պետքի լինի:

Դիցուք թե՛ հացի վրա, վորի վրա գրած փողն ամեն օր շրջանառություն է անում, վերադիր ենք ավելացրել մի ուրբուն յերկու կոպեկ. յեթե տարվա մեջ հաշվենք յերկու հարյուր հիսուն առևտրի օր, այդ կ'անե 500% խառն վաստակ:

Իսկ յեթե ապրանքը բանուկ չէ և շրջանառություն է անում, դիցուք, տարվա մեջ յերկու անգամ (անուշահոտություններ, թուղթ և այլն), վերադիր ծախքերը շատ ավելի պետք է

հաշվել: Յեթե դրամագրուելը տարին յերկու անգամ շրջանադարձություն անելու լինի և մենք մի ուրբլուն մինչև անգամ 10 կուպեկ վերադիր ավելացնենք, այդ կ'անն միայն 20% խառն վաստակ, վորից դեռ պետք է դուրս գանք խանութի ու ծառայողների ծախքը՝ զուտ վաստակը վորոշելու համար:

Բացի սրանից՝ մեծ վերադիր են ավելացնում շուտ փչացող և շուտ վաճառվող առարկաների վրա:

Վերադիրն ավելացնում են, յեթե հաշիվ արած գինը՝ ձեռնուտ պայմաններով գնելու շնորհիվ, սովորական մանրածախսի գներից շատ պակաս է լինում:

Գնահատված ապրանքներն սկսում են ծախել: Սակայն շատ անգամ հարկավոր է լինում վաճառվող ապրանքները վերադնահատել: Բարձրացնում են գները, յեթե ապրանքի պակասութուն է զգացվում և շուկայումն ապրանքն սկսում է թանգանալ: Պակասեցնում են գները, յեթե ապրանքը վորև է պատճառով չի ծախվում և յերկյուղ կա, վոր ավելորդ բեռ պիտի դառնա ու դուր տեղ պիտի բռնն սպառողական ընկերության պահեստներում:

Առնասարակ սպառողական խանութում մնացած չծախվող ապրանքը գործին շատ է վնասում և յեթե այդպիսի ապրանք պատահում է, ավելի լավ է արժան գնով, մինչև անգամ վնասով ծախել, քան թե շրջանառության միջոցները փոսացնել այդպիսի ապրանքի շնորհիվ:

Գործի համար մեծ նշանակութուն ունեն վաճառքի կարգ ու կանոնը, սպառողի համար հարմար առևտրի ժամերը և այլ հանգամանքներ, վոր առաջին նվազ մանր բան են յերևում: Յեթե այս բոլորը վարչությունն առանց ուշադրության թողնե, կարող է խրտնեցնել անդամներին, վորոնք ավելի հարմար կը համարեն իրենց համար մասնավոր խանութից առևտուր անել:

Կոոպերատիվ առևտուրից ստացվող վաստակի բաշխման մասին մենք արդեն խոսել ենք բավականին: Մատնացույց անենք հիմա, վոր գնած ապրանքի համեմատ վաստակը անդամների միջև բաշխելու համար, վարչությունը ճիշտ պետք է հաշիվ, թե անդամներիցն ով ինչ գումարի ապրանք է գնել: Այդ գրի առնելու անհրաժեշտությունը բարդացնում է հաշիվը և խանութի գործակատարների աշխատանքը ծանրացնում:

Կոոպերատիվների փորձը անդամների գնած ապրանքի հաշվառության յերեք յեղանակ է ճանաչում:

Առաջինը, վոր ամենադանդաղն է, այդ այն է, վոր բոլոր գնած ապրանքները գրվում են գործակատարի հատուկ մատյանում և ամեն մի անդամի գրքույկի մեջ:

Յերկրորդ, ավելի պարզ յեղանակն այն է, վոր խանութի գանձապահը ամեն մի գնորդից փողն ստանալիս նրա տված գումարի համեմատ առանձին մարկաներ է տալիս: Բոլոր անդամների գնած ապրանքի քանակութունը վորոշվում է տված մարկաների քանակությամբ, իսկ յուրաքանչյուր անդամ տարվա վերջերում ներկայացնում է յուր ապրանք գնելիս ստացած բոլոր մարկաները, վորոնցով վորոշվում է նրա գնած ապրանքների գումարը:

Յերրորդ յեղանակը, վոր շատ հարմար է կոոպերատիվների համար, կոչվում է կանխավճարի յեղանակ: Ամեն մի գնորդ առաջուց տալիս է խանութին վորոշ գումար և ստանում է չեկերի գրքույկ՝ գանազան գումարների տոմսակներով-չեկերով: Հետո ապրանք գնելիս նա վոչ թե փող է վճարում, այլ այդ չեկերն է տալիս: Կանխավճարի գումարը, չծախսած չեկերի արժեքը դուրս յեկած, գնած ապրանքների գումարն է:

Տարեկան վաստակը պարզելուց հետո նրա մի մասը հանվում է խանութի ու նրա սարքուկարգի շիջուցման համար, իսկ մյուս մասը բաժանվում է ընկերության անդամներին. բայց այդ բաշխումը կատարվում է վոչ թե նրանց տված փայավճարների համեմատ, այլ խանութից գնած ապրանքի գումարի համեմատ: Իկուք թե, հաշիվներիցն յերևում է, վոր ամեն 10 ուրբլու գնած ապրանքին 2 ուրբլի վաստակ է ընկնում, իսկ տարվա ընթացքում դուք 50 ուրբլու ապրանք եք գնել, ուրեմն ստանում եք 10 ուրբլի, 100 ուրբլու ապրանք եք գնել—ստանում եք 20 ուրբլի: Այսպես ուրեմն՝ վաստակիցը դուք մասն եք ստանում վոչ վորպես ընկերությանը ձեր տված բաժնի դրամի ներկայացուցիչ, այլ վորպես սպառող:

Վաստակը բաժանելիս հաճախ մի հետաքրքրական հարց է ծագում: Սպառողական խանութները մեծ մասամբ ապրանք են

ծախում բոլոր ցանկացողներին: Այս պաճառով խանութից, բացի անդամներից, ապրանք են գնում և կողմնակի անձինք:

Սրանց վաճառած ապրանքից վաստակ և ստացվում: Հարցապա ի՞նչպես և բաշխվում այդ վաստակը: Ի հարկե, վոչ անդամներն իրենց գնած ապրանքի համար վաստակից մաս չեն ստանա, հետևաբար ազատ վաճառքից ստացվող վաստակը մնում է հոգուտ ընկերության:

Բայց կարելի՞ է արդյոք ասել, թե ընկերությունը շահվում է կողմնակի սպառողներից: Կարծում ենք, վոր այդ չի կարելի ասել: Կանոնադրության համաձայն սպառողների ընկերության անդամ կարող է դառնալ ամեն ցանկացող, և ընկերությունը պիտի ձգտի, վոր բոլոր շրջակա բնակիչները ընկերության անդամ գրվեն: Նրանց գրավելու համար այնպես պետք է անել, վոր ընկերության անդամ գրվող ամեն վոք գրանից մի շոշափելի ոգուտ ունենա:

Յեթե առանց ընկերության անդամ լինելու ել կարելի լինել վաստակ ստանալ, ել ի՞նչ հաշիվ կը լիներ, վոր և իցե ընկերության անդամ գրվել— ինչո՞ւ փայտավճար տա, անդամագրության վճար տա, ինչո՞ւ հսկողություն ունենա, վարչության ու վերահսկիչ հանձնաժողովի մեջ մտնի, յեթե կոոպերացիայից վաստակ կարող է ունենալ և առանց անդամ լինելու: Այսպես ուրեմն, յեթե ազատ գնորդներից վոչ վոք վաստակից չի ոգտվում, այդ գլխավորապես նրա համար է արվում, վոր ազատ գնորդներն ստիպված լինեն անդամագրվել ընկերությանը:

Իսկ կողմնակի գնորդներից ստացված վաստակը հաճախ հատկացվում է կուլտուր-կրթական նպատակների համար և գործադրվում է կոոպերացիայի գաղափարները քարոզելու նպատակով, ուրիշ խոսքով՝ նոր անդամներ և գրավում կոոպերացիայի մեջ:

Բոլորին ընդհանուր կոոպերատիվ գործին իրապես մասնակից դարձնելու այս ձգտումը կոոպերացիայի կարևոր առանձնահատկություններից մեկն է:

Յեթե զրամատերը վոր և է առևտրական գործի բաժնետոմսեր է գնում, նրա համար կարևորն այն է, վոր այդ բաժնետոմսերին վորքան կարելի է շատ յեկամուտ ստանա, իսկ ինքը գործը նրան կարող է բոլորովին չհետաքրքրել: Նա կարող է բնավ ոտք չգնել այն ձեռնարկությունը, վորի բաժնետոմսերն ունի, և մինչ

չև անգամ չիմանալ, թե վորտեղ է գտնվում այն ձեռնարկությունը:

Կոոպերացիայի մեջ բանն ուրիշ է. այնտեղ հասարակական գործ է և պետք է, վոր այդ գործի վրա հասարակական հսկողություն լինի, և դրա շնորհիվ սպառողական խանութի ամեն մի անդամ բարոյապես պարտական է հետևել և մասնակցել գործին. վատ անգամ է նա, ով վոր չի հետաքրքրվում խանութի գործերով. ամեն մի զանցառություն նրան պիտի հետաքրքրե, ամեն բանի պետք է վերահասու լինի և այս նպատակով հաճախ սպառողական խանութում անդամների հերթապահություն է սահմանվում: Այսպիսի մշտական հսկողությունն անհրաժեշտ է նրա համար, վոր հասարակական գործը ամենքի ոգտին ծառայե:

Մթերքների ամեն տեսակ կեղծարարություն, խառնուրդներ անելու ու փչացնելու կողմից ել կոոպերացիան այլ պայմանների մեջ է, քան մասնավոր առևտուրը: Շատ խանութպանների համար ձեռնտու է իրենց մթերքները փչացնելը— ալյուրի հեա ավազ խառնելը, կաթի հեա ջուր և այլն, վորովհետև դրանից նրանք շահվում են: Իսկ սպառողական խանութի անդամների համար այդ չի կարող ձեռնտու լինել, վորովհետև վաստակն այստեղ փայերի քանակության համեմատ չի բաշխվում, այլ տարվա ընթացքում գնած ապրանքի: Վոչ վոք չի կամենա ավազախառն ու ջրախառն մթերքներ գործածել, միայն թե ավելի վաստակ ունենա: Այսպես ուրեմն հենց կոոպերատիվ աշխատանքի ետությունն անհնարին է դարձնում վորև է կեղծարարություն, վորովհետև նրանից կը տուժեն բոլոր սպառողները, վորոնք հենց գործի տերն են:

Բացի դրանից՝ ամեն մի վաճառական, յեթե ուղիղ է հասկանում յուր գործը և ցանկանում է ավելի վաստակ ունենալ, պետք է գաղտնի պահի յուր գնած ապրանքների գները, նրանց տված շահն ավելացնելու համար մաս-մաս կռնելն ու խառնուրդներ անելը, վորովհետև վաստակ ստանալու համար այդ բոլորն անհրաժեշտ է անել այնպես, վոր դրանցից չկարողանան ոգտվել յուր մրցակիցները— հարևան խանութպանները:

Իսկ կոոպերատիվ խանութը գաղտնի բան պահելու կարիք չունի, վորովհետև մրցակիցներ չունի:

Նրա անդամ գնորդները, յեթե ուղիղ են հասկանում գործը, չեն կարող վոր և ե գրավիչ բանից զայթակղվելով մասնավոր խանութպանի գնորդ դառնալ:

Յեթե նրանց խանութը վատ է, գործը կարգի չի ընկնում, նրանք պետք է բարեփոխեն այն և վոչ թե փախչեն նրանից՝ հարեան խանութպաններից առևտուր անելու համար:

Ուստի, յեթե մասնավոր առևտրականներն ողտակար տեղեկութուններն աշխատում են պահել իրենց համար, այստեղ, կոոպերացիայում, մի խանութում ստացված ամեն լավ բան բոլոր մնացյալ խանութների սեպհականութուն է դառնում և այդպիսով ամեն ոգտակար ու իսկապես լավ բանը լայն չափերով տարածվում է:

Վերջին ժամանակը շատ հաճախ, շրջանառութունը խոշորացնելու և վերագրի ծախսերը պակասեցնելու նպատակով, կոոպերատոր սպառողները վոչ թե փոքրիկ, միայն մեկ կամ յերկու գյուղի կարիքների համար, գյուղական խանութներ են բաց անում, այլ իրենց ընկերության մեջ միացնում են մի քանի տասնյակ գյուղերի բնակչութունը և նրանց կարիքները հողալու համար վոչ թե մեկ, այլ միևնույն սպառողական ընկերության մի շարք խանութներ են բաց անում: Սպառողների այդպիսի խոշոր միութունները փոքրերից տարբերելու համար բազմախանութ են անվանում:

Չնայելով, վոր վերը նկարագրված փոքր սպառողական ընկերութունը և մասնավանդ բազմախանութ ընկերութունը, յուր շրջանառությամբ շատ է գերազանցում գյուղացու ընտանիքի տնտեսական շրջանառութունից, նա՛ մանր առևտրականներին ասպարիզից հեռացնելով հանդերձ, այնու ամենայնիվ չի կարողանում բոլոր ապրանքներն առաջին ձեռքերից գնել մեծ քանակությամբ: Ուրիշ խոսքով՝ փոքր խանութը չի հասնում սպառողական կոոպերացիայի հիմնական նպատակին, այն է՝ սպառողի և արտադրողի միջից միջնորդներին հեռացնելը: Այս պատճառով գյուղական մանր սպառողական խանութներն իրենց շրջանառութունը խոշորացնելու համար միանում, միութուններ են կազմում, վորով հնարավորութուն են ստանում շատ տասնյակ ու հարյուրավոր հազարների գնումներ անելու:

ԽՍՀ Միության մեջ կոոպերատիվների այսպիսի միութուն-

ներ հիմա գոյութուն ունեն գրեթե ամեն մի շրջանում. այդ միութուններն ել միասին նահանգական միութուններ են կազմում և ամբողջ ուսական սպառողական կոոպերացիան միացնելով՝ կազմում են Սպառողական Ընկերութունների Համառուսական Կենտրոնական Միութուն—Յենտրոսոյուզը, վոր գտնվում է Մոսկվայում և յուր շրջանառությամբ մի անագին կազմակերպութուն է:

Այս միութունը, վոր հարյուրավոր միլիոնների շրջանառութուն ունի, այն տեղը հասավ, վոր վոչ միայն բոլոր ապրանքներն առաջին ձեռքերից է գնում, այլ և ունի սեպհական շատ գործարաններ ու արհեստանոցներ և շատ բան ինքն է մթերում: Սեպհական կոոպերատիվ գործարանային արտադրութունը, վորի մասին յերագում եին Ռոչդելի վոստայանկները և վոր վաղուց են ստեղծել Անգլիայի սպառողները, հեղախոխութունից հետո սկսում է արագ զարգանալ և մեզանում, ԽՍՀ Միության մեջ:

Ցենտրոսոյուզը, ինչպես վոր անվանում են նրան կրճատ, յուր անդամներին—տեղական միութուններին ու կոոպերատիվներին ոգնում է վոչ միայն ապրանքներ գնելու գործում, այլ և տեղական կոոպերատիվ աշխատանքի դեկավարության գործում: Միութունն ունի հատուկ հրահանգչական բաժին, վորի անդամներն ուսումնասիրում են կոոպերատիվ խնդիրները, այցելում են տեղական կոոպերատիվ միութունները, ոգնում են հաշվապահության գործում և ցույց են տալիս նրանց սխալները: Մյուս կողմից Ցենտրոսոյուզի մի բաժինն ել սպառողական կոոպերացիայի գաղափարները տարածելով է զբաղվում: Միութունը մի շարք գրքեր, որացույցներ ու բրոշյուրներ է հրատարակում կոոպերացիայի խնդիրների վերաբերյալ և, վերջապես, միշտ պարբերական հանդեսներ ու լրագրներ է հրատարակում:

Ցենտրոսոյուզը մտնում է միջազգային կոոպերատիվ միութունների մեջ և խորհրդային կոոպերացիայի ներկայացուցիչն է հանդիսանում միջազգային կոոպերատիվ համագումարներում:

Այս սպառողական կոոպերացիայի առորյա սովորական աշխատանքն է: Բայց այս՝ առաջին նվազ անտեսանելի փոքրիկ գործը կատարելով հանդերձ, մեր գյուղական կոոպերատորները

չպետք է մոռանան, վոր իրենք գտնվում են անևտրական կապի-
տալիզմի դեմ մղվող պայքարի գյուղական ճակատի առաջին դիր-
քերում: Նրանց ամենորյա աշխատանքի հաջողութունիցն է
կախված հաղթութունն այդ ճակատում, և այդ հաղթութունը
պետք է և կարելի է ձեռք բերել զլիսավորապես վոչ թե մասնա-
վոր խանութպանին արգելելով կամ նրա դեմ վարչական հալա-
ծանք հարուցանելով, այլ միայն կոոպերատիվ կազմակերպու-
թյան ուժովն ու ապրանքի շրջանառութունը գյուղումն ավելի
լավ անելով, քան այդ անում են մասնավոր ձեռնարկողները:

Գ. Լ. Ռ. Ի. Խ. IV.

ԳՅՈՒՂԱՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԵՎ ՎԱՐԿԱՅԻՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹՅՈՒՆ.

Մեր նկարագրած սոցիալական ընկերութունից շատ ավելի
մեծ նշանակութուն ունեն մեր գյուղի համար գյուղատնտեսա-
կան արտադրական կոոպերատիվները, վորովհետև հենց այդ
կոոպերատիվներն են, վոր կազմակերպում են հողագործական
արտադրութունը և նպաստում են այն բանին, վոր այնտեղ,
ուր հիմա մի հասկ է բուսնում, մոտիկ ապագայում յերկուսը բուս-
նի: Այս և նրանց համաժողովրդական, պետական նշանակու-
թյունը, և հենց այդ կոոպերատիվներն ունենք մենք ի նկատի,
յերբ խոսում եինք մեր գյուղատնտեսության վերակազմության
մասին՝ խոշոր արտադրության և գիտական կազմակերպության
հիմունքներով: Գյուղատնտեսական կոոպերացիայի այս նշանա-
կութունն ստիպում է մեզ կանգ առնել նրա նկարագրության
վրա առանձին ուշագրությամբ:

Գյուղատնտեսական կոոպերատիվի հիմնական բջիջը ԽՍՀ
Միության մեջ գյուղատնտեսական ընկերութունն է, վորի
գործունեության շրջանը սովորաբար մի վոլոստից ավելի չէ:

Գյուղատնտեսական ընկերության նպատակն է ոգնել գյու-
ղացուն ամենից առաջ, վոր կարողանա կոոպերատիվ հիմունք-
ներով՝

1, գնել գյուղատնտեսական մեքենաներ ու գործիքներ, հան-
քային պարարտանյութեր, սերմացու և արտադրության այլ մի-
ջոցներ.

2, վաճառահանել անտեսության այն մթերքները, վոր ար-
տադրվում են վորպես ապրանք՝ վաճառելու համար.

3, արժան վարկ կազմակերպել արտադրական նպատակների
համար:

Բացի այս հիմնական կոոպերատիվ ձեռնարկութուններից՝
գյուղատնտեսական ընկերութունը սովորաբար կազմակերպում

և գործիքներ նորոգելու արհեստանոցներ, գործիքներ վարձով տալու և սերմացու մաքրելու կայաններ, սերմնարաններ, ագնի-
ցեղ անասունների բուծարաններ, փորձադաշտեր ու ցուցադաշ-
տեր և առհասարակ ձգտում է կոոպերատիվ հիմունքներով հոգա-
լու գյուղական անտեսութունների կարիքները—վորոնց համար,
տեխնիքական պայմանների համեմատ, առանձին կազմակերպու-
թյուններ չեն պահանջվում—գործունեություն ավելի փոքր շըր-
ջանով:

Կաշխատենք քննել գյուղատնտեսական ընկերությունների գոր-
ծունեությունների յուրաքանչյուր ճյուղն առանձին:

Մեր նկարագրությունը կ'սկսենք գյուղացիական անտե-
սությունների համար արտադրության միջոցներ հայթայթելուց:
Այս գործառնությունների տնտեսապարզ ձևն այն է, վոր գյուղացի-
ները միասին գնում են իրենց անտեսությունների համար անհրա-
ժեշտ պաշարեղանջներ ու գործիքները:

Որինակ՝ մոտենում է վուշ (կտավաճատ) ցանելու ժամա-
նակը: Գյուղացիները փորձով գիտեն, վոր իրենց սերմացուն
շատ ավելի վատ բերք է տալիս, քան Պսկովի զուտ սերմը,
ուստի նրանք ընկերովի փող են հավաքում և իրենց լիազորի
ձեռքով կամ կոոպերատիվ միություն միջոցով Պսկովի նահանգի
վորեն գյուղում տեղն ու տեղը գնում են մի վազոն ընտիր, ա-
սողջ և մաքուր վուշի սերմ և գնածն իրար մեջ բաժանելով՝ բո-
լոր վերագիր ծախսերը բաշխում են փթի հաշվով:

Սոտհնձի ժամանակ ել ձիշտ այսպես գյուղացիները խմբո-
վին կարող են վաղորոք հարկավոր քանակությամբ գերանդրի
գնել ուղղակի գործարանից:

Յերբինքն ընկերությունն առաջուց չի փող հանգանակում,
այլ միայն կանխավճարներ է առնում անդամներից, ապրանքն
ստանում է վաճառողիցը ապառիկ՝ մի քանի ամիս ժամանակով
և անդամների հետ հաշիվ է տեսնում արդեն պատվերած գոր-
ծիքներն ու պաշարեղանջը նրանց հանձնելուց հետո:

Յերբ ընկերությունը գործառնություններն ընդարձակվում
են, շրջանառությունը մեծանում և ինքն ընկերությունը՝ փա-
յավճարներ հավաքելով և յուր կատարած գնումներից մասն հա-
նելով՝ քիչ թե շատ աչքի ընկնող ընկերական գրամագուլեխ է
ձեռք բերում, նա այլ ևս պատվերներ կատարելով չի բավականա-

նում, այլ գյուղատնտեսական գործիքների ու մեքենաների, պա-
րարտանյութերի, սերմացվի և անասունների կերի մշտական
պահեստ է բաց անում և այնտեղ պահում է մշտական վաճառքի
համար այն բոլորն, ինչ վոր սովորաբար հարկավոր է լինում
գյուղացու անտեսություն համար:

Այսպիսի գյուղատնտեսական պահեստում, յեթե այն բաց-
վում է կոոպերատիվ հիմունքներով, գործի կազմակերպության
սկզբունքները նույն Ռոչգելի ուսմիթրանների սկզբունքները պիտի
լինին, ինչ վոր մենք ցույց տվինք սպառողական կոոպերացիայի
մեջ:

Ուրիշ խոսքով՝ ապրանք գնող կոոպերատիվը պիտի վա-
ճառե շուկայի միջին գներով, ստացվող վաստակը տարվա վեր-
ջում պիտի մասնատրե յուր անդամներին նրանց գնած ապրանքի
համեմատ, վաստակի մի մասիցն ստեղծե ընկերական կոոպերա-
տիվ գրամագուլեխներ կամ նրանով ընկերական գյուղատնտեսա-
կան կարիքներն հոգա և վերջապես անդամներին ապառիկ ապ-
րանք չտա:

Մենք այսքան մանրամասն նկարագրելիք սպառողական
ընկերությունների գործունեությունը, վոր կարիք չկա այն կրկնելու
գնող կոոպերացիայի վերաբերմամբ: Գյուղատնտեսական պա-
հեստը կազմակերպվում է սպառողական խանութի նման, ՚ի հար-
կե, այն տարբերություններով, վոր բոլորում են ուրիշ պահելու
տեղ և ուրիշ սարքավորված պահանջող ապրանքի բնույթից:

Սակայն գյուղացիներին արտադրության միջոցներ հայ-
թայթելու գործում գյուղատնտեսական կոոպերացիայի գործու-
նեությունը չի կարող սահմանափակվել սխայն գործիքներ ու
պաշարեղանջ գներով:

Կոոպերացիան չպիտք է բավականանա խանութպանին ու
առևտրականին փոխարինելով, այլ աչքի առաջ ունենալով յուր
սոցիալ-տնտեսական նպատակները՝ պարտական է ավելի խորա-
նալ գյուղացու անտեսության արտադրության միջոցների կազ-
մակերպության մեջ:

Նախ և առաջ՝ կոոպերացիան գյուղացուն գյուղատնտեսա-
կան մեքենա տալուց հետո, պիտք է ապագայում նրա պահեստի
մասերն ունենալու և նորոգելու գործն ապահովե: Մեքենաներ
հայթայթելու գործի անհրաժեշտ լրացումը պիտի լինի նորոգելու

արհեստանոցը կամ մինչև անգամ մի շարք արհեստանոցներ, վոր պետք է բացվին ընկերութեան գործունեութեան շրջանի զանազան վայրերում: Վերջին տարիներում կատարված նորագութեան գարնային աշխատանքների փորձը ցույց է տալիս մեզ, վոր միանգամայն հնարավոր է տարվա վորոշ յեղանակներում նորագութեան անելու համար ոգտագործել վոչ սեպհական արհեստանոցները, այլև համաձայնութեան գալ շրջանի բոլոր մեքենագործական արհեստանոցների հետ—գործարանների, յերկաթուղիների և այլ արհեստանոցների—ինվենտարն արագ նորոգելու գործն ապահովելու համար:

Բացի անհատական գործածութեան ինվենտարի նորագութեանից, գյուղատնտեսական ընկերութեանը կարող է կազմակերպել նաև խոշոր գյուղատնտեսական մեքենաներից միասին ոգտվելու գործը, այն է՝ կալսելու մեքենաներից, հողի խորավարներից, բազմախոփ գութաններից, Ռանգալի փոցիներից և, վերջապես, տրակտորներից:

Այս միասնական ոգտագործումը կարելի է կազմակերպել յերեք ձևով:

1. Գյուղատնտեսական ընկերութեանը կարող է վարձակալաններ բաց անել յուր գործունեութեան շրջանի զանազան վայրերում:

2. Կարելի է քարոզել և կազմակերպել մանր ընկերութեաններ, վորոնք կարող են միացնել մե-յերկու տասնյակ տնտեսութեան և ունենալ մի քանի կարևոր մեքենա, վոր ամեն մի տնտեսութեան առանձին չի կարող ձեռք բերել և ոգտագործել:

3. Կարելի է կազմակերպել հողի միասնական մշակութեան և միասնական հունձ՝ տրակտորների և գյուղատնտեսական բարդ մեքենաների ոգնութեամբ:

Ընկերութեան վարձակալանները կրկնակի նպատակ պիտի ունենան. մի կողմից քարոզել—փորձնական ծանոթութեամբ—անդամների շրջանում կատարելագործված մեքենաների և գործիքների գործածութեանը, իսկ մյուս կողմից՝ հնարավորութեան տալ մանր տնտեսութեաններին բանեցնելու այնպիսի մեքենաներ, վոր իրենց ծախսը կարող են հանել միայն մեծ տնտեսութեաններում: Վերջին աշխատանքը, յերբ վոր կոոպերատիվ շար-

ժոււը զարգանա, կարելի է փոխանցել մեքենաներ ձեռք բերող մանր ընկերութեաններին, վոր պետք է հիմնվին գյուղերում, վորովհետև ամեն մեքենա պետք է մոտ լինի այն դաշտերին, վորտեղ վոր բանելու է:

Իսկ գյուղատնտեսական ընկերութեանը այդ մանր կոոպերատիվների վերաբերմամբ պետք է միութեան դեր կատարել և յուր վարձակալաններումն այնպիսի մեքենաներ պահել, վոր չեն կարող ոգտագործել մեքենաների մանր կոոպերատիվներում՝ իրենց գործածութեանը հազվագեղ լինելու պատճառով, այն է՝ ճիւղ կտրողներ, հողի խորավարներ, խոտհարքների փոցիներ, ծառի արմատահաններ և հողի բարելավման մեքենաներ:

Վերջապես արտագրութեան միջոցների կոոպերատիվ կազմակերպութեանը կարող է ավելի ևս լինակատար բնույթ ստանալ և ինվենտարի միասնական ոգտագործութեանը դարձնել հողի միասնական մշակութեան, ուրիշ խոտքով՝ ընկերութեան անդամների բոլոր վարելու հողերը միացնել և միասին մշակել տալ բարդ մեքենաների և տրակտորների ոգնութեամբ:

Հողաշատ և հացարույսերի թույլ տնտեսութեան շրջաններում դաշտերի մշակութեան այս յեղանակը մեծ սպազա ունի և պետք է կարծել, վոր կը տարածվի ընդարձակ չափերով:

Մենք կանգ չենք առնում արտագրութեան միջոցները հասարակական գործնելու մի ավելի լիակատար յեղանակի—գյուղատնտեսական կոմունաների և արտելների վրա, վորովհետև մեր հողային քաղաքականութեան այս մեծ խնդրին նվիրված են հատուկ դասընթացքներ ու դրքեր, և այս խնդրին ինքը՝ շատ կողմերից ՍՍՀՄ հողային քաղաքականութեան մի մասը լինելով, ավելի լայն է և մեր բնաբանի ահմաններից դուրս:

Նույն աշխատանքը, ինչ վոր պիտի կատարվի ինվենտարի վերաբերմամբ, ընկերութեանը պետք է կատարի սերմացուի գործը կազմակերպելու ասպարիդում:

Սերմացուն ազնվացնելու գործում գյուղատնտեսական կոոպերացիան յերեք նպատակի հետամուտ պիտի լինի—պայքար՝ սերմացվի կեղտոտութեան դեմ, գյուղացիներին առաջնակարգ սերմացու մատակարարելն ու հեղհետե թարմացնելն և, վերջապես, հին տեսակները բարելավելն ու նորերն առաջ բերելը: Յեկ

այս յերեք խնդիրն ել պետք և լուծել միանգամից խոշոր չափերով, վորովհետև այդ հենց նրանց եռթյունն և պահանջում:

Արտերի քաղը կոխելու առաջն առնելու համար, բացի գյուղացիներին գնովի սերմացու հայթայթելուց, պետք և գյուղացիներին բոլոր սերմացուն մաքրել ընկերության կազմակերպած հատուկ սերմնազտիչ կայաններում:

Մաքուր սերմ ցաննելու ոգուտը լավ հասկանալով՝ գյուղացիները մեծ սիրով իրենց սերմացուն տանում են սերմնազտիչ կայանները, վորտեղ կան տեսակների բաժանող, ընտրող, գյուղուրը հանող և այլ մեքենաներ:

Գյուղացիների սերմերի, մանավանդ վուշի կեղտառությունը շատ անգամ 15 և 200/0-ի և հասնում և նրանց մաքրելը շատ մեծ ոգուտ և տալիս տնտեսությանը: Բայց անհրաժեշտ և բոլոր սերմնազտիչ կայաններում քարոզել, իրենց սերմերով հողը յերբեմն բոլորովին ապահանող խոտերի դեմ կռվելու մասին և այլն:

Սերմացուի գործի կազմակերպության յերկրորդ խնդիրը—տնտեսություններին մշտապես առաջնակարգ սերմացու մատակարարելը—ավելի կարևոր միջոց և դառնում և ժամանակին իսպառ պիտի դուրս մղի գյուղացիների տանու սերմացուն, վոր դուտ տեսակների սերմ չի լինում, խառն և լինում և շարունակ փոխվում և դեպի վատը:

Ապագայում սերմացուի գործը մի ամբողջ շարք բույսերի վերաբերմամբ այնպես պետք և կազմակերպվի, վոր սերմացուն պատրաստեն հատուկ սերմնարուծական տնտեսություններ՝ դուտ տեսակների արտադրության առանձին պայմաններով, և այդ տնտեսությունները պիտի լինին ամբողջ հողագործության համար սերմացու մատակարարողը: Այդպիսի տնտեսություններ կազմակերպելը, սերմերի դանազան տեսակները փորձելը և ընտրությամբ նոր տեսակներ առաջ բերելը գյուղատնտեսական կոոպերացիայի յերրորդ անելիքն և սերմացուի գործում:

Սակայն անհրաժեշտ և նկատել, վոր ներկայումս, յերբեմն մի շարք շրջաններում դեռ շատ պակաս և ցանք լինում, շատ բույսերի մշակությունը կրճատված և սերմացու չլինելու պատճառով և անբերությունը պարբերական յերևույթ և,—այս պայմաններում հենց կարիք յեղած տեղերը մեծ քանակությամբ

սերմացու հասցնելը գյուղատնտեսական կոոպերացիայի առաջին անելիքն և հանդիսանում:

Գյուղատնտեսական ընկերությունը սերմացուի և մեքենաների գործի նման կարող և կազմակերպել նաև պարարտանյութեր, ֆլաստատուների դեմ մաքրառելու միջոցներ և այլն՝ հայթայթելու գործը:

Կոոպերատիվ հայթայթման հիշյալ գործառնությունները քննության առնելով՝ անհրաժեշտ և միշտ ի նկատի ունենալ, վոր բացի գնումներն արժան նստացնելուց՝ այդ գործառնությունները շատ ավելի լայն նպատակ ունին, այն և՛ հողագործական տնտեսության արտադրության միջոցների վորքան կարելի և կատարյալ կազմակերպությունը և այն՝ մասսայական չափերով ու հասարակական ձևերով: Սրանով և տարրերվում գնման կոոպերացիան սպառողականից, վոր սպրոնոմիական նպատակների հետամուտ չի լինում:

Գյուղատնտեսության արտադրության միջոցների կազմակերպության կոոպերատիվ աշխատանքը՝ տարեցատարի համառությամբ յուր ծրագիրը գործադրելով, բացառիկ հեռանկարներ և բաց անում և հինգ կամ աստ ասարվա ընթացքում կարող և գյուղից վերացնել հետամնաց գործիքները, շինություններն ու սերմերը և բոլորովին փոխարինել ակտիվիզացիայի լավագույններով: Վորտեղից բարդ և խոշոր մեքենաների և շինությունների մեծ մասը թողնել հասարակական ոգտագործման համար:

Այս ևն գյուղատնտեսական կոոպերացիայի անելիքները հայթայթման տպարիզում: Այլևի մեծ ևն ու կարևոր նրա անելիքները գյուղատնտեսական միջերկրների վաճառահանության ասպարիզում: Սակայն ի նկատի ունենալով, վոր վաճառահանության ասպարիզում բացի գյուղատնտեսական ընկերություններից՝ մասնակցում են նաև ուրիշ հատուկ կոոպերատիվներ, մենք անհրաժեշտ ենք համարում առանձնացնել վաճառահանության կոոպերացիան և քննության առնել առանձին գլխում:

Ուստի այսուհետև գյուղատնտեսական ընկերության գործունեության մասին խոսելիս՝ մենք գլխավորապես կանդ կառնենք մանր վարկի վերաբերյալ գործառնությունների վրա, վոր ներկայումս նրա գործունեության ամենակարևոր ճյուղն և:

Մենք հիմք ունենք կոոպերատիվ վարկի վերականգնումը

համարելու մեր հողագործութեան զարգացման համար կարևորագույն խնդիրներից մեկը:

Գյուղացու տնտեսութեան սարքուկարգը պատերազմի ու հեղափոխութեան ժամանակ խիստ քայքայվել է—պահասում են ձի ու խոշոր անասուններ, շատ շրջաններում վոշնչացած են վոշխարի հոտերը, շատ են քչացել և խոզերը, տեղ-տեղ ինչպես տարի մեծ պահասութեան կա: Բայց մինչև անգամ յեթե գյուղացու տնտեսութեան արտադրութեան միջոցները հիմա նույնը լինեին, ինչ վոր պատերազմից առաջ էր, մենք դարձյալ բավարար չեինք համարի, վորովհետև մեր նպատակը չէ մեր հին յեռագաղտ հողագործութեանը վերականգնել, այլ նոր հողագործութեան ստեղծել նոր տեխնիկայի և կազմակերպութեան հիմունքներով: Իսկ այդ ճանապարհին ամեն մի քայլը նորանոր ծախքեր է պահանջում: Ներկայումս մենք մի շարք խոշոր ագրոնոմիական բարեփոխութեաններ ենք ծրագրում: Անհրաժեշտ է պարզ պատկերացնել, վոր այդ բարեփոխութեաններից ամեն մեկը նախ և առաջ նոր ծախքեր է պահանջում:

Գյուղացու տնտեսութեանը, վոր թույլ է դեռևս, ներկայումս չի կարող յուր աղքատիկ յեկամուսներից այդ միջոցները խնայել և վոշ մի աղբույր չունի այդպիսի միջոցներ ստանալու համար, ուստի այդ կարիքն հոգալու մի հնարավորութեան կա միայն, այդ՝ դրսի ոգնութեանն է: Հողագործութեան արտադրութեանը զարգացնելու համար վարկ է հարկավոր, իսկ վարկային գործունեութեան բազմամյա փորձը ցույց է տալիս, վոր այդ վարկը կարելի է կազմակերպել գյուղում Ռայֆայդենի սկզբունքների հիման վրա, վորոնց մենք արդեն ծանոթացանք:

Վարկի նշանակութեանը զարգացող հողագործական յերկրի համար այնքան մեծ է, վոր, որինակի համար, պատերազմից առաջ Ռուսաստանում վարկային կոոպերացիան գյուղական կոոպերացիայի ամենազլխավոր ճյուղն էր, և բոլոր մյուս կոոպերատիվ գործառնութեանները վարկային կոոպերատիվները կառուրում էին վորպես մի լրացուցիչ աշխատանք:

Ծնորհիվ այն հանգամանքի, վոր մինչև 1924 թ. հաստատուն դրամական միավոր չկար, գյուղատնտեսական կոոպերացիայի վարկային գործառնութեանը ներկայումս սաղմնային փուլի մեջ է, և հիմնական կոոպերատիվ ցանցը բազմապես է ընդ-

հանուր գյուղատնտեսական և վոշ հատկապես վարկային ընկերութեաններից: Սակայն այդ բնավ չի նվազեցնում կոոպերատիվ վարկի նշանակութեանը: Գյուղատնտեսական ընկերութեանը կանոնադրութեան համաձայն վարկային գործառնութեաններ կարող է անել, և տարակույս չկա, վոր առաջիկա տարիներում կոոպերատիվ վարկը առաջին տեղերից մեկը կը գրավի կոոպերատիվ գործունեութեան ճյուղերի մեջ:

Մրա համեմատ կաշխատենք բոս կարելվույն մանրամասն ծանոթանալ կոոպերատիվ վարկի տնտեսական հիմունքներին և նրա կազմակերպութեանը:

Ռայֆայդենի հիմնական սկզբունքը համաձայն կոոպերատիվ վարկի ամենից առաջ արտադրական վարկ է:

Պարզենք, թե այս ինչ է նշանակում մեր գյուղի պայմաններում: Արտադրական վարկ ստեղծվում է մենք այն ենք հասկանում, վոր կոոպերատիվից փոխառվութեան ստացող գյուղացին ստացած գումարը ծախսում է վոշ թե մուշտակ կամ թեյ ու շաքար գնելու վրա, այլ տնտեսական շրջանառութեան և այնպիսի շրջանառութեան, վորի յեկամուտից կարելի է և՛ վերագարձել փոխառվութեանը յուր տոկոսներով, և՛ վաստակ ունենալ տնտեսութեան համար:

Մի քանի որինակով կարելի է պարզաբանել այս միտքը:

Իրցուք թե գյուղացին վարսակի սերմ չունի և փող էլ չունի գնելու համար: Նա 20 ուլբլի փոխ է առնում, 40 փուլ վարսակ է գնում և ցանում է: Աշնանը 180 փուլ բերք է ստանում, ծախում է 90 ուլբլով, վորից հեշտութեամբ յուր 20 ուլբլի պարտքն է տալիս և 2 ուլբլի էլ տոկոս. իրեն մնում է 68 ուլբլի իբրև յուր աշխատանքի վարձ և այլ ծախքերի համար: Այս դեպքում փոխառվութեանը միանգամայն ապահովված էր սպասվող բերքով ու հեշտութեամբ վերագարձվեց այդ բերքը վաճառելով:

Վերցնենք յերկրորդ որինակը: Շատ լավ բերքի տարին գյուղացին 400 փթի փոխարեն 600 փուլ խոտ է հնձում: Յերկու գլուխ անասուն պահելու համար նրան 400 փուլը հերիք է, իսկ ավելորդ 200 փուլը ծախելը ձեռնտու չէ, վորովհետև լավ բերքի շնորհիվ խոտի գինն ընկել է մինչև 15 կոպ. փուլը և հնձելու ծախսն էլ չի հանում: Գյուղացին 100 ուլբլու փոխառու-

թյուն և յանում և այդ փողովը մի կով ել և գնում աշնանը ծնած: Չմեռվա ընթացքում կովն ուտում է այդ 200 փութ խոտը և 80 վեղրո կաթ և տալիս նրան: Գյուղացին կաթը տալիս է յուղագործական ընկերությանը վեղրոն: 1 ուրբի 20 կոպեկով և ստանում է ընդամենը 96 ուրբի: Գարնանը կովը ծախում է դարձյալ 100 ուրբով, վճարում է յուր պարտքն ու 10 ո. տուկոս և իրեն մնում է 86 ո. խոտի գինն ու յուր աշխատանքի վարձը: Յեթև աշնանը խոտը նա ծախած լինելը 15 կոպեկով, պիտի ստանար ընդամենը 30 ուրբի: Իսկ փոխառություն անելով և խեղացի շրջաբերության գնելով յուր ստացած փողը, նա վաճ միայն հեշտությամբ պարտքն և թափում, այլ և 56 ուրբով յուր յեկամուտն և ավելացնում:

Այս որինակում փոխառությունն ապահովված է գնած կովի արժեքով, վորը ծախելով միշտ կարող է պարտքը թափել, իսկ փոխառության համար տոկոս տալը հիմնավորված է նրանով, վոր միանգամայն ուղիղ է հաշված խոտի արժան գնի և կոտպերատիվ յուղագործությունից ստացած ավելի թանկ վարձատրության տարբերությունը:

Չնայելով մի փոքր միմյանցից տարբեր լինելուն՝ այս յերկու որինակները շատ նման են: Վերցնում ենք յերրորդ որինակը, վոր փոքր ինչ տարբերվում է այս յերկուսից: Գյուղացին աշնանը փողի կարիք ունի յուր ընտանիքի պարենավորման համար և հնարավորություն ունի 100 փութ վարսակ ծախելու աշնան ցած գներով, փութը 50 կոպեկով, ուրեմն՝ ընդամենը 50 ուրբով: Այս գումարը նա քիչ է համարում: Բեշում է յուր վարսակը կոտպերատիվ պահեստը, գրավ է գնում և 45 ո. փոխառություն և ստանում և այդ գումարով ձմեռվա ընթացքում պահում է յուր ընտանիքը: Գարնանը վարսակի գինը բարձրանում, գտնում է 70 կոպ. փութը, գյուղացին յուր գրավ դրած վարսակը մաշխին ծախում է, ստանում է 70 ուրբի, վորից 45 ուրբի վճարում է պարտքը, 4 ո. տոկոս, 21 ո. էլ վաստակ և ստանում այդ գործառնությունից: Առաջին նվազ այս փոխառությունը զուտ սպառողական է յերևում, բայց իսկապես այս ել հիմնված է այն զուտ անտեսական հաշվի վրա, վոր գյուղացին սգավում է սարվա դանադան յեղանակների գների տարբերությունից. միևնույն

ժամանակ փոխառությունը բոլորովին ապահովված է գրավ դրած 100 փութ վարսակով:

Մեր առաջ բերած յերեք դեպքումն ել այն անտեսական շրջանառությունը, վորի համար փոխառություն և խնդրվում, սկսվում ու վերջանում է 6—8 ամսվա ընթացքում, բնական է, վոր փոխառությունն ել արվում է այդքան ժամանակով և վարկն ել կարող է կոչվել կարճատև վարկ:

Փոքր ինչ այլ բնույթ ունի այնպիսի անտեսական շրջանառության համար արվող վարկը, վոր մի քանի տարի է շարունակվում: Դիցուք թե մեր գյուղացին կարիք ունի յուր խոտահարքը ցամաքեցնելու, վոր ճանճացել է և 3 դեպյատինից ընդամենը միայն 120 փութ խոտ և տալիս: Առունը փորելը, ցախով դրենածը, կոշտաթմբը քանդելը, խոտահարքի տեղը վարկն ու խոտերի սերմ ցանելը, բացի գյուղացու սեպակահան աշխատանքից, պիտի նստի 210 ո., այսինքն գեպյատինը 70 ուրբի: Այդ աշխատանքների շնորհիվ խոտահարքը 120 փթի փոխարեն տալիս է յերեք դեպյատինին 330 փութ, այսինքն՝ 210 փութ ավելի, կամ, փութը հաշվելով 40 կոպեկ, 84 ուրբի ավելի, քան բարելավումից առաջ: Ընդունելով, վոր բերքը ավելանալով խոտահարքի ծախքն ել ավելանում է գեպյատինին 9 ո., խոտահարքի բարելավումից նրա յեկամուտը կարող ենք 75 ո. ավելացած համարել: Չնայելով բարելավման միանգամայն շահավետ լինելուն, սկներն է, վոր այդ բարելավման համար արած 210 ո. փոխառությունն անկարելի է մի տարվա ընթացքում ծածկել խոտահարքի յեկամուտներից և այդ պարտքի հատուցումը պետք է մասնատել՝ գոնե չորս տարվա ընթացքում վճարելու համար. սրա համեմատ ել պարտքը պետք է վերցնել չորս կամ հինգ տարով և ուրեմն համարել յերկարատև փոխառություն: Իսկ բարելավման հաշիվն ապացուցանում է, վոր փոխառությունը միանգամայն ապահովված է խոտահարքի յեկամուտի ավելանալով:

Առաջ բերված որինակներից բոլորովին պարզ է մի կողմից, թե ինչ ոգուտ կարող է ստանալ գյուղացու անտեսությունը կանոնավոր ու խելացի կերպով արտադրական վարկն ոգտագործելուց, իսկ մյուս կողմից— թե ինչն վրա է հիմնվում գյուղացու անտեսության վարկունակությունը, վոր հիմքն է կազմում Ռայ-

Ֆրայզենի սկզբունքների համաձայն կազմակերպված մանր արտա-
դրական վարկի:

Այս և պատճառը, փոքր այն յերկրներում, ուր վարկային
կոոպերացիան դարդացած և, Ռայֆայզենի վարկի մեջ փող պա-
հելը ամենափաստանելի յեղանակն և համարվում:

Կոոպերատիվ վարկի անտեսական հույսերը վերջելուց
հետո՝ մենք կարող ենք հիմա անցնել նրա տեխնիքական կազ-
մակերպության բացատրությանը:

Վարկային գործառնություններ կատարող գյուղատնտեսա-
կան ընկերություններում վարկ ունենալու կարգը սովորաբար
այս և լինում. ընկերություն ամեն մի անդամ, փոքր ցանկանում
և վարկ ունենալ, կոոպերատիվի վարչությունը՝ տեղեկություններ
և տալիս յուր մասին, յուր անտեսություն, յուր ունեցած շինու-
թյունների, խնայողության, անասունների քանակություն և վարու-
ցանքի տարածություն մասին: Այդ տեղեկություններն ստուգ-
վում են և նրանց հիման վրա, ինչպես նաև գյուղացու անձնա-
կան բարեմասնությունների, աշխատունակության, յեռանդի ու
բարեխղճության գնահատություն, նրան վարկ են բաց անում,
այսինքն՝ վերջումն են անում, թե ինչ գումար կարելի և փոխ
տալ այն ինչ ընկերոջն՝ առանց ընկերությունը կորուստ
պատճառելու վտանգի: Պատերազմից առաջ ընկերություն մի
անդամի ունեցած վարկի չափը մոտավորապես 80 ուլերի ևր
լինում:

Յեթև կոոպերատիվի անդամին վարկ բաց և արած, նա՝
փողի կարիք ունենալու դեպքում, կարող և վարչությունից փո-
խատվություն խնդրել, մատնացույց անելով յուր հայտարարու-
թյան մեջ փոխատվության նպատակը, նրա չափն ու վճարա-
ժամը: Նպատակը պետք և արտադրական լինի և առանց վրաս-
վելու վտանգի, չափը՝ նպատակին համապատասխան, բայց ըստ
կարելիության փոչ ափելի քան անդամին բաց արած վարկը—ժամա-
նակը՝ 6 ամսից փոչ ափելի: Ափելի յերկար ժամանակով փոխա-
տվություն արվում և միայն այն դեպքում, յեթև ընկերությունը
հատուկ գրամագրուխ ունի յերկարատև վարկի համար: Այդպիսի
փոխատվության կարգն ևլ ուրիշ և:

Յեթև ընկերությունը պատրաստի փող ունի և խնդրեքը
անտեսապես հիմնավորված և, խնդրած գումարը տրվում և լրիվ

կամ մի մասը. փողը տալիս՝ հայտարարություն մեջ մատնացույց
արված ժամանակի համար տոկոսներ են դուրս գալիս:

Յեթև, որինակի համար, գյուղացին 100 ու. փոխատվու-
թյուն և ստանում 6 ամիս ժամանակով ու տարեկան 12 տոկո-
սով, նրան տալիս են ընդամենը միայն 94 ուլերի, իսկ նրա
պարտքը գրվում և 100 ուլերի:

Փոխատվություն անելու համար յերեք տեսակ ապահովու-
թյուն և պահանջվում.

1. անձնական վստահություն փոխատվություն խնդրող ան-
դամի նկատմամբ,
2. մի այլ անդամի յերաշխավորությունը նրա համար,
3. մթերքի կամ անասնի գրավադրություն:

Անձնական վստահության հիման վրա պարտք են տալիս
համեմատաբար փոքր գումարներ, փոքր մատնանշվում են վարկ
բաց անելիս:

Յեթև խնդրած փոխատվությունը վերջյալ գումարից ափելի
և լինում, այդ դեպքում փոխատվությունն ստանալու համար
պահանջվում և, փոքր նրա վերադարձնելու համար ընկերու-
թյան մի այլ անդամ յուր յերաշխավորությունը տա:

Այսպիսի յերաշխավորություն յեղած դեպքում, յեթև
պարտքը չեն վճարում, փողը պահանջվում և նախ պարտապա-
հելից, իսկ յեթև նա շի կարողանում վճարել՝ նաև յերաշխավորից:
Պետք և նկատել, փոքր ընկերություն անդամին վարկ բաց անե-
լիս՝ վերջում են փոչ միայն փոխատվության ամենաբարձր չափը,
փոքր կարելի և նրան տալ անձնապես վստահելով կամ յերաշխա-
վորություն, այլ նաև թե ինչ գումարի երաշխավորություն կարող
և տալ տվյալ անդամը ուրիշների համար:

Գրավակառնով փոխատվություն խնդրելիս՝ արվող գումարը
համապատասխանում և գրավակառնի արժեքին և սովորաբար կազ-
մում և փոչ ափելի քան նրա $\frac{3}{4}$ -ը կամ $\frac{2}{3}$ -ը: Գրավ են գրվում
կամ գյուղատնտեսական մթերքներ-հացահատիկներ, վուշ, կաշի-
ներ և այլն, կամ անասուններ:

Առաջին դեպքում գրավ դրվող մթերքները սովորաբար պահ
են տրվում ընկերությունը, փոքր շատ հաճախ այդ մթերքները
միասին վաճառահանում և, իսկ յեթև անասուն և գրավ գրվում
անասունը թողնվում և տիրոջ գոմումը, բայց նրա վրա «արգելք

և գրվում», աշխնքն՝ անբը գրվում և առանց նրան վարկ տվող կոոպերատիվի հատուկ թույլտվութեան անասունը ծախելու, ընծայելու կամ վորև և տեղ տանելու իրավունքից:

Իրբև փոխառութեան կարելի և տալ թե փող և թե գանազան առարկաներ՝ պահանջագիր տալով ընկերութեան գյուղատնտեսական պահեստին: Այս դեպքում պահանջագրով՝ գյուղատնտեսական մեքենաներ, պարարտանյութ, սերմացու և այլն տալը Ռոչդելի միայն կանխիկ առևտուր անելու սկզբունքի խախտումն չի լինի, վորովհետև ընկերութեան բաժանմունքից խնդրան համապատասխան գումար կը փոխանցվի պահեստի հաշվին, վորով այդ կանխիկ հաշիվ կը դառնա: Այս դեպքում մենք պարզապես չեղու տեսակ գործառնութեան միավորումն ենք տեսնում—գնման և վարկային:

Յերբ արդեն փոխառութեան ստացված և և փոխառումն ընկերութեանը պարտագիր և ավել, ընկերութեան վարչութեանն իրավունք ունի ստուգելու, թե արդյոք աված փողն ա՛յն նպատակի համար և գործադրված, ինչի համար վոր փոխառուն խնդրել և, և յեթե անդամը խարել և, վարչութեանը կարող և պահանջել, վոր փոխառութեանն անհապաղ վերադարձվի, և անբարեխիղճ փոխառուին կարող և արտաքսել ընկերութեանից:

Այն դեպքում, յեթե անտեսական շրջանառութեանը, վորի համար փոխառութեանն ստացված և, պարտքի վճարածամին գես ավարտված չե, կամ յեթե փոխառուն այն յեկամուար չե ստացել, ինչ վոր սպասում եր, նա կարող և ընկերութեան վարչութեանից խնդրել, վոր պարտքի հատուցումը հետաձգվի: Վարչութեանը բոլոր հանգամանքներն ուշադրութեամբ քննում և և յեթե խնդրքը հիմնավոր և, հատուցումը հետաձգվում և սովորաբար վոչ ավելի քան 6 ամիս ժամանակով:

Իսկ յեթե փոխառուն պարտքը վճարելն ուշացնե մի քանի որ՝ առանց այդ մասին վաղորոք վարչութեանը հայտնելու, նրա վրա տուգանք և գրվում ամեն մի ուշացրած որվա համար:

Այս և անա կոոպերատիվ վարկատվութեան տեխնիկան:

Հիմա տեսնենք, թե վորտեղից և ընկերութեանը գրամական միջոցներ գանում՝ յուր անդամներին փոխ տալու համար:

Ընկերութեան միջոցներն են.

1. ընկերութեան հիմնական գրամագլուխը,

2. ընկերութեան պահեստի գրամագլուխը,

3. հատուկ գրամագլուխները, մասնավորապես՝ յերկարատև վարկի գրամագլուխը,

4. ընկերութեան գանազան ժամանակներով կնքած փոխառութեանները,

5. բնակչութեան ավանդները, վոր հանձնվում են ընկերութեանը գանազան պայմաններով,

6. ընկերութեան մեջ գանազան ժամանակներով պահվող գրամները:

Քննենք այդ պարջուրներից ամեն մեկն առանձին:

Հիմնական գրամագլուխը յերբեմն կարող և կազմվել ընկերութեան անդամների փայտվճարներից, բայց Ռայֆայգենի սկզբունքների համաձայն, հիմնական գրամագլուխը պարտք և արվում վորպես յերկարատև փոխառութեան, վոր հետզհետե շիջուցվում և՛ յուրաքանչյուր տարի մասն հանելով ընկերութեան վաստակներից:

Յերբ հիմնական գրամագլուխը կազմվում և այս յեղանակով, ընկերութեան մի քանի տարվա գործունեութեանից հետո նա աճում և վորպես հաշարակական գրամագլուխ, վոր հավաքվել և ընկերութեան գործունեութեան ընթացքում:

ԽՄՀ Միութեան մեջ վերջնականապես գես չե վորշվել մանր վարկի կազմակերպութեանները հիմնական գրամագլուխներ կազմելու կարգը, բայց ամենայն հավանականութեամբ գյուղատնտեսական ընկերութեանները հիմնական գրամագլուխներ կազմելու համար դրամ հայթայթելու պարտականութեանը կը կարողանա տանձնել ԽՄՀ կենտրոնական Գյուղատնտեսական Բանկը, վորի տեղական գործունեութեան հենարանն են գյուղատնտեսական վարկի տեղական ընկերութեանները և տեղական կոոպերատիվ միութեանները:

Գյուղատնտեսական բանկը, իրբև ամբողջ գյուղատնտեսական վարկի կենտրոն, յուր գործունեութեան խոշոր մասն առհապարակ պիտի նվիրե գյուղացիական տնտեսութեաններին վարկ տալու գործին՝ նրանց կոոպերատիվների միջոցով և վարկի բոլոր տեսակները կիրարկելով: Տեղական ընկերութեանների հիմնական գրամագլուխների համար վարկ տալը գլխավոր տեղը պիտի բռնե նրա գործունեութեան մեջ, մի կողմից՝ այդ գործառնութեան պար-

գության պատճառով, իսկ մյուս կողմից այն պատճառով, վոր այդ բանին և միայն, վոր հենվելով պետական խոշոր ու յերկար-
ժամանակյա փոխառութեան վրա՝ հնարավորութեան ունի այդ հոգսը յուր վրա առնելու մասսայական ձևերով: Շատ հավանա-
կան և, վոր կոտպերատիվ վարկի համար դրամ հայթայթելու նպատակով հատկացվեն պետական խնայողական գանձարկղների միջոցներն մի մասը և մի քանի սպահովագրական դրամա-
գլուխներ:

Պահեստի դրամագլուխն ընկերութեանը կազմում և հետդ-
հետև յուր գործունեութեան ընթացքում, մասնագրութեան անե-
լով յուր վաստակից: Պահեստի դրամագլուխը ծառայում և վոր-
պես սպահովութեան ընկերութեան բոլոր հանձնառութեաններն
համար և վորպես աղբյուր պատահական վնասները ծածկելու:

Հատուկ դրամագլուխները, վոր ստեղծվում են զանազան
հատուկ նպատակներով, կազմվում են կամ հատուկ փոխառու-
թեաններ կնքելով կամ մասնագրութեաններին, սուրբերից և
մինչև անգամ նվիրատվութեաններին, և ընկերութեան վրա հաշ-
ված լինելով՝ կարող են ժամանակավորապես գործածվել նաև
վարկ տալու համար: Իսկ ուղղակի վարկի նպատակ կարող և ունե-
նալ յերկարժամանակյա վարկի հատուկ դրամագլուխը, այդպիսի
դրամագլուխ կազմելը բացառիկ կարևորութեան ունի, քանի վոր
յերկարժամանակյա վարկի սուր կարիք ունի մեր գյուղը:

Փոխառութեաններ ընկերութեանը կնքում և այն դեպքում,
յերբ ուրիշ աղբյուրներ չկան, և սովորաբար կարճ ժամանակով
ուրիշ կոտպերատիվ կազմակերպութեաններում, տեղական բան-
կերում և մինչև անգամ մասնավոր անձանց մոտ, և յեթե գործը
կանոնավոր և զբաղմունք փոխառութեաններն ընկերութեան դրա-
մական միջոցների թվում մեծ դեր պիտի չունենան, քանի վոր
այդ՝ փող ձեռք բերելու ամենից ավելի անձեռնտու և թանգ ձևն է:

Կոտպերատիվ վարկի համար միջոցների ամենազլխավոր աղ-
բյուրը պիտի տա ընկերութեանը ինքը բնակչութեանը՝ յուր
ազատ միջոցները տալով իրրև ավանդ ի պահ. այդ պիտի անեն
թե ընկերութեան անդամները և թե ամեն մի ցանկացող անդամ
բնակիչ:

Յերբ կոտպերատիվ շարժումը բոլորովին զարգանում և և
ընդհանուր վստահութեան վայելում և յեթե բնակչութեանը քիչ

թե շատ բարեկեցիկ վիճակ և ունենում, սովորաբար այնքան
ավանդներ են հանձնվում կոտպերատիվ ընկերութեաններին, վար
հենց դրանով միանգամայն սպահովվում և ընկերութեան վար-
կային գործունեութեանը:

Բնակչութեանը՝ համոզվելով, վոր կոտպերատիվ կազմակեր-
պութեանները հաստատուն և ապահով կազմակերպութեաններ
են, նրանց և հանձնում սովորաբար շատ փոքր տոկոսով յուր
«սև որվա» համար արած խնայողութեանները, վոր առաջ պա-
հում եր պուլիկներում, գույլաների մեջ ու սնդուկներում: Հետո
նա իրրև ավանդ պահ և տալիս յուր այն ազատ դրամը, վորի
համար վորև և պատճառով չի կարողանում ավելի շահավետ գոր-
ծադրութեան գտնել և, վերջապես, պահ և տալիս յուր շրջանա-
ռութեան գումարները, յերբ տարվա մեռյալ յեղանակի հանդա-
մանքով այդ գումարները մի քանի ամիս գործադրութեան չեն
ունենում:

Ավանդները լինում են ժամադրյալ և առանց պայմանաժամի,
ցպահանջ: Յեթե ավանդատուն յուր ավանդը տալիս և առանց
պայմանաժամ մատնացույց անելու, նա սովորաբար պարտավոր-
վում և ավանդը յես վերցնել ցանկանալու դեպքում նախազգու-
շացնել այդ մասին ընկերութեան վարչութեանը մի քանի որ
առաջ, իսկ յեթե ավանդը մեծ գումար է՝ նույն իսկ մի քանի
շաբաթ առաջ, վորպես զի անակնկալ կերպով խոշոր գումար
դուրս տալը ընկերութեան գործերը չքայքայի:

Ավանդատուի ընկերութեանը հանձնած ավանդների գումար-
ըրը գաղտնի և պահվում. այդ ավանդների վրա պահանջ կարելի
է դարձնել կամ արգելք կարելի և դնել միայն դատական իշխա-
նութեան վորոշմամբ:

Ժամադրյալ ավանդների համար ընկերութեան վճարած տո-
կոսի չափը չի կարող փոխվել մինչև պայմանաժամի լրանալը:
Իսկ ցպահանջ ավանդների համար տոկոսը կարող է փո-
փոխվել ամեն ժամանակ ընկերութեան վարչութեան վորոշմամբ:

Այս են դրամական միջոցների աղբյուրները ընկերութեան
վարկային գործունեութեան մեջ:

Վերջացնելով կոտպերատիվ վարկի նկարագրութեանը, մենք
պետք է կանգ առնենք վարկային գործունեութեան խիստ կա-
րևոր հանդամանքների վրա:

1. Ընկերութեան փոխառութեան գործունեութեանը նկարագրելիս մենք վոչինչ չստացինք, թե ինչպես է սահմանվում այն տոկոսի չափը, վոր ընկերութեանն առնում է յուր արած փոխառութեաններէ համար: Այդ չեինք ել կարող անել, առանց նախապէս ընկերութեան միջոցներէ աղբյուրները քննելու: Իսկ այժմ կարող ենք ասել, վոր փոխառութեաններէ տոկոսի չափն ամբողջապէս փորձվում է այն տոկոսի չափով, վորով ընկերութեանը կարող է դրամ ստանալ փոխառութեամբ կամ վորպէս ավանդ: Իրացուք թե, ընկերութեանը ավանդներն ստանում է տարեկան 8%-ով, այդ տոկոսի վրա ընկերութեանն ավելացնում է եւ 2% կամ 3% ծառայողներ պահելու և վաստակ ստեղծելու համար և փոխ և տալիս տարեկան 10% կամ 11%-ով:

Փոխառութեան և ավանդների տոկոսի մեջ յեղած տարբերութեանը «տոկոսի լարումն» է կոչվում և լավ կազմակերպված ընկերութեան մեջ վորքան կարելի է՝ քիչ պիտի լինի: Իսկ վաստակը և ծառայողներ պահելու միջոցները պետք է շատացնել վոչ թե «տոկոսի լարումն» ավելացնելով, այլ վարկային շրջանառութեանը մեծացնելով:

2. Փոխառութեան անելիս միշտ պետք է ի նկատի ունենալ վոչ միայն այն, թե ինչքան փող կա պատրաստի, այլ և այն, թե վորքան ժամանակով է փողը տված ընկերութեանը: Չորս ամիս ժամանակով ավանդ տված փողը վոչ մի կերպ չի կարելի փոխ տալ 7 ամիս ժամանակով, վորովհետև յերբ վոր ավանդը վերադարձնելու ժամանակը գա, վոչ մի հնար չի լինի ստանալու այդ փողը պարտապաններից: Կարճ ասած, փոխառութեանների պայմանաժամերը միշտ քիչ թե շատ համաձայնեցրած լինին ավանդների ու ստացած փոխառութեանների պայմանաժամերին, վորովհետև հակառակ պարագային խիստ ծանր դրութեան կարող է ստեղծվել ընկերութեան համար:

3. Խիստ մեծ ուշադրութեան արժանի է վարկային գործառնութեաններից ստացված վաստակի բաշխման խնդիրը: Վորովհետև վարկային ընկերութեանները փայեր չունեն, ուստի բնական է, վոր ընկերութեան անդամները փայերի համար վոչինչ չեն կարող ստանալ վաստակից: Վաստակիցը վոչինչ չի տրվում անդամներին նույնպէս նրանց ստացած վարկի կամ տված ավանդի ուրբու համար, ինչպէս այդ տեսնում ենք այլ

կոոպերատիվներում: Կոոպերատիվ վարկի բոլոր շահը սովորաբար հասարակական դրամագլուխ է դառնում: Պատերազմից առաջ վարկային ընկերութեաններում սովորաբար վաստակի 40% հասկացվում էր հիմնական դրամագլխին, 20% պահեստի դրամագլխին և մնացյալ 40%-ը տեղական բնակչութեան դանազան գյուղատնտեսական և հանրակրթական նպատակների համար, վորոնց թվում յերբեմն նաև հատուկ դրամագլուխներ կազմելու:

Այս և ահա համառոտ գծերով կոոպերատիվ վարկի գործունեութեանը:

Յեթե խորը թափանցենք այս գործունեութեան մեջ, հետեւութեամբ կը տեսնենք, վոր կոոպերատիվ վարկի նշանակութեանը շատ ավելի մեծ է, քան առանձին տնտեսութեանների գործունեութեանը ցույց տված ոգնութեանը: Վարկային կոոպերացիան հետզհետե կարգանալով ու ամբապնդելով անխուսափելի կերպով յուր մեջ կ'առնէ վորպէս ավանդ գյուղի բոլոր ազատ դրամը. լրացնելով այդ դրամը պետական միջոցներով ու բանկերից ստացած դրամագլուխներով, կոոպերացիան վարկը կ'աժանացնէ և մասնակի կը դարձնէ ամեն մի գյուղացու, կը դարձնէ սովորական շրջաբերութեան առարկա: Գյուղատնտեսութեան մեջ, ինչպէս հիմա արդյունաբերութեան մեջ է, շրջանառութեան ունեցող դրամագլխի մեծ մասը գործի մեջ կը լինի և հատկապէս կոոպերացիայի գործի մեջ: Այդ գործի մեջ յեղած կոոպերատիվ դրամագլուխներով կը շինվեն ու կը կազմակերպվեն յուղագործարաններ, կարտոֆիլի մշակութեան գործարաններ, ագնիպցեղ անասունների, մեքենաների ու սերմնագտիչ կայաններ, ջրաղացներ ու այլ կոոպերատիվ կառուցվածքներ, նույն այդ գործի մեջ յեղած կոոպերատիվ դրամագլուխներով կը կատարվին վաճառահանութեան, գնման ու վերամշակութեան բոլոր գործառնութեանները: Կարճ խոսքով, յեթե հիշյալ բոլոր գործառնութեանները լայն թափով դարգանան, մենք կը տեսնենք հողագործութեան մեջ և գյուղատնտեսական մթերքների շուկայում շրջանառութեան ունեցող բոլոր դրամագլուխների կոոպերատիվ համայնացումը:

Ժամանակակից կապիտալիզմը սովորաբար ֆինանսական կապիտալիզմ են անվանում, վորովհետև նրա գլխավոր տնտրեսներ, գլխավոր կազմակերպող ու ղեկավարող ուժեր բանկի

գրամագլուխը—կապիտալն է, վոր ֆինանսներ, այսինքն՝ գրամական միջոցներ է տալիս արդյունաբերութեան և առևտրի բոլոր շրջանառութեաններէ համար:

Յերբ վոր կոոպերատիվ վարկը զարգանա և նրա աջակցութեամբ գրամական միջոցներն առատանան գյուղացու տնտեսութեան մեջ, ֆինանսական կապիտալը գյուղում ղեկավարող և ամեն բան վորոշող դեր կստանա: Միայն թէ այդ դեպքում կապիտալը բանկիրներէ կապիտալ չի լինի, այլ հասարակական, կոոպերատիվ ու պետական կապիտալ:

Վերագրյալ նկատառումները միանգամայն այլ կերպ են յերանգավորում մեր կոոպերատիվ ընկերութեաններէ համեստ գործունեութեանը: Չնայելով դրա առորյա բնույթին՝ այդ գործունեութեանը զառնում է մի նոր սոցիալ-տնտեսական հանրակարգ ստեղծելու ամենախոշոր աշխատանք, և դրանով գյուղատնտեսական վարկի ամբողջ սիստեմը, տեղական ընկերութեանիցն սկսած մինչև ԽՍՀՄ գյուղատնտեսական բանկը, միանգամայն բացառիկ նշանակութեան և ստանում մեր յերկրի սոցիալիստական շինարարութեան գործում:

Գ Լ Ո Ի Խ Վ

ԳՅՈՒՂԱՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՄԹԵՐԲՆԵՐԻ ԿՈՈՊԵՐԱՏԻՎ ՎԱՃԱՌԱՅԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ.

Մենք տեսանք, թէ ինչքան ոգուտ է տալիս գյուղացիներին կոոպերացիան աժան վարկ ստանալու և ապրանքներ գնելու գործում:

Ավելի մեծ ոգուտ կարող է տալ կոոպերացիան գյուղացիներին՝ նրանց աշխատանքի պտուղները շուկա վաճառահանելու գործում: Ով վոր հեղափոխութեանից առաջ յերբ և իցե յեղել է մեր վուշի հյուսիսային շուկաներում, լավ գիտե, թէ ինչ փաստներ է ունեցել գյուղացութեանն այդ տեսակ վաճառքից: Շուկա յեկած գյուղացու վուշի մանչուկները քրքրում էին, տրորում, գյուղացուն շվարեցնում. գնորդ վաճառականները, խոսքները մեկ արած, զինը քցում էին, ապրանքն արատավորում և ի լրումն ամենայնի՝ ապրանքն ընդունելիս, խառնաշփոթութեան մեջ, կշռումը խարում էին: Այդ առաջին գնորդների հավաքած վուշը գնում էր գավառական վաճառականը, նրանից՝ մեծաքանակ առևտուր անողը, ապա գնում էր մի ոտաբերկրյա առևտրական տուն և ծովով ուղարկում Անգլիա և այլ արտասահմանյան յերկրներ, վորտեղ նոր համում էր վուշը գործարանների ճախարակներին:

Գյուղացին վուշը ծախում էր մաքուր և չոր՝ աժան գնով, իսկ գործարանն ստանում էր խառնուրդներով ու թրջված՝ թանգ գնով: Շահվում էին միայն միջնորդ վաճառականները: Կարծես, թէ ինչ հասարակ բան է—վուշն ուղղակի գյուղացու ձեռից հանձնել գործարանին: Շատ ուես հասարակական գործիչներ վաղուց արդեն մտածելու խոսել են այս մասին:

Բայց, ինչպես ասում են, ասելը հեշտ է, անելն է դժվար: Գյուղատնտեսական մթերքների վաճառահանութեան գործում

կոոպերացիան շատ ավելի մեծ խոչընդոտների հանդիպեց, քան գնումների գործում:

Այդ խոչընդոտներն ամենից առաջ գործի տեխնիկական կազմակերպութեան մեջ եին: Սպառողական կոոպերացիան յուր ապրանքն ստանում էր գործարաններից և մեծաքանակ վաճառատներից տեսակավորած, կշռած և փաթեթներում արկղներում ղեկեղած. վաճառականութեան կոոպերացիան յուր ունեցած հում մթերքը վաճառելու համար այդ բոլոր աշխատանքը պետք է ինքը կատարեր, սկզբունքն առանց գործին ծանոթ լինելու, և միայն հետզհետե պետք է սովորեր այդ տեխնիկան:

Սպառողական ընկերութիւնը առևտրի համար ամենազովար գործում, վաճառքի գործում, ստիպված էր մաքառել գյուղական մանր խանութպանի դեմ, վոր սակավազոր է և մեծ գումարների տեր չէ. իսկ վաճառականութեան կոոպերացիան, յուր հավաքած ապրանքը արտասահման վաճառահանելիս, ստիպված էր մաքառելու հին, աշխարհիս ամենախոշոր առևտրական տների դեմ, վոր անազին դրամազուտների տեր են և ունեն բազմամյա փորձառութիւն ու գործին հմուտ, պատվական ծառայողներ:

Ի՞նչպիսի էր կոոպերացիայի համար ճանապարհ բանալ ղեպի մեծ շուկան, մանավանդ վոր գնորդներն այնպիս էին սովորել առևտրական կեղծած վուշին, վոր սկզբում կոոպերատիվի մաքուր վուշի համար ավելի գին չէին տալիս, քան խանութը գնորդ վուշի համար, այսինքն՝ չէին հավատում նրա մաքուր լինելուն: Սակայն յերկար ջանքերից հետո՝ կոոպերացիան կարողացավ ամբանալ այդ գործում: Հետզհետե կարգի ընկավ մեղանում վուշի, ձվերի, կանեփի թելի վաճառահանութիւնը. գուցե մտախի ապագայում կարողանանք հաջողեցնել և հացի կոոպերատիվ վաճառահանութիւնը խոշոր չափերով: Այդ ուղղութեամբ արդեն լուրջ քայլեր արված են:

Վաճառահանութեան կոոպերացիայի հիմունքները շատ պարզ են:

Գյուղատնտեսական ընկերութիւնը կամ վաճառահանութեան մի հատուկ կոոպերատիվ, վոր ցանկանում է, գեցուք, վուշի վաճառահանութեան գործառնութիւնների ձեռնարկել, վարձում է հարմար պահեստատեղեր, մամուլ է սարքում վուշի հակեր կապելու համար, հրավիրում է փորձված և վուշի թելը

լավ ճանաչող տեսակարար, և ապրանք ընդունելու որեր ու փամեր նշանակելով՝ սկսում է գործառնութիւնները:

Կոոպերատիվի անդամ ամեն մի գյուղացի բերում է յուր վուշը կոոպերատիվ, վորտեղ տեսակարարը քննում է այն, վորոշում է նրա հատուկութիւնը, բաժանում է թելը տեսակների, յեթե այն միատեսակ չէ, կշռում է և ընդունելուց հետո գյուղացուն անգորրագիր է տալիս, թե՛ ստացված է նրանից գեցուք՝ «5 փութ ու կես առաջին տեսակից, փութը 10 ու 10 փութ յերկրորդ տեսակից, փութը 8 ու», ընդամենը 15 փութ ու կես, գումարն ըստ գնահատութեան՝ 135 ու»: Գները վորոշում է կոոպերատիվի վարչութիւնը շուկայի գների համեմատ և կախ է տալիս ի գլխութիւն հանրութեան տեսակների նմուշների հետ միասին:

Գյուղացու մեկիցն ընդունած վուշը տեսակների է բաժանվում հատուկ պահեստներում և ուրիշ գյուղացիներից ստացված վուշի նույն տեսակների հետ խառնվում:

Սրանով, ինչպես ասում են, վուշը «գիմագուրկ» է դառնում, այսինքն՝ ել վորս է կապ չի մնում վուշի և տիրոջ մեջ, և գրանից հետո տերն իրավունք ունի արգեն վոշ թե հենց յուր արտագրած ու կոոպերատիվին հանձնած վուշի վրա, այլ նույն տեսակի և նույն քանակութեան վուշի կամ՝ ավելի ճիշտ, նրա արժեքի:

Գիմագուրկ յեղած վուշը մամուլի տակ է ընկնում ըստ տեսակների, հակեր է կապվում և հանվում վաճառքի:

Սովորաբար կոոպերատիվին վուշ հանձնող գյուղացին փողի կարիք է ունենում և չի կարող սպասել, մինչև վոր կոոպերատիվը գնորդ գտնե յուր ապրանքի համար, վոր շատ անգամ յերեք-չորս ամիս ժամանակ է ուզում:

Ուստի կոոպերատիվներումն ընդունված բան է, վոր ապրանքն ընդունելուց հետո իսկույն գյուղացուն ապրանքի գրավականով փող են տալիս նրա գնահատութեան 60⁰/₁₀₀, 75%, յերբեմն ել 100⁰/₁₀₀-ը: Ապրանքը ծախվելուց հետո կոոպերատիվն ստացած փողիցը հանում է յուր տված գումարը և մնացածը բոլորը տալիս է գյուղացուն, մի փոքր տոկոս գուրս գալով իբրև միջնորդի:

Վոշ մի ղեպում չպետք է մոռանալ, վոր այն փողը, վոր կոոպերատիվը տալիս է գյուղացուն նրա վուշն ընդունելիս, վոշ

այլ ինչ է, բայց յեթե փոխառվելու վուշի գրավականով, և վոչ բնավ վուշի գինը:

Այստեղ մենք տեսնում ենք յերկու գործառնություն. 1, վուշի միասնական վաճառահանություն և 2, վարկ վուշի գրավականով, և վոչ թե առուծախսի մի գործառնություն:

Այս պատճառով, յեթե անբարեհաջող հանգամանքների շնորհիվ միասնական վաճառքից վուշի համար ավելի քիչ ստացվի, քան փոխ տված գումարն է, և վաճառքից ստացված դրամով փոխառվելու չի շիջնուցվի, կոտպերատիվը կարող է և պետք է պահանջի գյուղացուց, վոր փոխառվելու մնացորդը հատուցանե փողով:

Վորովհետև այդպիսի լրացուցիչ մի վճար գյուղացու փոխառապիցն անախորժ բան է և բնակչության մեջ անվստահություն կարող է առաջ բերել գեպի կոտպերատիվը, ուստի կոտպերատիվները սովորաբար ամբողջ ապրանքի խսկական արժեքի չափով չեն պարտք տալիս, այլ միայն նրա ^{3/4} և կամ այլ մասը, հուսալով, վոր մինչև անգամ արժան ծախելու գեպքում՝ տված պարտքը վաճառքիցն ստացված գումարիցն ավելի չի լինի:

Վորքան կոտպերատիվի գործերը հաստատուն լինին և շուկայի գներիցն ավելի հույս լինի ստանալու մեծաքանակ վաճառքի շուկայում, այնքան հիշյալ մասը, վորի չափով պարտ է տրվում, մեծ կը լինի:

Ինքն ըստ ինքյան հասկանալի է, վոր վաճառահանություն կոտպերատիայի համար, վոր ձգտում է յուր ապրանքները ամենախոշոր արտասահմանյան շուկայում վաճառելու, առանձին նշանակություն է ստանում մանր կոտպերատիվների միանալն ու հզոր կոտպերատիվ միություններ կազմելը: Միայն ահագին քանակություններ տեսակ-տեսակ վուշ ունենալով կոտպերատիայի կարող է հաստատուն դիրք գրավել շուկայում, և վորքան խոշոր լինին նրա շրջանառությունները, այնքան ավելի կարող է նա ազդեցություն անել գների վրա և գյուղացու հողագործական աշխատանքի ավելի բարձր գնահատություն ձեռք բերել:

Վուշի կոտպերատիայի հենց յուր գոյություն առաջին տարիներում միացրեց յուր կոտպերատիվները, տասնյակ միություններ կազմեց, վորոնք ձուլվելով՝ մի կենտրոնական միություն կազմեցին «Վուշկենտրոն» անունով:

Վուշկենտրոնը, վոր վուշ ու կանեփ ցանող գյուղացիների շամառուսական Միություն է, պաշտպանում է վուշի մշակության բոլոր կարիքները, տասնյակ միլիոնավոր ուղբու վուշ և վաճառահանում, լավ սերմնացու է հայթայթում գյուղացիների համար և զեկավարում է վուշի գործի տեղական կոտպերատիվները:

Վուշ ցանող գյուղացու ճանապարհովը գնացին կանեփ ցանողները, Ջերնիգովի և Որյուլի նահանգների գյուղացիները, վորոնք կանեփի կոտպերատիային կազմակերպում. կոտորոմայի և Վլադիմիրի նահանգների գյուղացիները, վորոնք կարտոֆիլի վաճառահանությունն են գլուխ բերել, Թուրքեստանի բամբակ ցանողները, Վորոնեժի գյուղացիները, վոր ձվի վաճառահանությունն են կազմակերպում, և վերջերս սկսված է հացահատիկների միասնական վաճառահանության կազմակերպությունը:

Ամփոփելով մեր ասածները, պետք է նկատենք, վոր վաճառահանության կոտպերատիայի վոչ միայն ավելացնում է գյուղացու յեկամուտները, ավելի բարձր գներով ծախելով նրա ստացած բերքերը, այլ և ահագին ազդեցություն է անում նրա արտադրության կազմակերպության վրա. բարձր գին տալով լավ տեսակների համար, գյուղացուն իրազեկ անելով շուկայի պահանջների մասին, կոտպերատիայի յերբեմն ստիպում է նրան փոխել յուր տնտեսության ամբողջ ծրագիրը և կառուցանել այն նոր, բարեշավված հիմքերի վրա: Ահա թե ինչու վաճառահանություն կոտպերատիայի, թեպետ այն առաջին նվազ միայն առևտրական գործ է յերևում, մենք միշտ արտադրության կազմակերպության առաջին քայլն ենք համարում և անվանում ենք արտադրական կոտպերատիայ:

Սակայն այն ել պիտի նկատենք, վոր գյուղատնտեսական շատ մթերքներ, հեռավոր լավ շուկայում բարձր գնով վաճառելու համար, պետք է վերամշակել: Այդպիսի մթերքներ են կաթը, բանջարեղենը, կարտոֆիլը, միրգը: Իրանք ծանր են և դժվար փոխադրելի, և շահավետ ու չփչացող ապրանք են դառնում մի փոխադրելի, և շահավետ ու չփչացող ապրանք են պատրաստվում, կարտոֆիլից՝ ոսլա և մաթ, միրգը պահուծո յե դառնում, իսկ բանջարեղենը չորացվում:

Ուստի այդ միջերջների կոտպերատիվ վաճառահանութիւնը կազմակերպելով, մենք միաժամանակ նրանց կոտպերատիվ վերամշակութիւնը պետք է կազմակերպենք:

Վաճառահանութեան և վերամշակութեան այդպիսի կոտպերատիվի ամենատարածված որինակն է յուղագործական արտելը (ընկերութիւնը), վորի կազմակերպութեանը կը ծանոթանանք հաջորդ գլխում:

Գ Լ Ո Ի Խ VI.

ՅՈՒՂԱԳՈՐԾԱԿԱՆ ԱՐՏԵԼՆԵՐ ԵՎ ԱՅԼ ԱՆԱՍՆԱԴԱԿԱՆ ԿՈՌԴԵՐԱՏԻՎՆԵՐ.

Բոլոր կոտպերատիվներից ավելի նշանակութիւն ունին յուղագործական ընկերութիւնները: Նրանք որինակ են հանդիսանում ամեն մի այլ կոտպերացիայի համար, վորտեղ վաճառահանութիւնը միանում է վերամշակութեան հետ:

Տնային յեղանակով յուղ պատրաստելիս, յերբ կաթը փուլում են լաշն ամանների մեջ, յուղի մոտավորապես մի քառորդ մասը մնում է յերեսը քաշած կաթի մեջ և կորչում է: Իսկ յեթե արածանը կաթիցը բաժանում են մեքենայով—սերգատով (սեպարատորով), կորչում է վոչ թե $\frac{1}{10}$ մասը, այլ միայն 0,01-ը, և արածանը հանելու գործողութիւնն էլ շատ ավելի արագ է կատարվում: Արածանը ձեռով քաշելուց մեքենայով քաշելուն անցնելու շնորհիվ մենք վաստակում ենք վեդրոյին մոտավորապես 10 կոպեկ:

Լավ կովը տարեկան սովորաբար մոտ 180 վեդրո կաթ է տալիս. այսպես ուրեմն հասարակ գզալը սերգատով փոխարինելը տալիս է 20 ուրբլուց ավելի ամեն մի կովին:

Անհրաժեշտ է նկատել, վոր արածանը գզալով քաշելով և յուղը հասարակ ձեով տանը պատրաստելով մենք կարող ենք ստանալ միայն ուղևական հալած յուղ, վորի վինը բարձր չի լինում: Բացի սրանից կարեոր է ՚ի նկատի ունենալ, վոր մի փութ ուղևական յուղ ստանալու համար հարկավոր է 30—32 փութ կաթ: Իսկ յեթե արածանը քաշենք սերգատով և մեքենայով յուղ պատրաստենք, կարող ենք ստանալ ամենալավ Փարիզի կոչված արածանի կարագ, վորի մի փթին հարկավոր է միայն 21 փութ կաթ և վոր հասարակ ուղևական յուղից թանգ արժե:

Այս բոլոր առավելութիւնները զրդում են ձեռքով արա-

ժանը քաշելուց և ձեռքով յուզ պատրաստելու յեղանակից ան-
ցնել մեքենայով պատրաստելուն: Բայց պետք է ասել, վոր մե-
քենական յուզագործութեան համար անհրաժեշտ սերգատի և այլ
մեքենաների ծախքը հանելու համար որակյան վոչ պակաս քան
200 վեդրո կաթից պետք է յուզ պատրաստել: հակառակ պարագա-
յին մեքենաները մեծ մասամբ կը մնան առանց գործածութեան,
և նրանցով յուզ պատրաստելն ավելի թանգ կը նստի, քան ձեռ-
քով պատրաստելը: Ուրեմն, վորպես զի կաթնատնտեսութեանը
խակապես շահավետ լինի, պետք է, վոր ընկերութեան կազմող
տնտեսութեանները միասին ունենան որակյան մի վեդրո կաթ
տվող 200 կովից վոչ պակաս: Ակնհերև է, վոր վոչ մի գյուղացի
այդքան կով պահել չի կարող և մեքենական վերամշակութեան
ոգուտը վախելելու համար անհրաժեշտ է, վոր նա յուր հարեան-
ների հետ միութեան կազմէ: Այդ միութեանը, բացի սերգատ
գործածելու առավելութեանից, հնարավորութեան կը տա գյու-
ղացիներին ծախելու իրենց յուզը վոչ թէ քիչ-քիչ՝ գնորդ վաճա-
ռականի ձեռքով, այլ մեծ քանակութեամբ հավաքելով յուզը՝
ինքնուրույնաբար հանդես գալու մեծաքանակ առևտրի շուկայում:

Ռուսաստանում այդպիսի յուզագործական միութեաններ
սկսեցին զարգանալ Արևմտյան Սիբիրում: Սկզբումն այնտեղ
առաջ յեկան վոչ թէ կոոպերատիվ, այլ մասնավոր, արդյունա-
բերական յուզագործարաններ: Առավելապես ոտար երկրացիներն
էին մանր յուզագործարաններ հիմնում, վոր բավականին շահով
վաճառում էին յուզը անգլիական և այլ շուկաներում:

Այդ գործարանները սովորաբար ունենում էին նպարեղենի
խանութներ: Իսկապես դժվար է ասել, թէ ինչպես էին իրենց
գոյութեանը պահպանում այդ փոքրիկ գործարանները: Նրանք
գյուղացիներից կաթը գնում էին և վճարում էին խանութի մթերք-
ներովը: Հասկանալի է, թէ ինչ կը լինեին նրանց գները: Բացի
դրանից՝ խանութիցն հաճախ ապառիկ էին տալիս, վորի համար
բարձր տոկոս էին առնում: Այս հանգամանքի շնորհիվ գործա-
րանի խանութի վաստակը շատ անգամ ավելի եր լինում, քան
նույն իսկ գործարանի վաստակը: Բայց այդ մանր արդյունաբե-
րական գործարաններն Արևմտյան Սիբիրում դատարկապես
մեծ դեր կատարեցին: Նրանք ակնհայտնի ցույց տվին տեղական
ընակչութեանը, թէ ինչ մեծ վաստակ կարելի է ստանալ յուզա-

գործարանից՝ շնորհիվ տեխնիքական կատարելագործութեանների
և մի ձեռքում մեծ քանակութեամբ կաթ հավաքելու: Այդ գոր-
ծարանները ցույց տվին նույնպես, թէ ինչ ոգուտ կարող է տալ
կոոպերատիվ խանութը: Այդ մասնավոր գործարանների ու խա-
նութների շնորհիվ սկսվեց Սիբիրի ընկերական յուզագործարան-
ների գործունեութեանը:

Սիբիրի կազմակերպութեանների առաջին գործիչներն էին
գլխավորապես շինական գրագրները: Նրանք, վորպես ավելի բան-
լեմաց մարդիկ, վոր ավելի էին կարողում և կապեր ունեին Ռու-
սաստանի հետ, առաջինն սկսեցին խոսել, թէ չի՞ կարելի արդյոք
այդպիսի յուզագործարաններ ստեղծել ընկերական հիմունքնե-
րով: Սիբիրի յուզագործական կոոպերացիայի կազմակերպող Բա-
լակչինն սկսեց զարգացնել այդ գործը, և ժամանակի ընթաց-
քումն ամբողջ Արևմտյան Սիբիրում յուզագործարաններ հիմ-
նվեցին, վոր բնակչութեանը մի վեդրո կաթին տալիս էին 40-50
կոպեկ և սկսեցին գուրս քցել ասպարեզից մասնավոր արդյունա-
բերական գործարանները:

Չունարկուներն սկիզբը դրին Սիբիրի յուզագործութեանը:
Նրանց ստեղծած գործը հիմա բնակչութեանը յուր ձեռքն է
առել յուզագործական կոոպերատիվների շնորհիվ, վորոնք գրեթե
իրենց գործունեութեան հենց առաջին քայլից միութենական սկզ-
բունքի ուղին վոտ դրին: Հիմնվեց Սիբիրի յուզագործական ար-
տեղների հայտնի միութեանը, վոր և սկսեց արագ զարգացնել
յուր գործառնութեանները:

Սիբիրի որինակով կաթնատնտեսական կոոպերացիան տա-
րածվեց Վոլոգդայի, Վյատկայի, Յարոսլավի, Մոսկվայի և այլ
նահանգներում: Ներկայումս առհասարակ դժվար թէ մի նահանգ
լինի, վորտեղ սկսված չլինի այդ գործը:

Այդպիսի առանձին արտեղներ հիմնվում են մասնակցողների
պայմանագրով կամ վորոշ կանոնադրութեամբ, վոր տոմարա-
դրվում է:

Յերկու հարյուր վեդրո կաթ մշակող մի փոքր գործարանի
համար անհրաժեշտ մեքենաներն ու գործիքներն արժեն մոտա-
վորապես 600 ուրբլի: Շենքը կարելի է վարձել, իսկ յեթե սեպ-
հական շենք ուզենան ունենալ, Ռուսաստանի անտառային մա-

սուսն այդ կը նստի մտ 600 ուրբի, այնպես վոր այգպիսի մի գործարանն ամբողջ կ'արծենա 1200—2000 ուրբի:

Ֆլխավոր ծախսը լավ սառցատուն շինելն է: Ընդունված է, վոր սառցատունը պետք է շինել ամենաքիչը յերկու հազար փութ սառույցի համար: Փորձը ցույց է տվել, վոր որական 5 փութ կաթի համար հարկավոր է մի փութ սառույց:

Իսկ ինչպես է հիմնվում յուղագործական արտելը: Վճրտեղից կարելի է ստանալ 1000—1200 ուրբի, վոր հարկավոր է յուղագործարանի համար: Սերգատն ու այլ մեքենաները կարելի է ապառիկ ստանալ կոոպերատիվների տեղական միությունների միջոցով: Վարկը տրվում է սովորաբար 9 ամսով, և յեթե արտելի ընդհանուր ժողովը վորոշե, վոր անդամները՝ մինչև վոր պարտքերը չլիստեն, գործարանի սարք ու կարգի արժեքը չշիջուցանեն, կաթի համար փող չստանան, ամեն մի արտել 9 ամսվա ընթացքում այդ պարտքը կը թափե, մի բան էլ կ'ավելացնե:

Վրոգդայի նահանգի ինձ հայտնի մի արտելի որինակը բերեմ: Այդ արտելը գործն սկսեց 165 ուրբով, և 9 ամիս անդամներից վոչ վոք կաթի համար փող չեր առնում: Տարվա ընթացքում նրանք 1002 փութ յուղ շինեցին 15 հազար ուրբլու արժուգությամբ, վոր վոչ միայն լիովին ծածկեց գործարանը սարքելու բոլոր ծախքերը, այլ և մեծ վաստակ տվեց, վոր տարվա վերջում բաժանվեց փայտերերին:

Վորոնք են արտելի կազմակերպության հիմունքները: Նույնը, ինչ վոր սպառողական խանութինն են: Այստեղ էլ դրամադուրի է պետք, բայց այստեղ էլ դրամագլուխը բացառապես ծառայական նշանակություն ունի, ծառայում է միացյալ անտեսությունների շահերին: Այստեղ էլ ստացված վաստակը վոչ թե ձեռնարկության մեջ դրած դրամագլխի շահարածին է համարվում, այլ բաշխվում է յուրաքանչյուր անդամի ընկերությանը տված կաթի քանակության համեմատ:

Ընկերությունը մեծ մասամբ փայեր չի ունենում: Իննամսյա վարկի շնորհիվ գրեթե բոլոր ընկերությունները հիմնվել են պարտքով: Յերբեմն սակայն ընկերներն իրար մեջ փայադրած հավաքում են: Ապառիկ ձեռք բերված սարք ու կարգը շիջուցվում է հենց առաջին տարիներում, և առանց վորև է սկզբնական դրամագլխի ընկերությունը ամուր վոտքի է կանգնում:

Կոոպերատիվ յուղագործարանը կազմակերպելուց հետո արտելի անդամներն սկսում են բերել այնտեղ իրենց ամեն որվա կաթը: Ամեն որ բերած կաթը կշռվում է և գրվում մի հատուկ գրքույկի մեջ: Շարաթվա վերջին արտելը յուր անդամների հետ բերած կաթի հաշիվն է տեսնում վարչության սահմանած դներով:

Այդ գները վորոշվում են այնպիսի հաշվով, վոր մթերքները ծախելուց հետո մի փոքր վաստակ մնա արտելին:

Այդ վաստակը տարվա վերջում, ինչպես ստացինք, բաշխվում է սպառողական խանութի որինակով, այսինքն՝ ամեն մի անդամի տված կաթի քանակության համեմատ:

Իրցուք, թե մի վեդրո կաթին 10 կուպեկ վաստակ է ընկնում, և դուք տարվա ընթացքում տվել եք 200 վեդրո կաթ: Ուրեմն դուք 20 ուրբլի վաստակ եք ստանում. իսկ յեթե տվել եք միայն 100 վեդրո կաթ, կ'ստանաք միայն 10 ուրբլի:

Մասնավոր յուղագործարանին կաթ տալիս գյուղացու ոգուտն է, վոր շաբթե շաբաթ հաշիվ տեսնելու ժամանակ կաթը վորքան կարելի է թանգ գնահատվի: Իսկ կոոպերատիվ գործարանին կաթ տվող գյուղացին կարող է ավելի ցած գնով բավականանալ, վորովհետե վստահ է, վոր յուր կաթիցն ընկերության ստացած վաստակը յուր ձեռիցը չի գնա. վաստակը կը շիջուցանե գործարանի բոլոր սարքավորումը, իսկ դրանից հետո մնացածը տարվա վերջում կը բաշխվի ընկերության անդամներին իրենց տված կաթի քանակության համեմատ: Այնպես վոր վերջ է վերջո դուք կաթի համար մասնավոր ձեռնարկողի տվածից վոչ թե պակաս կ'ստանաք, այլ շատ ավելի:

Այսպես ուրեմն յեկամուտն այստեղ յերկու մասի է բաժանվում. մեկն արտելի անդամն ստանում է ամեն շաբաթ կաթի համար, մյուսը՝ տարվա վերջին: Այս մասերից վճրն ավելի մեծ պետք է լինի: Վոմանք ասում են, թե ավելի լավ է ամեն շաբաթ շատ ստանալ. իսկ մյուսները՝ թե ավելի լավ է տարվա վերջին մի անգամից մեծ գումար ստանալ, վորով շատ ավելի բան կարելի է անել, քան թե քիչ-քիչ ստանալով:

Մենք կարծում ենք, վոր ավելի լավ է շաբաթական վճարել ավելի ցած գնով և տարվա վերջին արդեն տալ դրանից ստացած վաստակը: Այս յեղանակը հնարավորություն է տալիս

ընկերութեանը միշտ պատրաստի մեծ փող ունենալ ամեն տեսակ անակնկալ դեպքերի համար: Ընկերութեան արած ամեն տեսակ արտակարգ ծախքերը սովորաբար հոգացվում են այդ փողովը, իսկ յեթե հերիք չի լինում, շաբաթական վճարներէջ դուրս են գալիս վեդրոյին 1 կամ 2 կոպեկ և այսպիսով շատ շուտով խոշոր գումարներ են հավաքում:

Այս են յուղազործարանի գործունեութեան ընդհանուր հիմունքները:

Արեւմտյան Յեվրոպայում կաթի գինը վորոշելն ու յեկամուաների ու ծախքերի բաշխումը յերբեմն ավելի բարդ է լինում: Յուղազործարաններումն իսկապես մեզ շահագրգռողը կաթը չէ, այլ յուղը: Բայց յեթե զանազան կովերի կաթը վերցնենք, կրտեսենք, վոր նրանցից յուրաքանչյուրի կաթը տարբեր չափով է յուղալի: Ռուսական կովի կաթի մեջ 4 1/2% յուղ կա, իսկ Արեւմտյան Յեվրոպայի կովերը տալիս են 3 1/4% յուղ, թեպէտ նրանց կաթն ավելի է, քան մեղանում: Յեթե արտելի անգամներ կովերի կաթը տարբեր է յուր պարունակած յուղի կողմից, մենք պետք է հաշվի յեղանակը փոխենք և նկատի առնենք վոչ թէ կաթի քանակութեանը, այլ նրա պարունակած յուղը:

Բերած կաթիցը ամեն մի գյուղացուց մի փոքր վերցնում են փորձի համար և հետազոտում են յուղի քանակութեանը, և ում կաթն ավելի յուղ է պարունակում, նա վեդրոյին մի բան ավելի է ստանում, վորովհետեւ նրանց մի վեդրո կաթն ավելի յուղ է տալիս: Այս հաշիվն ավելի ուղիղ է, թեպէտ այստեղ մշտական հաշվառութեան է պետք, թէ կոփն ինչքան յուղ է տալիս մի վեդրո կաթին:

Կաթի ինչ չափով յուղալի լինելը հաշիվ առնելով տերը կարող է ճշտութեամբ վորոշել, թէ պահելու համար յուր կովերից վորն է ձեռնտու և վորը վոչ, և սակավ արգյունքով կովերը ծախելով կարող է բացառապես ամենաշատ յեկամուտ տվող կովերի մի հոտ ունենալ:

Սակայն չի կարելի բավականանալ միայն կաթի յուղալի լինելը վորոշելով, այլ անհրաժեշտ է վորոշել կովի տված կաթի և նրա կերած խոտի ընդհանուր քանակութեանը:

Պատահում է, վոր կովը շատ խոտ է ուտում, բայց կաթը քիչ է կամ կաթը յուղալի չէ: Յերբեմն կաթը կարող է շատ լի-

նել, բայց դարձյալ կովը ձեռնտու չլինի պահել, վորովհետեւ չափազանց շատ կեր է ուղում: Պատահում է և հակառակը. կովը քիչ է կաթ տալիս, բայց քիչ էլ ուտում է, ուրեմն ձեռնտու կով է, վորովհետեւ յուր կերածի փոքր քանակութեան համեմատութեամբ բավականաչափ կաթ է տալիս:

Ներկայումս Արեւմտյան Յեվրոպայում, իսկ հեղափոխութեանից հետո և մեղանում, կովերի շահավետութեանը վորոշելու համար գյուղացիական ընկերութեանները հաճախ մի հատուկ պաշտոնյա յեն վարձում, վոր կոչվում է վերահսկիչ ընթերակա և վոր տերերի գրավոր տեղեկութեանների ու ցուցմունքների հիման վրա հաշվում է, թէ ամեն մի կով ինչքան կաթ ու ինչքան յուղ է տալիս և ինչքան կեր է ուտում: Այս տեղեկութեանները հիման վրա հաշիվ է անում, թէ ինչքան յեկամուտ է տալիս կովը իրեն կերցրած խոտի ամեն մի փթիխ: Յեթե կովը յուր կերած խոտի համեմատութեամբ քիչ կաթ է տալիս, այդպիսի կովը ձեռնտու չի և պետք է ծախվի: Այդպիսի կովերն անպետք համարելով և նրանց փոխարեն ավելի լավերը գնելով, հետզհետե կարելի է այնպիսի հոտ կազմել, վորի ամեն մի կովը յուր կերած խոտի ամենաբարձր գինը կը հանն:

Այն միութեանները, վոր հիշյալ հաշիվները համար վերահսկիչ ընթերականեր են պահում, կոչվում են վերահսկողութեան միութեաններ. վերջին ժամանակներն այդ միութեանները շատ տարածվել են Արեւմտյան Յեվրոպայում ու սկսում են յերևան դալ և միզանում:

Արեւմտյան Յեվրոպայում բացի վերահսկողութեան միութեաններից կան և այլ անասնապահական ընկերութեաններ: Որինակ կարող է լինել «ցլի միութեան» կոչվածը:

Կովերից լավ հորթեր ունենալու համար պետք է լավ ցեղի ցուլ ունենալ: Բայց այդպիսի ցուլը շատ թանգ է և անհատների ու յոթից վեր է այդպիսի ցուլ գնելը:

Մի ցուլը բավական է 20—25 կովի, ուստի մի քանի ընտանիք կարող են ընկերութեան կազմել, միասին մի ազնվացեղ ցուլ գնել և նրանից լավ հորթեր ունենալ:

Այդպիսի միութեանները շատ տարածված են Արեւմտյան Յեվրոպայում և մեծ ոգուտ են տալիս գյուղացիներին:

Անասնապահութեան համար մեծ նշանակութեան ունեցող

այլ կոտպերատիվ ընկերութիւններէց կանգ կ'առնենք անասունների պահովագրութեան ընկերութիւններէ վրա:

Մանր գյուղացիական տնտեսութիւններին պատահող ամենախոշոր աղետներից մեկը ձիու կամ կովի սատակելն է:

Մի տնտեսութեան համար, վորի տարեկան դրամական շրջանառութիւնը 150—200 ուրբլի է, վորից յերեք քառորդը գնում է ամենամանրեւորած գելի կարիքների վրա, մի նոր կենդանի ձեռք բերելու համար անհրաժեշտ 50 ուրբլի գումարը չափազանց մեծ է, և այդպիսի գումար ծախսելը, մանավանդ այն ամիսներին յերբ մինչև բերքը դեռ շատ փամանակ կա, հաճախ կարող է տնտեսական բարեկեցութիւնը կործանել:

Մինչև անգամ շատ հաճախ ձիուց զրկված տնտեսութիւնն էլ հնար չի գտնում նորը ձեռք բերելու և ձիազուրկ գյուղացու ծանր վիճակի մեջ է ընկնում, վորից դժվար է լինում դուրս գալ:

Յեզ պետք է կարծել, վոր ամեն մի գյուղացի, վոր զրկվել է անասնից և նորը դժվարանում է գնել, անչափ զոհ կը լիներ, յեթե նրան առաջարկէին նորը գնել՝ արժեքը հինգ-վեց տարվա ընթացքում մաս-մաս վճարելու պայմանով:

Կարծում ենք, վոր վոչ վոք չեր հրաժարվի այդպիսի պատեսութիւնից—դժբաղտութիւնն այն է միայն վոր շուկայում մաս-մաս արժեքն ստանալու պայմանով ձի ու կով չեն ծախում, իսկ յեթե այդ յերբեմն պատահում էլ է, ծախողը ծանր տոկոս է պահանջում:

Այն ինչ գյուղացիներից իրենցից է կախված այնպես անել, վոր սատակած կենդանիների փոխարեն նորը գնելու փողը կարելի լինի մաս-մաս վճարել, և վոչ թե յերկու, այլ ամբողջ քսան տարվա ընթացքում: Այդ հնարավորութիւնը ձեռք է բերվում անասուններն ապահովագրել տալով:

Վստահութեամբ կարելի է ասել, վոր միայն մի ձի ունեցող տնտեսութիւնը 20 տարվա ընթացքում ձիու սատակելու մի անակնկալ դեպք կարող է ունենալ:

Այդ փորձանքը նախատեսելով գյուղացին յուր ձին ապահովագրել է տալիս այնպես, ինչպես վոր ապահովագրել է տալիս յուր տունը, և տարեկան վճարում է դիցուք 2 ուրբլի: Ձին սատակելու դեպքում նա ապահովագրող հիմնարկութիւնից կ'ստանա 40 ուրբլի և սատակածի տեղը նորը կը գնի: Այսպիսով խոշոր

գումարի միանվագ ծանր վճարումը կարծես մասնատվում է՝ 20 տարվա ընթացքում անելու համար:

Այս միջոցի ձեռնտու լինելը ակներև է մանավանդ ուս գյուղացու տնտեսութեան համար, վորի դրամական շրջանառութիւնը տարվա մեջ միշտ չի հասնում 100 ուրբլու, և այս պատճառով միանվագ ու անակնկալ կերպով 40 ուրբլի վճարելը զրեթե միշտ կարող է քայքայել տնտեսութեան բարեկեցութիւնը:

Միակ հարցը, վոր ծագում է այս դեպքում, այդ այն է, թե ինչպես կարելի է մեղանում, Ռուսաստանում, անասուններն ապահովագրել տալ:

Մենք կարծում ենք, վոր այստեղ ևս գյուղացու տնտեսութեանը մեծ ոգնութիւն կարող է հասցնել կոտպերացիան, վորի միութենական սկզբունքն աչքի ընկնող դեր է կատարել գյուղին արժան վարկ հայթայթելու, այլ և վաճառահանութեան և արտագրութեան միջոցներ գնելու կազմակերպութեան գործում:

Այս պատճառով կարծում ենք, իսկ Արևմտյան Յելրոպայի փորձը մեզ վերջնականապես համոզում է, վոր գյուղացիական տնտեսութիւններն իրենց անասուններն ապահովագրել տալու համար մեծ հաջողութեամբ կարող էին միանալ և առանձին ապահովագրական ընկերութիւն կազմել:

Յեզ հիրավի, ամեն գյուղացի գիտե, վոր 200 գլուխ անասուններից բաղկացած մի հոտի մեջ տարեկան սատակում է վոչ ավելի, քան 5—8 կով (ինքնըստինքյան հասկանալի է, վոր մենք ուշադրութեան չենք առնում համաճարակ հիվանդութիւնների տարինսլը), այսինքն՝ ամենաշատը 400 ուրբլի մի գումարի: Յեթե այս 400 ուրբլին բաժանենք 200 գլխի վրա, տարին ամեն մի գլխին կ'ընկնի 2 ուրբլ:

Այսպես ուրեմն յեթե այդ կովերի առանձին տերերը միանան, ապահովագրական ընկերութիւն կազմեն և ամեն մի գլխի համար 2 ուրբլի ապահովագին վճարեն, ընկերութիւնը կարող կը լինի նոր կով գնել այն գյուղացու համար, վորի կովն այն տարին կը սատակի:

Իսկ յեթե սատակածների թիվը 8-ից պակաս լինի, հավաքված գումարից ավելացածը կարող է մի հատուկ պահեստի դրամադուխ կազմել, վորից կը հոգացվեն այն բացառիկ տարիների ծախքերը, յերբ սատակածների թիվն ավելի կը լինի:

Արևմտյան Յեվրոպայում, մանավանդ Բելգիայում, այդպիսի ընկերութիւնները չափազանց տարածված են և շատ են նպաստում անասնապահութեան ծաղկելուն:

Նրանց մեծ մասը ընդարձակ ընկերական միութիւններ են կազմում, վորոնց նպատակն է ոգնել այն ընկերութիւններին, վոր այս կամ այն տարին մեծ կորուստ կունենան անասունների մահվան հետևանքով:

Այս փոխադարձ ոգնութիւնը ցույց է տրվում այն ընկերութիւնների հավելյալ մուտքերից, վոր այն տարին անասունների աննշան կորուստ են ունեցել:

Մեզանում, Ռուսաստանում, անասունների ապահովագրութեան գյուղացիական առաջին ընկերութիւնները հիմնվեցին պատերազմից առաջ Վլադիմիրի և Ռյազանի նահանգներում: Պետք է հուսալ, վոր այսուհետև կոոպերատիվ ապահովագրութեան գործը մեզանում ել արագ քայլերով առաջ կը գնա:

Անասնապահական կոոպերացիան այսքան մանրամասն քըննութեան առնելով՝ մենք աշխատեցինք ցույց տալ, թե ինչպես կոոպերացիան հետզհետե, սկսելով վաճառահանութեան կազմակերպութիւնից, խորանում է արտադրութեան մեջ, քայլ առ քայլ գրավելով նրա մի ճյուղը մյուսի յետևից և համայնացման սկզբունքները մտցնելով ամեն տեղ, ուր արտադրութեան խոշոր ձևը բացարձակ առավելութիւններ ունի մանր ձևի հանդեպ, և դրանով հողագործութեան նոր ձևեր է ստեղծում:

Այդ գործունեութեան նշանակութիւնն այս դեպքում, ինչպես և գյուղատնտեսական կոոպերացիայի բոլոր մյուս ճյուղերում, շատ ավելի մեծ է, քան առանձին գյուղացիական տնտեսութիւնների վերաշինութիւնը: Կոոպերացիան, համայնացնելով գյուղական կապիտալը, արտադրութեան միջոցների կազմակերպութիւնը, վաճառահանութիւնը և քայլ առ քայլ միջամուխ լինելով նույնիսկ արտադրութեան կազմակերպութեան մեջ, դրանով իսկ կազմակերպում է հողագործութիւնը խոշոր տնտեսութեան գերագույն ձևերով, ինչպես վոր տրեստներն ու Փինանսական կապիտալը կազմակերպեցին կապիտալիստական յերկրները արդյունագործութիւնը: Տարբերութիւնն այն է միայն, վոր մեր կոոպերատիվ կապիտալիզմը հենց սկզբից հասարակական ձևեր է ունեցել և գտնվել է աշխատավոր մասսաների վերահսկողութեան տակ:

Գ Լ Ո Ի Խ VII.

Վ Ե Ր Զ Ա Բ Ա Ն

Կոոպերացիայի մեր այս համառոտ դասընթացը մոտենում է յուր վախճանին:

Մի փոքրիկ զրքույկի մեջ մենք, ի հարկե, չենք կարող բավական չափով տալ կոոպերացիայի բոլոր տեսակների լրակատար նկարագրութիւնը, թե արդեն գոյութիւն ունեցողներին և թե այն տեսակներին, վոր կարող են գոյութիւն ունենալ:

Կարծում ենք, վոր հարկ էլ չկա այդ անելու: Մենք հառաջ բերինք այն ամենազլխավոր սկզբունքները, վորոնց վրա կոոպերատիվ աշխատավորները հիմնել են կոոպերացիան: Նկարագրեցինք և այն յեղանակներն ու կոոպերատիվ ձեռնարկութիւնները, վորոնցով գյուղացիները կարող են իրենց համար լավագույն ապագա պատրաստել: Ամեն վոք, զիտելով գյուղական կենդանի իրականութիւնը և ծանոթ լինելով կոոպերացիայի մեծ սկզբունքներին, հեշտութեամբ կը տեսնե, թե վորտեղ և ինչպես կարող է կոոպերացիան ոգնութիւն հասցնել գյուղացուն:

Գյուղական կյանքում բազմաթիվ դեպքեր կը լինեն, յերբ կոոպերացիան աշխատավոր մարդու հավատարիմ ոգնականը կարող է հանդիսանալ: Նույն հիմունքներով, վորով հիմնված են յուրազործական ընկերութիւնները, կարելի է կազմակերպել ամեն մի հողագործական միջերթի վերամշակութիւնը—բանջարեղեն չորացնելը, պահածոների պատրաստութիւնը, կարտոֆիլի մշակութեան գործարան և մինչև անգամ շաքարի գործարան:

Նույն կոոպերատիվ հիմունքներով, ինչպես և «ցուլի միութիւնը», կարող ենք ընկերութիւն կազմել միասին մեքենաներ բանեցնելու նպատակով:

Կոոպերացիայի մեծ սկզբունքները մեծ ոգնութիւն կարող են անել և անայնագործական արհեստներում, և հողային գործերում, և հողի բարելավման ասպարիզում: Մի խոսքով՝ կյանքի

գրեթե բոլոր կողմերի սպառարկութիւնը կարող է տեղի ունենալ կոոպերատիվ յեղանակով:

Յերբ տասնակեց տարի առաջ, 1908 թ. ռուս կոոպերատորներն առաջին անգամ ժողովեցին համառուսական կոոպերատիվ համագործակցութիւն մասնակցելու, մեր ռուսական կոոպերատիվ շարժումը յուր առաջին վեհերոտ քայլերն եր անում, համեստութեամբ ուսանում եր յուր արտասահմանյան ընկերներէից—Անգլիայի, Ֆրանսիայի և Գերմանիայի կոոպերատորներէից:

Հիմա ռուսական կոոպերացիան յուր գործունեութեան թափովն առաջինն է աշխարհում: Տասնյակ հազարավոր կոոպերատիվներ են բուսել խորհրդային Միութեան բոլոր անկյուններում, միացրել են իրենց մեջ միլիոնավոր անդամներ գյուղացիներէից, բանվորներէից ու քաղաքացիներէից. շատ հարյուրավոր միութիւններ ՚ի մի յեն շաղկապել կոոպերատիվները և մի բացառիկ զորութիւն են սովել նրան:

Առ 1-ն հունվարի 1924 թ. ՌՍՖՍՀ գյուղատնտեսական կոոպերացիայի մեջ կար 12.000 գյուղատնտեսական և վարկային ընկերութիւն, 1500 յուղագործական ընկերութիւն (արտել), 500 այլ տեսակ գյուղատնտեսական կոոպերատիվ և մոտ 11.000 գյուղատնտեսական համայնք, ասել է թե՛ ընդամենը մոտավորապես 25.000 ամեն տեսակ կոոպերատիվ:

Կոոպերատիվների այս ամբողջ ցանցի մեջ իբրև անդամ կար մոտ մեկ և կես միլիոն գյուղացիական տնտեսութիւն՝ առավելապես գյուղի միջին և չքավոր խավերից:

Գյուղացիական տնտեսութիւնների ընդհանուր թվի նկատմամբ կոոպերատիվ շարժման մեջ մտած տնտեսութիւնների թիվը դեռ մի աննշան քանակութիւն է կազմում, ընդամենը մոտ 12 տոկոս: Սակայն շատ վայրերում կոոպերատիվ շարժման հաջողութիւնը շատ ավելի մեծ է, և մենք ունեինք այնպիսի տեղեր, ինչպես, որինակ, Տվերի նահանգի Կիմոնի շրջանն է կամ Կոստրոմայի նահանգի Շուստրինի կարտոֆիլի շրջանը, ուր կոոպերացիայի մեջ է տեղական բնակչութեան մի ճնշող քանակութիւն:

Հազարավոր ցերեզան կոոպերատիվներ միանում են խոշոր առևտրական գործառնութիւնների և տեխնիքական ղեկավարութեան համար և կազմում են տեղական գավառական կամ շրջանային միութիւններ, վորոնց թիվը 300-ից ավելի է:

Այս միութիւններն ել վորոշ գործառնութիւնների համար, մանավանդ յեթե իրենք հետու յեն կենտրոնից, կազմում են նահանգական կամ մինչև անգամ յերկրային միութիւններ:

Այս ամբողջ կոոպերատիվ կառուցվածքը պսակում է ընդհանուր կենտրոնը—գյուղատնտեսական կոոպերացիայի համառուսական միութիւնը, կամ գյուղկոոպմիութիւնը, և մի շարք հատուկ կենտրոններ, այն է՝ Վուշկենտրոնը, կարտոֆիլմիութիւնը և նոր առանձնացած, բոլորովին յերիտասարդ և դեռ մեր նկարագրի մեջ չմտած Յուզկենտրոնը:

Բացի այս հատկապես գյուղատնտեսական կենտրոններից՝ կազմակերպված է յերեք ոժանդակ կոոպերատիվ կենտրոն—Համկոբանկ (Համառուսական կոոպերատիվ Բանկ), Ապմիութիւն (Ապահովագրութեան կոոպերատիվ Միութիւն) և Համառուսական կոոպերատիվ Հրատարակչութիւն: Այս կենտրոնները միացնում են վոչ միայն գյուղատնտեսական, այլ և սպառողական կոոպերացիան:

Այս և բավական բարդ սքեման գյուղատնտեսական կոոպերացիայի ժամանակակից վիճակի և շինարարութեան, վոր վոչ այլ ինչ է, բայց յեթե մեկեկես միլիոն գյուղացիական տնտեսութիւնների տնտեսական կազմակերպութեան ձևը, վորոնք այդ կոոպերացիայի հիմքն են կազմում:

Այս բոլորը մի զարմանալի չտեսնված տնտեսական ուժ է ներկայացնում և պայծառ ապագա է խոստանում ռուս գյուղացուն, յեթե... յեթե միայն ինքը գյուղացին չփոխի յուր լսկ ստեղծած կոոպերացիան, ինչպես Յեսավը յուր անդրանկութիւնը, հաճոյակատար խանութպանի և միջնորդ առևտրականի վոսպութանի հետ:

Քո ապագան քո ձեռքին է, ռուս գյուղացի: Բացի կոոպերացիայի ճանապարհիցն այլ ճանապարհ չկա քեզ համար, վորը տաներ դեպի աշխատավորական կյանքի պայծառ յերջանկութիւնը: Իմացած լինիս, վոր այդ ճանապարհը միակ ճանապարհն է: Այդ ճանապարհից շեղվելը դեպի կորուստ կը տանն:

Մեր գրքի առաջին գլուխներում մենք մատնացույց արինք, վոր գյուղացու տնտեսութիւնը՝ զարգանալու և բարեկեցիկ վիճակ ձեռք բերելու համար, յուր հողագործութիւնն ու անասնապահութիւնը պիտի վերակազմի նոր հիմքերով:

Մենք տեսնում ենք հիմա, վոր այդ նոր հողագործութիւնը, նոր, կատարելագործված մեքենաները, ազնվացեղ անասունները, բարելավված սերմացուն, արժան վարկը և շահավետ վաճառքը մատչելի յեն աշխատավոր գյուղացուն միայն այն ժամանակ, յերբ նա միանում է այլ գյուղացիների հետ:

Միայն համայնացրած տնտեսութեան միութենական, կոոպերատիվ սկզբունքի վրա հենվելով կարող է գյուղացութիւնը յուր դաշտերումն ու գոմերում ոգտագործել ագրոնոմիական գիտութեան բոլոր նվաճումները, և այնտեղ, ուր այժմ մի հասկ է բուսնում, իրոք յերկուսը բուսցնել, կարող է յուր ուսերից թոթափել վաշխառուների և միջնորդ առևտրականների լուծը և հաստատուն քայլերով առաջ գնալ դեպի լավագուշտ ապագա:

Այդ լավագուշտ ապագան մեր առաջ պատկերանում է վորպէս մեր հողագործութեան կատարյալ բարեփոխութիւն: Մեր որերումն արդեն ուրուագծված կոոպերատիվ ձեռնարկութիւններն, անտարակույս, ավելի ու ավելի պիտի զարգանան, գյուղատնտեսութեան նորանոր ձյուղեր գրավելով և համայնական կոոպերատիվ արտադրութեան գերագուշտ ձևերով կազմակերպելով: Հետզհետե այդ կոոպերատիվ ձեռնարկութիւններն այնպիսի զորութեամբ պիտի զարգանան, վոր փոխանակ ոժտնդակ ձեռնառկութիւն լինելու՝ պիտի դառնան գյուղատնտեսական արտադրութեան կազմակերպութեան գլխավոր ձևը, խոշոր արտադրութեան և մեքենայացման սկզբունքը ներմուծելով ամենուրեք, վորտեղ դրանք իրենց առավելութիւնները կարող են հայտնաբերել:

Այդ լինելուց հետո հանդես կը գա հողագործութեան միջև որս. շտեմնված մի ձև, վոր հիմնված կը լինի համայնացման, կատարյալ տեխնիկայի և արտադրութեան գիտական կազմակերպութեան սկզբունքի վրա: Այդ ապագան՝ մեր գործունեութեան մեջ, այնտեղ, ուր հարկանցի դիտողները միայն յուր վաճառել և գութան գնել են տեսնում, մեզ տեսնել է տալիս մի ապագա հսկայական սոցիալ-տնտեսական հեղաշրջում, վոր գյուղացուցրված, տարերային տնտեսութիւնը պիտի դարձնէ մի ներդաշնակ տնտեսական ամբողջութիւն, հողագործութեան կազմակերպութեան մի նոր սիստեմ: Այդ ապագան է, վոր մեզ միանգամայն համաձայնել է տալիս Լենինի՝ մահիցն առաջ գրված հողվածի այն մտքին, թե կոոպերացիայի զարգացումը շատ բաներում դուգադիպում է սոցիալիզմի զարգացմանը:

Ց Ա Ն Կ

	Ե Զ
Գ Լ ու Լ Ի. Ի՞նչ է կոոպերացիան	3
Գ Լ ու Լ ԻԻ. կոոպերատիվ շարժման պատմութիւնը	16
Գ Լ ու Լ ԻԻԻ. Գյուղական սպառողական ընկերութիւն	33
Գ Լ ու Լ ԻԻԿ. Գյուղատնտեսական և վարկային ընկերութիւն	49
Գ Լ ու Լ ԻԻԿ. Գյուղատնտեսական մթերքների կոոպերատիվ վաճառահանութիւնը	69
Գ Լ ու Լ ԻԻԿ. Յուզագործական արտելներ և այլ անասնապահական կոոպերատիվներ	75
Գ Լ ու Լ ԻԻԿ. Վերջաբան	85

«Ազգային գրադարան»

NL0197797

3434